

”EHKÄ ENEMMÄN NIIT OMAOHJAAJA HETKII”

– SIJAISHUOLLON NUORTEN TOIVEIDEN KAUTTA
OMAOHJAAJATYÖMENETELMÄÄ KEHITTÄMÄSSÄ

Maria Korkka
Opinnäytetyö, kevät 2013
Diakonia-ammattikorkeakoulu
Ylempi ammattikorkeakoulututkinto
Sosiaalialan koulutusohjelma
Päihteet ja syrjäytyminen
Sosionomi (Ylempi AMK)

Korkka, Maria. ”Ehkä enemmän niit omaohjaaja hetkii” - Sijaishuollon nuorten toiveiden kautta omaohjaajatyömenetelmää kehittämässä s. 82 Liitteitä 3. Kieli: Suomi. Kevät 2013.
Diakonia Ammattikorkeakoulu, Diak etelä, Sosiaalialan Koulutusohjelma.
Päihteet ja syrjäytyminen. Sosionomi (YAMK)

Tämän kehittämistyön tarkoituksena oli luoda uusi prosessinkuvaus omaohjaaja työmenetelmälle. Tarve työn tekemiselle nousi asiakkailta saadusta negatiivisesta palautteesta. Myös työyhteisössä oli ollut keskustelua työmenetelmän toimimattomuudesta. Tästä syystä työyhteisössä lähdettiin kehittämään omaohjaajamenetelmää. Kehittämistyöhön aineisto hankittiin haastatteleamalla asiakkaita heidän kokemuksiaan omaohjaajatyömenetelmän toimivuudesta.

Teoreettisen viitekehyksen työlle antaa lastensuojelu sekä sen haastavin muoto, sijaishuolto. Asiakkaina ovat nuoret ja sen vuoksi työ pitää sisällään tietoa myös tämän ikävaiheen merkityksestä. Työssä on tarkasteltu myös kiintymyssuhdeteoriaa, sillä sen merkitystä ihmisen elämässä ja ihmissuhteissa on merkittävä. Omaohjaajasuhteen tavoite on luoda korjaava ja turvallinen kiintymyssuhde aikuisen ja nuoren välille. Teorian avulla on myös kerrottu omaohjaajatyömenetelmän sisältö ja sen tavoite.

Keskeisimpänä ja tärkeimpänä tuloksena nuorten haastatteluista nousi esiin toivomus siitä, että omaohjaaja viettäisi aikaa enemmän heidän kanssaan. Tämän läsnäolon kautta nousi esiin myös muut toivotut elementit kuten nuoren tilanteen ymmärtäminen ja luottamuksen kasvaminen omaohjaajan sekä nuoren välillä.

Varsinaisen kehittämistyön tuloksena luotiin uusi prosessinkuvaus omaohjaajatyömenetelmälle. Prosessinkuvaus luotiin vastaamaan asiakkaiden toiveita yhdessäolosta. Uusi prosessinkuvaus toimii myös selkeänä ohjeena niin vanhoille kuin uusille työntekijöille. Omaohjaajatyömenetelmän uusi sisältö otettiin syksyllä 2011 käyttöön yksikössä.

Avainsanat: Lastensuojelu, sijaishuolto, omaohjaaja työmenetelmä, kiintymyssuhde, oman työn kehittäminen

Korkka, Maria. "Maybe more personal counselor time" - Foster care for young people; developing the personal counseling methods. 82 p. Appendices 3. Language: Finnish. Spring 2013. Diaconia University of Applied Sciences, Degree Programme in Social Services. Option in Intoxicants and Exclusion. Degree: Master of Social Services.

The purpose of this study was to create a new process description and practices for the personal counseling work. The demand for this study and methods, arose from received negative customers' feedback. The failure of the work method had also been under discussion at the workplace.

The aim of this study was to produce information and find out how personal counseling could be developed. Information for the project was collected by interviewing the customers' experiences and their views of personal counseling.

The study's theoretical frame of reference was based on child welfare and foster care. The customers are young, and therefore the study also included information about the importance of this phase of life. The framework also focused on the attachment theory. The goal was to create a safe and corrective attachment between adult and the young. In this study the content of the new work method has been reported with the help of attachment theory.

Referred to the most central and the most important result of interviews with young people, arose the wish that the personal counselor would spend more of their time with them. This study showed also wanted elements such as to understand the young's situation and growing trust between young and adults.

As a result of the thesis a new process description and practices for the personal counseling was created. A process description and practices contain customers' wishes about being together. The new description of the process is also clear guidance for both the old and new employees. The new content of the work method was introduced to our unit in autumn 2011.

Keywords: child welfare, foster care, personal counseling, method of work, attachment, self-development

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	7
2 LASTENSUOJELU	9
2.1 Lastensuojelun peruskäsitteet	9
2.2 Lastensuojelulaki määrittää toimintaa	12
2.3 Sijaishuolto lastensuojelun tukitoimena	13
2.4 Sijaishuoltoyksikkö ”Aurinko”	16
2.5 Aiempia tutkimuksia sijaishuollosta	19
3 ASIAKKAINA NUORET – IKÄ TUO OMAN NÄKÖKULMANSA	22
3.1 Nuoruuden kehitysvaiheet	22
3.2 Riskit ja uhat syrjäytyä – mahdollisuus osallisuuteen	25
3.3 Nuoret lastensuojelun asiakkaina	27
4 KIINTYMYSSUHDE JA VUOROVAIKUTUS SIJAISHUOLLOSSA	29
4.1 Kiintymyssuhteen merkitys ihmisen elämässä	29
4.2 Sijaishuolto ja kiintymyssuhde	31
4.3 Vaihtuvat aikuiset sijaishuollossa	34
5 OMAOHJAAJUUS TYÖMENETELMÄNÄ	36
5.1 Omaohjaajan merkitys lapselle/nuorelle	36
5.2 Omaohjaajatyömenetelmä työntekijänäkökulmasta	38
5.3 Sijaishuoltoyksikkö Auringon omaohjaajamenetelmä	40
6 OMAOHJAAJATYÖMENETELMÄÄ KEHITTÄMÄSSÄ	43
6.1 Kehittämistyön lähtökohdat	43
6.2 Tutkimusaineisto ja menetelmät	46
6.3 Tutkimuskysymykset ja kehittämistyön tavoite	48
6.4 Tutkimuksen toteutus ja aineiston analyysi	49
6.5 Kehittämistyön toteutus	52

7 NUORTEN AJATUKSIA OMAOHJAAJUUDESTA	55
7.1 Tulovaiheen jännitystä ja hyviä muistoja	55
7.2 Vuorovaikutus, läsnäolo ja luottamus tärkeitä	56
7.3 Toiveena yhdessäoloa	58
7.4 Mitä tulokset kertovat?	60
8 KEHITTÄMISTYÖN TULOKSENA MUUTTUNUT OMAOHJAAJUUS	66
8.1 Nuorelle aikaa tutustua, omaohjaajalle aikaa läsnäoloon	66
8.2 Nykyhetken pohdintaa ja tulevaisuuden toiveisiin vastaamista	68
8.3 Kehittämisestä tiedon levittämiseen	71
10 YHTEENVETOA JA POHDINTAA	73
LÄHTEET	78
LIITE 1 Tutkimuslupa-anomus	83
LIITE 2 Teemahaastattelun runko	84
LIITE 3 Omaohjaajatyömenetelmän prosessikuvaus	85

1 JOHDANTO

Keskustelua lastensuojelusta ja sen kasvavasta tarpeesta käydään yhteiskunnassamme tällä hetkellä paljon. Sosiaalialan ammattilaiset ovat saaneet mediassa kritiikkiä osakseen. Lastensuojelun tarve lisääntyy vuosi vuodelta ja ongelmat tuntuvat olevan moninaisempia. Karu tosiasia on, että tarve kodin ulkopuolisiin sijoituksiin on kuitenkin suuri. Lastensuojelun tarpeen kasvu sekä ongelmien moninaisuus herättää miettimään ja pohtimaan uusia ratkaisuja.

Sijaishuolto on lastensuojelun viimeinen tukimuoto, jossa lapsi tai nuori sijoitetaan kotoa pois. Sijoitettujen lasten määrä on kasvussa. Jokaisen sijaishuoltoyksikön on tärkeä käydä keskustelua siitä, miten ongelmien moninaistumiseen vastataan. Sijaishuoltoyksiköiden täytyy koko ajan kehittyä ja kehittää toimintaansa siihen suuntaan, että palvelu olisi mahdollisimman laadukasta, tarpeita vastaavaa ja asiakaslähtöistä.

Opinnäytetyön teoreettisena ja käsitteellisenä viitekehyksenä on lastensuojelun sijaishuolto. Lastensuojelu on iso kokonaisuus ja lastensuojelulaki määrittää kaikkea mitä lastensuojelun tulee pitää sisällään. Sijaishuolto on lastensuojelun viimeinen tukimuoto, kun vanhemmat eivät enää kykene huolehtimaan yksin lapsesta tai nuoresta, eivätkä avohuollon tukitoimet riitä. Sijaishuolto merkitsee sitä, että lapsi tai nuori sijoitetaan asumaan kodin ulkopuolelle, joko perhesijoitukseen tai laitokseen. Tässä työssä perehdytään laitoksen näkökulmaan, sillä kehittämistyö toteutetaan sijaishuoltoyksikössä.

Opinnäytetyössä tarkastelen lastensuojelun sijaishuoltoa nuoruusiän näkökulmasta. Nuoruusikä on mullistavaa aikaa, kun lapsi on kasvamassa aikuiseksi. Ikävaiheeseen kuuluu itsensä etsiminen ja paikkansa hakeminen elämässä. Nuori käy monia psyykkisiä ja fyysisiä mullistuksia läpi. Nuoren elämä voi olla epävakaa esimerkiksi vanhempien erosta tai mielenterveysongelmista johtuen. Monet perheen sisäiset ongelmat horjuttavat tämän ikäkauden perusturvallisuutta. Nuoruusikä itsessään on haasteellinen ja sen vuoksi onkin hyvä perehtyä hieman siihen, mitä eri vaiheita nuoruuteen kuuluu.

Omaohjaaja -suhde on vastavuoroinen lasta ja nuorta ohjaava suhde. Parhaimmillaan se kehittyy kiintymyssuhteeksi. Tämän vuoksi tarkastelen ohjaajan ja nuoren suhdetta myös kiintymyssuhteen näkökulmasta ja sen merkityksestä ihmisen elämässä. Sijoitetuilla nuorilla on usein puutteita kiintymyssuhteissaan ja tämä tuo oman vivahteen sijaishuollon arkeen.

Omaohjaajatyömenetelmää kehitettäessä on tärkeä selvittää mitä omaohjaajatyö on ja mitä sen tulisi pitää sisällään. Käsittelen aihetta sijaishuollon asiakkaina olevien nuorten sekä työntekijöiden näkökulmista. Omaohjaajuus on työmenetelmä, jonka tarkoituksena on taata ainakin yksi läheinen ihmissuhde nuorelle. Omaohjaaja huolehtii arjessa koulun sujumisesta, päivärytmin ylläpitämisestä sekä yhteydenpidoista niin läheisiin kuin yhteistyöverkostoihin. Lähtökohtana on sijaishuoltoyksikkö Auringon omaohjaajatyömenetelmän tilanteen selvittäminen ennen kehittämishanketta.

Tarve kehittämistyölle on syntynyt sijaishuoltoyksikössä, jossa myös itse työskentelen. Opinnäytetyöni tarkoitus on työmenetelmän kehittäminen pienessä työyhteisössä. Tarve omaohjaajatyömenetelmän kehittämiseksi on lähtenyt asiakkailta. Palaute koostui tasa-arvon puutteesta siinä, miten paljon ohjaajat käyttävät aikaa nuoriin sekä siitä, mitä käytetty aika pitää sisällään. Myös työntekijöiden toimesta olimme pohtineet omaohjaajatyömenetelmän kehittämistarpeita. Toteutan opinnäytetyöni lastensuojeluyksikössä, joka on osa valtakunnallista konsernia. Käytän työssäni yksiköstä kuvitteellista nimeä Aurinko, jotta haastateltavia ei voida tunnistaa.

Opinnäytetyöni aineiston muodostavat nuorten asiakkaiden haastattelut omaohjaajatyön toimivuudesta, joita käytettiin aineistona kehitettäessä omaohjaajatyömenetelmää. Lasten oikeuksia korostetaan enemmän ja enemmän. Heidät aletaan nähdä myös aktiivisina toimijoina sekä mielipiteen kertojina omasta elämästään.

2 LASTENSUOJELU

Lastensuojelu on iso kokonaisuus ja pitää sisällään lastensuojelulain puitteissa määriteltyjä tukitoimia lapsille ja perheille, jotka eivät selviä elämästä ilman ulkopuolista apua. Lastensuojelu myös puuttuu tilanteisiin, jos lapsen kasvu ja kehitys on vaarantunut. Tukimuotoina ovat avohuollon tukitoimet, sijaishuolto sekä jälkihuolto. Tässä kappaleessa perehdytään siihen, mitä lastensuojelu oikein on. Lastensuojelulaki määrittää toimintaa, joten siihen on luotu myös katsaus. Esittelen lastensuojelun tukimuodoista sijaishuollon sekä sijaishuoltoyksikön johon tämä opinnäytetyö on tehty. Kappaleessa perehdytään myös aiempiin tutkimuksiin sijaishuollosta.

2.1 Lastensuojelun peruskäsitteet

Lastensuojelu tarkoittaa sitä, että yhteiskunta ottaa vastuuta lapsen kasvusta ja kehityksestä. Lähtökohtana on, että lapsen vanhemmat ovat vastuussa, että lapset voivat hyvin. Vanhemmat eivät aina jostain syystä siihen kuitenkaan pysty. Silloin kuvaan tulee mukaan lastensuojelu. Lastensuojelun tehtävä on tukea vanhempia huolehtimaan lapsistaan sekä turvata lapsen tilanne ja suojella häntä. (Ensi- ja turvakotien liitto.) Lastensuojelun asiakasperheet ovat usein sosiaalisesti eristäytyneitä, lisäksi heillä saattaa olla monia ongelmia. Usein myös perheen asenne virallista palveluverkostoa kohtaan on kielteinen, vaikka he todella olisivat avun tarpeessa. Tyypillistä perheille on, että ongelmat siirtyvät sukupolvelta toiselle. Äidin rooli nähdään merkittäväksi, jos äidin voimavara ehtyvät, seurauksena voi olla huostaanotto. (Lehto-Salo 2011, 14.)

Mitä lastensuojelu käytännössä sitten on? Lastensuojelu on kaikkea aina kasvuolojen kehittämisestä, avohuollon tukitoimista huostaanottoon. Yksinkertaistettuna voidaan sanoa, että lastensuojelu on lasten hyvinvoinnin ja oikeuksien turvaamista ja edistämistä. (Brady 2009, 3.) Lapselle ja nuorelle sekä perheelle tarjotaan konkreettista apua ja tukea asioissa, jotka eivät ole syystä tai toisesta perheen hallinnassa. Tuen muotoja voivat olla esimerkiksi perhetyöntekijä kotiin

avuksi, perheohjaus, tai lapselle voidaan etsiä tukihenkilö. Jos avohuollon antama tuki kotiin ei riitä, lapsi tai nuori sijoitetaan paikkaan, missä taataan iänmukainen kasvu ja kehitys. Vaihtoehtoina ovat sijoitus perheeseen, sijaishuoltoyksikköön tai koulukotiin. Lapsi voidaan sijoittaa myös isovanhemman tai muun läheisen luo, jos se palvelee lapsen edun tarvetta.

Lastensuojelun keskeinen käsite on perhe- ja yksilökohtainen lastensuojelu. Perhe- ja yksilökohtainen lastensuojelu pitää sisällään sen, että keskiössä on perhe, jonka erityisen huomion kohteena on lapsi. Lastensuojelun tehtävä on perheen tukeminen ja työskenteleminen kohti parempaa tulevaisuutta kohti, ottaen huomioon perheen odotukset ja voimavarat. Lastensuojelu on kirjaimellisesti lapsen kasvun ja kehityksen sekä hyvinvoinnin turvaamista, perheen tukemista ja mahdollisesti myös kuntouttamista syrjäytymisvaarasta takaisin yhteiskuntaan (Mikkola 2004, 77.)

Lastensuojelu jakaantuu avohuoltoon, sijaishuoltoon sekä jälkihuoltoon. Avohuolto pitää sisällään lapsen ja perheen omaan elinympäristöön annettavaa tukea, kun sijaishuolto on lapsen huolenpidon järjestämisestä muualla kuin kotona. Nykyään sijoitukset kodin ulkopuolelle voidaan tehdä avohuollon sijoituksina, jolloin vanhemmat tai sen hetkiset huoltajat pysyvät huoltajina tai sitten lapsi otetaan huostaan ja pääasiallinen vastuu siirtyy kunnan sosiaalitoimelle. Huostaanotto purkautuu viimeistään 18 ikävuoteen mennessä. (Mikkola 2004, 77.) Huostaanotto voidaan myös purkaa jo ennemmin. Huostaan otetun tilannetta arvioidaan jatkuvasti, jos huostaanoton kriteerit eivät täyty, huostaanotto puretaan ja tarjotaan joko avohuollon tukitoimia tai jälkihuoltoa. Jos sijoitus on kestänyt vähintään puoli vuotta, on nuori oikeutettu jälkihuoltoon. Jälkihuolto on avohuollon kaltaista tukea nuoren kotiin paluuseen tai itsenäistymiseen omassa asunnossa. Myös alaikäinen on oikeutettu jälkihuoltoon. Silloin saatetaan tarjota avohuollon tukitoimena esimerkiksi perheohjausta. Jälkihuolto kestää enintään 21 ikävuoteen saakka. (Terveystieteiden tutkimuskeskus, 2013.)

Lastensuojelun asiakkaana olevien lasten hyvinvointi ja kasvuolot poikkeavat keskimäärin siitä, mitä ne ovat valtaosalla väestön lapsista. Lastensuojelun asiakkaana olevan lapsen kasvuolot ja elinolosuhteet ovat olleet haastavia, muut-

tuvia sekä kuormittavia. Lastensuojelun asiakkaaksi tulleen lapsen arkea leimaa siis monenlaiset muutokset. Lasten perherakenteet ovat muuttuneet, mutta myös asuinpaikka ja muut kasvuympäristöt vaihtuvat jos sijaishuolto koetaan ratkaisuksi. (Heino 2009, 61–62.)

Lasten, nuorten ja perheiden pahoinvointi on ollut viime vuosina otsikoissa. Terveystilaston ja hyvinvointilaitoksen tilastot kertovat, että sijoitettujen lasten määrä on ollut kasvussa vuonna 2011. Kodin ulkopuolelle sijoitettuja lapsia ja nuoria on vuonna 2011 ollut 17 409. Kasvua vuoteen 2010 on ollut noin kaksi prosenttia. Miltei puolet sijoituksista on tapahtunut perheisiin. Poikia on sijoitettuna enemmän kuin tyttöjä. Vuonna 2009 kodin ulkopuolisten sijoitusten määrä oli hivenen laskussa, muuten sijoitukset ovat vuodesta 1991 asti tasaisesti jatkaneet nousua. (Terveystilasto ja hyvinvoinninlaitos, 2013.)

Viime vuosien aikana yli 16 -vuotiaiden sijoitusten määrä on kasvanut 10 prosenttisyksikköä, kun taas alle kouluikäisten kohdalla se on vähentynyt seitsemän prosenttisyksikköä. Sijoituspaikkojen luonne on siis ratkaisevasti muuttunut tarpeen vaatiessa. Yhä useammin sijaishuoltopaikaksi tarvitaan laitos, sillä perhehoito ei enää pysty vastaamaan nuorten hoidon tarpeeseen. Tämä ilmiö näkyy niin isoissa kaupungeissa kuin maaseudulla. (Elo-Kuru 2003, 4.)

Koulumaailmassa erityisopetuksen tarve on kasvanut. Myös lasten ja nuorten psykiatrisen hoidon jonot ovat huolestuttavia. Taloudelliset, sosiaaliset ja kulttuuriset muutokset yhteiskunnassamme ovat vaikuttaneet arkeen, elinoloihin ja palveluihin eri tavoin eri väestöryhmissä. (Brady 2009, 3.) Elo-Kuru (2003) toteaa myös, että nuorten ja lasten oireilun on todettu niin lisääntyneen kuin vaikeutuneenkin ja nykyään laitoksissa on eritasoisesti oireilevia lapsia. (Elo-Kuru 2003, 5.) Lisääntyneiden sijoitusten syynä pidetään niin huono-osaisten määrän lisääntymistä, yhteiskunnan kulttuuri-ilmapiirin muuttumista, kuin tietoa siitä miten lasten kehitykseen huono-osaisuus vaikuttaa. Perheiden tukirakenteiden höllääntymisellä on myös erittäin iso merkitys. (Lehto-Salo 2011, 14.)

Olen ammattilaisena huomannut sijaishuoltoyksikössä työskennellessäni moninaistuvat ongelmat nuorilla. Tärkeimpänä näkisin perherakenteiden muuttumi-

sen. Nuoret oireilevat eroja sekä toisen vanhemman puute saattaa näkyä nuoren toiminnassa. Selkeää roolimallia perheestä ei enää ole. Sijaishuollon arjessa näkyy myös se, että nuoret osaavat manipuloida ja käyttää aikuisia hyväkseen. Varsinkin riitaisista eroperheistä tulevat lapset ovat oppineet käyttämään tilannetta hyväkseen ja selittämällä asioita toisen vanhemman lupaamaksi asiaksi, joka aiheuttaa vanhempien väleissä enemmän kitkaa jo valmiiksi riitaisissa väleissä. Käytöshäiriöongelmat sekä rajattomuus näkyvät nykyään sijaishuollon arjessa. Monelle nuorelle on erittäin vaikea asettua sijaishuoltoyksikössä vallitsevien sääntöjen puitteisiin. Suurella osalla on myös yksiköstä irrallinen terapia meneillään psyykkisten ongelmien vuoksi.

2.2 Lastensuojelulaki määrittää toimintaa

Lastensuojelun koko toimintaa määrittää lastensuojelulaki. Uusi lastensuojelulaki astui voimaan 1.1.2008 ja sen tarkoituksena on ollut päivittää lakia vastaamaan nykypäivän tarpeita. Esimerkiksi yhtenä keskeisenä muutoksena tuotiin lastensuojelun tuki ensisijaisesti kotiin päin. Lasten oikeuksien sopimukset ja perusteellinen lastensuojelun prosessinkuvaus ovat myös keskeisiä syitä vanhan lain muuttamiseen. Lastensuojeluilmoitusvelvollisuus on myös muuttunut siten, että moni taho on velvollinen tekemään ilmoituksen havaitessaan jotain lapsen kasvua ja kehitystä vaarantavaa. Laki kehystää koko lastensuojelua ja sen alaista toimintaa, ja kunnat ovat vastuussa sen toteutuksesta.

Lastensuojelulain pääasiallinen tarkoitus on turvata lapselle paras mahdollinen kasvu- ja kehitysympäristö. Lain ensimmäisessä pykälässä määritellään tarkoitus siten, että sen tarkoituksena on turvata lapsen oikeus niin turvalliseen kasvuympäristöön, tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen kuin erityiseen suojeluun. (Räty 2007, 17.)

Lastensuojelun keskeisinä periaatteina on pyrkiä ehkäisemään lapsen ja perheen ongelmia sekä puuttumaan niihin riittävän aikaisin. Lastensuojelun täytyy toimia hienovaraisesti ja ensisijaisesti on käytettävä avohuollon tukitoimia, jollei

lapsen etu muuta vaadi. Sijaishuollon tarpeen tullessa lapsen edun mukaiseksi, on se järjestettävä viipymättä. Sijaishuoltoa toteutettaessa tavoite perheen jälleenyhdistämisestä on otettava huomioon lapsen edun mukaisella tavalla. (Räty 2007, 20–21.)

Lapsen etu on tärkeää, mutta myös koko perheen kokonaisvaltainen tilanne otetaan huomioon. Lastensuojelu perustuu lapsikeskeiseen perhelähtöisyyteen, eli koko perhe otetaan huomioon, mutta lapsi on keskiössä. Vastuu lapsen hyvinvoinnista on vanhemmilla tai muilla huoltajilla, joiden tulee turvata lapselle tasapainoinen kehitys ja olosuhteet. (Räty 2007, 17; Heino 2009, 41.)

Lastensuojelulakiin on kiteytettynä yhteiskuntapolitiikan koko paletti kasvuolojen rakenteista aina huostaanottoon. Lastensuojelulain tehtävänä on huolehtia perheiden yleisistä oloista sekä ehkäistä ja korjata ongelmia hoitamalla lapsia ja perheitä. (Bardy 2009, 39.) Tapio Räty (2007) muistuttaa, että julkisella vallalla on velvollisuus varata riittävästi voimavaroja perheelle ja lapselle palveluja järjestettäessä. Ei riitä, että tavoitteisiin päästäisiin yksin lastensuojelulain mukaisilla palveluilla ja tukitoimilla, vaan niiden toteutuminen edellyttää kaikissa julkisen vallan toimissa lapsen edun huomioon ottamista. (Räty 2007, 17.)

Lastensuojelun järjestämisestä vastaa kunnan sosiaalitoimi. Kunta on velvollinen järjestämään laadultaan ja sisällöltään lapsen tarvetta vastaavaa palvelua. Lasta ja nuorta tulisi osallistaa prosessissa siten, että he tulevat kuulluksi ja kokevat, että pystyvät vaikuttamaan omiin asioihinsa. (Aaltonen 2011, 63.) Lastensuojelua voidaan järjestää monella tapaa. Lastensuojelu on aluksi ongelmatilanteen syntyessä tukea kotiin päin, jos se ei kuitenkaan riitä, nuori tai lapsi sijoitetaan kodin ulkopuolelle. (Räty 2007, 21.)

2.3 Sijaishuolto lastensuojelun tukimuotona

Sijaishuolto on yksi lastensuojelun muoto. Jos kotiin päin annettavat avohuollon tukitoimet eivät ole olleet riittäviä, lapsi voidaan sijoittaa syystä tai toisesta kodin ulkopuolelle asumaan Lastensuojelulaki määrittelee lapsen hoidon ja kasvatuk-

sen järjestämisestä kodin ulkopuolella. Sijoituksen päätöksen perusteet ja tarkoitus sekä oikeudelliset vaikutukset voivat olla hyvinkin erilaisia. Lapsi sijoitetaan joko avohuollon tukitoimena, huostaan otettuna, kiireellisenä sijoituksena, hallinto-oikeuden väliaikaisena määräyksenä, jälkihuoltona tai sijoitus voidaan tehdä myös yksityisesti. (Saastamoinen 2008, 24–26.)

Huostaanottoon päädyttäessä lapsella on takanaan jo pitkä ja monivaiheinen prosessi. Perheelle tarjotut tukitoimet ovat olleet riittämättömiä, eivätkä ne ole parantaneet lapsen tilannetta riittävästi. Avohuollon tukitoimia toisinaan jatketaan valitettavan pitkälle, vaikka lapsi tarvitsisi sijoitusta. Tämä näkyy siinä, että sijoitukseen tulevat lapset ovat vanhempia kuin aikaisemmin. Yhä useammin joukossa on nuoria, jotka ovat ajautuneet elämässään umpikujaan. Nuorten vaikeudet ovat usein suuria ja heidän on vaikeampi kiinnittyä sijaishuollon aikuisiin, kuin pienempien lasten. (Sinkkonen 2010b, 9.)

Lapsella on oikeuksia, kun hänet sijoitetaan kodin ulkopuolelle. Lastensuojelu laki turvaa sen, että lapsen oikeuksiin kiinnitetään huomiota ja ne turvataan koko sijoituksen ajan. Oikeudet pitävät sisällään muun muassa laadultaan hyvän sosiaalihuollon, oikeuden hyvään kohteluun ja tarpeitaan vastaavaan sijaishuoltoon. Oikeudet takaavat myös yhteydenpidon läheisten ihmisten kanssa ja oikeuden tavata sosiaalityöntekijää tai muuta vastaavaa lastensuojelun työntekijää. Lapsella ja nuorella on myös aina oikeus saada tietoa omasta tilanteestaan. (Saastamoinen 2008, 21.)

Sijoittava kunta on vastuussa lapsen sijoituksesta ja siitä, että lapselle valitaan hänen tarpeitaan vastaava paikka. Sijaishuollon muotoja ovat muun muassa perhehoito, ammatillinen perhekoti, laitoshuolto tai jokin muu lapsen tarpeiden mukainen sijoitusmuoto. (Saastamoinen 2008, 27.) Suomalaisessa lastensuojelun sijaishuollossa on peruslähtökohtana se, että se on väliaikaista. Pyrkimys on aina siihen, että lapsi ennemmin tai myöhemmin voisi palata ja varttua vanhempiensa luona. (Pösö 2004, 204.)

Perustuslaissa määritetään, että lasta on kohdeltava tasa-arvoisina yksilönä ja hänellä tulee olla mahdollisuus vaikuttaa itseään koskeviin asioihin kehitystään

vastaavalla tavalla. Vastaava säädös on sekä YK:n lapsen oikeuksista kuin sosiaalihuollon asiakaslaissa 10 §. Lapsen osallisuus on keskeisessä asemassa lastensuojelussa ja näin ollen lapsen tulee saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin. (Saastamoinen 2008, 63.)

Tarja Pösön (2004) mukaan sijaishuoltoa tulee tarkastella muutenkin kuin lain näkökulmasta. Sijaishuolto on lasten arjen ja kasvatuksen ympäristö, rinnakkaiskoti. Sijaishuolto on yhteiskunnallisena ja yksilöllisenä käytäntönä ja kokemuksena varsin monisisältöinen. Tämän vuoksi se vaatii laajaa tarkastelua. Sijaishuoltoa ei kuitenkaan ole tutkittu laajassa merkityksessä kuin hieman. Vähemmälle huomiolle on jäänyt varsinkin lasten kokemuksia huomioon ottavat tutkimukset. (Pösö 2004, 202.)

Sijaishuollon tehtävä on lapsen arjen mahdollistaminen. Sijaishuollossa tavoitteena on tavallisen arjen ja siihen liittyvän kasvatuksen, hoidon ja huolenpidon mahdollistaminen lapselle. (Eronen 2012, 26.) Sijaishuollon laatuksiteerit on luotu lapsen näkökulmasta, ja sen lähtökohtana on lapsen tasapainoinen kehitys ja hyvinvointi yksilöllisten tarpeiden mukaan. Sijaishuollon tulee turvata myönteisten ihmissuhteiden pysyvyys, hyvä hoito ja kasvatusta ikä- ja kehitystasoon nähden, turvallinen ja virikkeellinen elinympäristö sekä lapsen tarpeita ja toivomuksia vastaava koulutus. Lasta tulee kasvattaa siten, että hän tuntee ymmärtämystä, turvaa sekä hellyyttä. Lapsen kasvaessa myös itsenäistymistä sekä kasvamisesta vastuulliseksi aikuiseksi tulee tukea ja edistää. (Lastensuojelun keskusliitto 2004, 8-9.)

Sijaishuollon prosessi kuvataan kolmivaiheiseksi, sijoitus, hoito ja kasvatusta sekä jälkihuolto. Sijoitusvaihe tulee ensimmäisenä ja sen päämääränä on lapsen tarpeiden ja niihin vastaamaan kykenevän sijaishuoltoipaikan kohtaaminen. Tärkeää on saada suotuista alku hyvälle kasvatukselle ja hoidolle, jossa lapsi on keskiössä ja hänen läheisensä ovat tiiviisti mukana. Hoidossa ja kasvatuksessa päämääränä on lapsen edun mukainen hyvä hoito, kasvatusta ja kuntoutusta. Keskiössä ovat myös myönteisten ja läheisten ihmissuhteiden tukeminen ja ylläpitäminen. Jälkihuollon päämääränä taas on saattaa lapsi takaisin kotiin itsenäi-

seen elämään, omillaan toimeen tulevaksi aikuiseksi, jolla on oma sosiaalinen verkosto tukenaan. (Lastensuojelun keskusliitto 2004, 14, 21, 28.)

Tarja Pösön (2004) mukaan sijaishuollon rooli on muuttunut asiakaslukujen kasvaessa. Lasten sijoitukset ovat nykyään useammin lyhytaikaisia ja on mahdollista, että lapsille kasaantuu elämänsä aikana useampia sijoituksia. Sijoitukset voivat olla pituudeltaan muutamasta viikosta, useaan vuoteen ja osalla lapsista sijoitus voi kestää miltei koko lapsuusiän varhaislapsuudesta aina täysikäisyyteen asti. Laki sanoo, että peruslähtökohtana sijoituksessa on se, että se on väliaikaista. Ajatus on, että lastensuojeluinterventiolla pyritään aina siihen, että lapsi eläisi vanhempiansa luona. Tämän ajatuksen vuoksi useat sijoitukset yhden lapsen kohdalla ovat mahdollisia. Kotona asumista kokeillaan, mutta jos se epäonnistuu, lapsi sijoitetaan uudelleen. Toisen näkemyksen mukaan on alettu tuoda vaihtoehtona esiin pysyvää sijoitusta, siitä näkökulmasta, että se takaisi lapselle pysyvän kasvuympäristön ja ihmissuhteet. (Pösö 2004, 203-204.)

3.4 Sijaishuoltoyksikkö ”Aurinko”

Sijaishuoltoyksikkö Aurinko on kuvitteellinen nimi haastateltujen tunnistamattomuuden turvaamiseksi. Sijaishuoltoyksikkö Aurinko tarjoaa sijaishuoltoa ja se on 7 -paikkainen yksikkö 12 - 18-vuotiaille lapsille ja nuorille. Yksikön kasvatustyöstä vastaa vastaava ohjaaja, kuusi ohjaaja sekä perhetyöntekijä. Toimintaan kuuluu kasvatustyön lisäksi vahva koulunkäynnin tukeminen ja tiivis yhteistyö eri ammattitahojen kanssa.

Sijaishuoltoyksikkö Aurinko on muuttunut syksyllä vuonna 2007 perhekodista sijaishuoltoyksiköksi. Tämä muutos toi haasteita siinä, että työntekijämäärä muuttui. Ennen perhekotivanhemmat olivat aina läsnä ja iltaisin lisäksi läsnä oli kolme ohjaajaa. Muutoksen myötä virka-aikana on paikalla vastaava ohjaaja, iltaisin kaksi tai kolme ohjaajaa sekä yövuorossa yksi ohjaaja. Työntekijöitä yhteensä on vastaava ohjaaja sekä kuusi vakituista ohjaajaa. Tämän lisäksi talossa on neljä tuntityöntekijää, jotka tekevät työvuoroja.

Sijaishuoltoyksikkö Auringossa tarjotaan perhetyötä kaikille asiakkaille. Yksikön perhetyötä tekevät perhetyöntekijä työparinaan nuoren omaohjaaja. Se on saanut paljon positiivista palautetta. Yksikössä huomioidaan koko perheen tilanne. Myös omaohjaajalle työparina oleminen on tärkeää. Omaohjaaja pääsee näin aidosti näkemään nuoren kodin ja huoneen ja oppii tuntemaan koko perheen paremmin. Tämä on tärkeää, sillä myös suhde nuoreen lähenee, kun koko perhe ja tilanteet, tiloja myöden tulevat tutuiksi. Se lisää omaohjaajan ymmärrystä nuoren kokonaisvaltaisesta tilanteesta ja aiemmasta elämästä.

Sijaishuoltoyksikkö Auringossa työvuorossa olevat aikuiset elävät arkea nuorten kanssa. Nuorten viikkoon rytmitetty pitkälle, ja se etenee alla olevan taulukon mukaisesti.

TAULUKKO 1. Sijaisyksikkö Auringon viikko-ohjelma

	Maanantai	Tiistai	Keskiviikko	Torstai	Perjantai	Lauantai	Sunnuntai
6.00-9.00	Varmistukset/ aamutoimet/ kouluun yms. lähtö	Varmistukset/ aamutoimet/ kouluun yms. lähtö	Varmistukset/ aamutoimet/ kouluun yms. lähtö	Varmistukset/ aamutoimet/ kouluun yms. lähtö	Varmistukset/ aamutoimet/ kouluun yms. lähtö	Herätykset klo 10 (keittiövuoro- lainen 9.45)	Herätykset klo 10 (keittiövuoro- lainen 9.45)
11.00-12.00	LOUNAS	LOUNAS	LOUNAS	LOUNAS	LOUNAS		
13.00-16.00	Saavutaan koulusta	Saavutaan koulusta	Saavutaan koulusta	Saavutaan koulusta	Saavutaan koulusta	LOUNAS klo 14	LOUNAS klo 14
16.00-16.30	PÄIVÄLLINEN *	PÄIVÄLLINEN *	PÄIVÄLLINEN *	PÄIVÄLLINEN *	PÄIVÄLLINEN *	Vapaata oleskelua *	Vapaata oleskelua *
16.30-17.30	Hiljainen tunti/ läksyjen tekoa	Hiljainen tunti/ läksyjen tekoa	Hiljainen tunti/ läksyjen tekoa	Hiljainen tunti/ läksyjen tekoa	Vapaata oleskelua * 4h säännön puitteissa	4h säännön puitteissa	4h säännön puitteissa
17.30-20.00	Vapaata oleskelua *	Vapaata oleskelua *	Vapaata oleskelua * joka toinen keskiviikko toiminta-ilta	Siivouspäivä** Vapaata oleskelua *	puitteissa		
20.00-20.30	ILTAPALA	ILTAPALA	ILTAPALA	ILTAPALA	ILTAPALA	ILTAPALA	ILTAPALA
20.30-22.00	Vapaata oleskelua	Vapaata oleskelua	Vapaata oleskelua	Vapaata oleskelua	Vapaata oleskelua	Vapaata oleskelua	Vapaata oleskelua
22.00	Omaan huoneeseen iltapesut aiemmin	Omaan huoneeseen iltapesut aiemmin	Omaan huoneeseen iltapesut aiemmin	Omaan huoneeseen iltapesut aiemmin	(klo 22-24, riippuen nuoren iästä)	(klo 22-24, riippuen nuoren iästä)	Omaan huoneeseen iltapesut aiemmin
	YÖRAUHA	YÖRAUHA	YÖRAUHA	YÖRAUHA	Huom! 4h sääntö	Huom! 4h sääntö	YÖRAUHA
22.00-24.00					YÖRAUHA	YÖRAUHA	

Taulukko 1 sisältää lukujärjestyksen, josta näkyvät arjen toiminnot. Aamuisin on aamupala ja aamutoimet sekä arkisin kouluun lähtö. Päivällä on ruoka sekä koulutehtävien tekoa. Osalle illoista on suunniteltu yhteisöllistä tekemistä. Päivät päätää iltapala, iltatoimet ja hiljaisuus sekä nukkumaan meno. Päivät kulkevat tällaisella rytmillä ja niihin sisältyvät myös kaikki yksilöllistä huomiota vaativat tilanteet, kuten omaohjaajahetket, perhetyönkäynnit ja palaverit.

Alla on taulukko 2, jossa on tarkempi päiväohjelma. Päiväohjelmasta näkee, kuinka päivä kulkee rutiinien puitteissa, sekä sen miten aikaa on käytettävissä muuhun olemiseen.

TAULUKKO 2. Sijaishuoltoyksikkö Auringon päiväohjelma

PÄIVÄOHJELMA	
	AIKUISET
	NUORET
	6.00-9.00
Herätykset aamupesut ja aamupala Koulutielle	7.30-7.45 aamurapsa
	11.00-12.00 Lounas
	14.00-15.00 (välillä n. 30 min)
	rapsa nuorten asioiden hoitoa
(15.00 keittiövuorolainen avustaa ruuanlaitossa)	15.00 avustusta ruuanlaitossa
	16.00 Päivällinen
(keittiövuorolainen siivoaa pöydän ja ruuat pois)	16.00 Päivällinen
	16.30-17.30 Hiljainen tunti
(läksyjentekoa/rauhoitumista)	16.30-17.30 Ohjaajat avustaa läksyjen tekijöitä yhteisessä tilassa (esim. neuvotteluhuone)
	17.30-20.00 Vapaata oleskelua
- joka toinen keskiviikko toiminta-ilta - torstaisin siivouspäivä - keittiövuorolainen alkaa valmistella iltapalaa klo 19.30	17.30-20.00 Nuorten asioiden hoitoa, nuorten kanssa oleskelua, omaohjaaja hetkiä
	20.00-20.30 Iltapala
(keittiövuorolainen siivoaa pöydän ja kuivamoppaa/imuroi)	20.00-20.30 Iltapala
	20.30-22.00 vapaata oleskelua ja iltapesut
	20.45-21.00 Iltarapsa
	21.30 Ulko-ovet suljetaan
	22.00 omiin huoneisiin
	22.30 -> YÖRAUHA
	22.00 -23.00 yökkö varmistaa yörauhan

Taulukko 2 tuo lisää tietoa päivän aikatauluista ja arjen toiminnoista. Päivän rytmissä on aikataulutettu tärkeät yhteiset ruokailuhetket ja nukkumaan menot. Yksikössä on sijoitettuna nuoria, joten päivisin kaikki yleensä käyvät koulua, tekevät työkokeilua tai ovat kurssilla. Yhteisöllisyys näkyy arkisissa puuhissa kuten ruokailu, mutta aikataulutetun ajan painottuu iltaan, läksyjen teon ja nukkumaan menon väliin. Joinain iltoina siinäkin on suunniteltua ohjelmaa, kuten toimintaillat ja siivouspäivät. Nuorilla on myös niin sanottu ”neljän tunnin sääntö”. He voivat olla omilla menoilla neljä tuntia kerrallaan. Sijoitetuille nuorille on äärettömän tärkeä luoda turvalliset rajat sekä säännöt arkeen.

2.5 Aiempia tutkimuksia sijaishuollosta

Lastensuojelua yleisesti on tutkittu paljon ja aiheesta löytyy paljon erilaisia tutkimuksia. Tässä opinnäytetyössä tarkastelen lastensuojelua sijaishuollon näkökulmasta. Lastensuojelun viimeinen muoto on sijoitus kodin ulkopuolelle. Sijaispaikat kodin ulkopuolella ovat joko perhekodissa, sijaishuoltoyksikössä ja usein viimeisenä vaihtoehtona koulukodissa. Tutkimuksia on tehty nuorten sekä työntekijöiden näkökulmasta. Itseäni kiinnostaa tutkimuksissa varsinkin asiat, jotka liittyvät lasten ja nuorten sekä työntekijöiden välisiin suhteisiin. Luon katsauksen sijaishuollossa tehtyihin tutkimuksiin, joissa on saatu ja tuotu nuorten asiakkaiden ääni kuuluviin.

Sijaishuollossa, eli lastensuojelulaitoksissa ja koulukodeissa asuvien nuorten kokemuksista on tehty useampi tutkimus. Esimerkiksi Tarja Pösö on tutkimuksessaan - Vakavat silmät ja muita kokemuksia koulukodista perehtynyt siihen, mitä koulukoti merkitsee siellä asuville nuorille. Pösö lähestyy tässä osatutkimuksessa aihetta tarkastelemalla koulukotia tilana ja elämän vaiheena sekä kuuntelemalla nuorten kokemuksia. Nuorten kokemuksista nousee esille luottamuksen pula, yksinäisyys sekä sivuun jäämisen kokemukset. Koulukodissa olevien nuorten kokemuksia varjostavat monet sijoitukset, joten koulukoti ikään kuin paikkaa muun lastensuojelun ja terveydenhuollon toiminta-aukkoja. Pösö kertoo, että se elämä jota koulukodissa eletään, kertoo syvästi loukatuista lap-

sista. Hän toivoo, tuovansa tutkimuksen kautta lisänäkemystä aiheesta lastensuojelun sekä lapsuus- ja nuorisotutkimuksen kentälle. (Pösö, 2004, 5, 11.)

Sanna Reinikainen Helsingin yliopistosta on tehnyt Nuorisokodista maailmalle - Kokemuksia nuorisokodissa elämisestä ja aikuisiässä selviytymisestä - tutkimuksen. Tutkimuskohteena ovat nuorisokodissa asuneet tytöt ja heidän kokemuksensa. Reinikainen on esittänyt kaksi pääteemaa: kokemukset nuorisokodissa elämisestä ja kokemukset selviytymisestä aikuisuudessa. Reinikaisen mukaan tutkimuksen vastauksiin on vaikuttanut se, miten nuori on kokenut nuorisokodin vastaavan omiin yksilöllisiin tarpeisiin ja odotuksiin. Tutkimustuloksissa selvisi, että nuoret pitivät nuorisokotia joko uutena mahtavana maailmana tai painajaisena. Nuoret ovat tutkimuksessa ilmaisseet miten heidän mielestään hyvä työntekijä suhtautuu heihin ja asioihin, sekä miten hyvä työntekijä toimii eri tilanteissa. Tärkeimpinä asioina työntekijöistä nuoret nostivat esille aidoisti omana itsenä olemisen, luottamuksellisuuden, välittämisen tunteen, turvallisuuden tunteen luomisen sekä yksilöllisen ja joustavan suhtautumisen. Tutkimuksessa oli tullut esille hyviä ja huonoja kokemuksia sijaishuollosta, mutta yhteistä kaikille oli, että myöhemmässä vaiheessa kaikki kokivat nuorisokodissa asumisella olleen myönteisen merkityksen. (Reinikainen, 2009, 189-194.)

Maritta Törrönen on tutkinut lastensuojelulaitoksen ja sairaalan lasten somaattisten osaston arkea lasten näkökulmasta teoksessa Lasten arki laitoksessa. Hän on tutkimuksessaan keskittynyt osallistuvaan havainnointiin sekä kenttätöiden aikaisiin yhteyksiin lasten ja heidän hoitajiensa välillä. Keskeisinä tuloksina hän nostaa tutkimuksestaan, että lapset tulevat esille arkisine murheineen ja iloineen. Lapsien arkeen kuuluu valtava tunteiden kirjo. Negatiivisia tunteita ovat kipu, pelko, viha ja ikävä. Positiivisia asioita olivat selviytyminen, leikkisyys, toiveikkaus sekä unelmat. Lastenkotien piirteissä näkyy perusilmiöt kuten mustasukkaisuus, riidat sekä myös liittoutuminen ja ystävien etsiminen. Törrösen mukaan lapset ankkuroivat persoonansa heille läheisiin ihmisiin ja jaettuihin kokemuksiin. Tämä arjen tutkimus on tarjonnut mahdollisuuden tutkia läheltä lapsia hoitavia laitoksia. (Törrönen, 9, 130-131.)

Sijaishuollossa olevien lasten ja nuorten näkemyksiä on tuotu tutkimusten kautta esille, mikä on mielestäni erittäin tärkeää. Näissä kaikissa tutkimuksien tuloksissa näyttäytyy hajonnut ja sirpaleinen lapsuus ja nuoruus. Käytän tutkimuksia aiempia tutkimuksia lähteenä ja peilaan osaa tuloksista omaan työhöni. Toivon oman tutkimukseni tuovan lisänäkemyksiä nuorten toiveista ja haaveista sijaishuollossa sekä parantavan heidän elämänsä laatua.

3 ASIAKKAINA NUORET – IKÄ TUO OMAN NÄKÖKULMANSA

Nuoruusikä itsessään on mullistavaa aikaa. Lapsi on kasvamassa aikuiseksi ja ikävaiheeseen kuuluukin itsensä etsiminen ja paikkansa hakeminen elämässä. Nuori käy monia psyykkisiä ja fyysisiä mullistuksia läpi. Ei varmasti helpota asiaa, jos perhe-elämä on syystä tai toisesta myös myllerryksessä, esimerkiksi vanhempien ero tai mielenterveysongelmat horjuttavat tämän ikäkauden perusturvallisuutta. Tämä ikävaihe itsessään on haasteellinen ja sen vuoksi onkin hyvä perehtyä hieman siihen, mitä eri vaiheita nuori käy läpi.

3.1 Nuoruuden kehitysvaiheet

Nuoruuden kehitysvaiheiden tarkoituksena on lapsen vähittäinen irrottautuminen lapsuudesta ja vanhemmista sekä oman persoonallisen aikuisuuden löytäminen. Nuoruus on yksilöitymis- sekä eriytymisprosessi, mutta myös samalla yhteiskuntaan ja sosiaaliseen ympäristöön liittymisen tapahtuma. Kasvuprosessi on aina yksilöllinen ja se aiheuttaa ruumiin, mielen ja nuoren koko elinpiirin muutoksen. Keholliset, hormonaaliset, psykologiset ja sosiaaliset tapahtumat muodostavat erottamattoman kokonaisuuden. Mahdolliset mielenterveyshäiriöt ilmenevät usein ruumiin ja mielen yhteyden vuoksi psykosomaattisena oireiluna. Häiriökäyttäytyminen ilmenee toisinaan myös omaa ruumista kohtaan, joka ilmenee esimerkiksi viiltelynä tai itsetuhoisuutena. (Rantanen 2005, 46.)

Ikätovereiden merkitys lisääntyy lapsen kasvaessa. Kavereista tulee koko ajan tärkeämpiä, sillä nuorelle on tärkeää kuulua johonkin ja olla osallisena oman ikäryhmän kulttuurissa. Sosiaaliset taidot ovat tärkeämmässä asemassa, kun ihmisten määrä ympärillä kasvaa. Kaverit nousevat vertaisryhmäksi perheen rinnalle ja tämä saa aikaan sen, että aikuisten sääntöjä ja rajoja aletaan kritisoida. Kritisoinnin vaihe kuitenkin kuuluu nuoruuteen, kun irrottaudutaan vanhemmasta tai lähiaikuisesta. (Hietala, Kaltiainen, Metsärinne & Vanhala 2010, 24.) Jari Sinkkosen mukaan nuoruudessa nimenomaan kaverisuhteet ja oman

ikäluokkalaisten mielipiteet ovat tärkeitä, ei niinkään vanhempien. (Sinkkonen 2010a, 53.)

Nuoruus eroaa lapsuudesta siten, että nuorella on taitoja, joita hän on hankkinut aikuiseen samaistumalla. Aikuisuudesta nuoruus taas eroaa siten, että nuorella ei ole aikuisen kokemusmaailmaa ja hän on vielä kypsymätön. Nuoruus ei ole kuitenkaan irrallinen vaihe vaan osa elämänkaarta. Lapsuuden yksilöitymistapahtumat ovat tärkeitä nuoruuskehityksen kannalta. Lapsuus luo pohjan nuoruudelle ja olisikin tärkeää, että lapsen minän kehitys laajenisi riittävästi, jotta nuoruuden viettipaine olisi kestettävissä. (Rantanen 2005, 46.)

Nuoruus voidaan jakaa kolmeen eri osaan. Ensimmäisenä on varhaisnuoruus, joka alkaa puberteetin myötä 11–14 -vuotiaana ja tämän ajan kehitystehtävänä on muuttuva suhde omaan kehoon. Hormonitoiminta lähtee käyntiin ja se aiheuttaa kasvupyrähdyksen sekä koko kehon muuttumisen. Nuori alkaa hallita tietoutta omasta kehostaan sekä viettipaineesta. Nuori tarvitsee aikaa olla yksin, mutta välillä hän heittäytyy lapsenomaiseen käyttäytymismalliin saadakseen vanhemmilta tyydytyksen siihen mitä on etsimässä. Mieliala ja käytös ovat vaihtelevia ja käytös voi olla normien vastaista, koska nuori hakee rajoja ja hallintaa mielensisäiseen myllerrykseen. Liiallinen aikuisen ymmärrys ja sallivuus ei tue nuoren kasvua. (Rantanen 2005, 46–47.)

Toinen osa on keskinuoruus 15–18 -vuoden iässä, jolloin keskiössä on muuttuva suhde vanhempiin. Nuori etsii omaa itseään ja minuuttaan. Tämä tapahtuu erilaisten roolikokeilujen ja harrastusten myötä. Vanhemmat pysyvät nuoren tärkeimpinä ihmisinä, mutta tunnesuhteen luonne muuttuu. Erotyöskentely tapahtuu surutyön kautta ja tässä vaiheessa nuoren minä on haavoittuvainen ja herkkä. Ihmissuhteissa tulisi olla jatkuvuutta ja erokokemuksen haavoittavuus olisi nähtävä. Kaverisuhteet tulevat tärkeiksi. Ne auttavat erotyöskentelyssä sekä vahvistavat nuoren minuutta ja identiteetin tunnetta yhteenkuuluvuuden näkökulmasta. (Rantanen 2005, 47.)

Kahden edellisen osan seurauksena tulee kolmas osa, jolloin lopullinen aikuisen persoonallisuus eheytyy. Terveellä tavalla nuoruuden vaiheet läpikäynyt

nuori on kykenevä ja valmis itsenäisempään elämään sekä irrottautumaan lapsuudenkodistaan. Oma elämänsuunta on löytynyt ja maailmankatsomus alkanut muodostua. (Rantanen 2005, 47.) Tämän kehityksen myötä nuorelle on alkanut muodostua sisäinen kontrolli, jolla hän itse säätelee käyttäytymistään. (Dunderfelt 1996, 85.)

Tony Dunderfelt (1996) esittelee Eriksonin elämäntaakateorian, joka jaottelee ihmisen elämäntaakan kehitysteorian kahdeksaan eri vaiheeseen. Näistä kahdeksasta viides kehitysvaihe käsittelee nuoruutta. Kehitystehtävänä on identiteetti vastaan roolihajaannus. Nuoren omien sisäisten voimien kasvu ja oman itsen etsiminen kuuluu vahvasti nuoruuteen. Mallia haetaan niin kaveriporukoista kuin vanhemmista ja muista aikuisista. Nuoren identiteetti ei kuitenkaan synny ilman tuskaa ja kehittyminen tarvitseekin tiettyä kapinaa toteutuakseen. (Miller 1996, 156–157, 165; Dunderfelt 1996, 218.)

Nuoruuden kehitys on suurelta osin psyykinen prosessi, ja sen vaiheita on vaikea arvioida ulkoapäin, sillä nuoruusiän kehitys näkyy eri yksilöillä eri tavoin. Murrosiässä toiset työstävät tunteita enemmän kuin toiset, joillakin se saattaa näkyä jopa riehumisena, kun taas toiset saattavat luoda vain pari vihaista katsetta. Murrosiän voimakkuus riippuu lapsen temperamentista, aivojen tunnealueiden kehitysnopeudesta, kasvuympäristöstä, sekä siihenastisesta kokemusmaailmasta. Tytöt ja pojat kehittyvät omalle sukupuolelle tyypillisten vaiheiden ja vaikeuksien kautta. Nuoret ilmaisevat tunteitaan käytöksellään toiset enemmän kuin toiset. Nuori voi myös vältellä tiedostamattaankin kehityshaasteita. Nuoren kehitysreitti on jaoteltu karkeasti tasaiseen, vaihtelevasti kuohuvaan ja tasaiseen, kovasti kuohuvaan, kehityksen välttämiseen sekä suoraan hyppyyn aikuisuuteen. (Rantanen 2005, 47–48; Cacciatore 2009, 43.)

Nuorilla on kyky siirtää omia tunteitaan muille. Vanhemmat ja kaveritkin saattavat tuntea nuoren hämmennystä ja tuskaa. Pelko ja turhautuminen on helpompi kestää, kun sen näkee myös muissa. Aikuisen tehtävänä on pysytellä ulkopuolella nuoren tunteista ja seisoa valppaana nuoren rinnalla, oli kyseessä sitten ”leppoisa” murrosikäinen tai ”räiskyvä” riitelijä. Hälyttävästi toimiva tai psyykki-

sesti sairas nuori voi tarvita kodin ulkopuolelta rinnalle tukea. Joskus on paikallaan myös sijoitus kodin ulkopuolelle (Cacciatore 2009, 43.)

Nykyaikana ei nuorille ole enää selkeää roolimallia. Jari Helmisen (2005) mukaan lasten, nuorten ja perheiden arki on vauhdittunut. Ihminen kohtaa nopeammalla rytmillä ennalta arvaamattomia ja uusia tilanteita. Tämän seurauksena ovat hämillään niin vanhemmat perhe- ja työelämän yhteen sovittamisessa kuin lapset ja nuoret varhaisemman kasvun äärellä. Nuori määrittää selkeiden roolimallien sijasta itse paikkaansa yhteisössä ja yhteiskunnassa. Nuorista valtaosa käy läpi nuoruusiän kehitysvaiheet saaden tuen ja avun luonnollisista sosiaalisista verkostoista: kotoa, koulusta ja ystäviltä. (Helminen 2005, 27–28.) Kaikki eivät kuitenkaan onnistu elämässään samalla tavalla, vaan tarvitsevat yhteiskunnalta tukea.

3.2 Riskit ja uhat syrjäytyä – mahdollisuus osallisuuteen

Helminen (2005) tuo esiin Aaltosen näkemyksen syrjäytymisestä ja kertoo, että nuoruusikä ei saa olla harmaata teoriaa, vaan sen täytyy tuntua. Nuoruusiässä korostuu rohkeus ja voima, joiden rinnalla kulkee rauhattomuus. Nämä voivat joskus johtaa yltiöpäiseen käyttäytymiseen. Nuori yleensä asettaa itsensä alttiiksi kokeillen eri mahdollisuuksia, mikä voi näkyä myös riskikäyttäytymisenä. Riskikäyttäytymiseen liittyy yksilön lisäksi aina myös ympäristötekijät sekä vuorovaikutus suhteet. Kasvaessaan nuori kohtaa monia ongelmia ja riskitekijöitä, ja jos nuori ei ymmärrä haasteiden laajuutta eikä selviä ilman tukea, on hän vaarassa syrjäytyä. Tämä johtuu siitä, etteivät nuoren elämänhallinnan resurssit ole riittävät. (Helminen 2005, 21.)

Elämänhallinnan kautta nuori kykenee näkemään tilanteensa realistisesti sekä on luonut tavoitteita ja pyrkii niihin. Elämänhallinnan myötä nuori kykenee myös selviytymään haasteista ja vastoinkäymisistä. Kaikilla ihmisillä on ongelmia mutta olennaista on miten hän niistä kykenee selviytymään. Elämän hallinnan avul-

la niistä selviytyy, mutta nuori joka ei omaa tätä kykyä, on syrjäytymisvaarassa. (Lämsä 2009, 37-38.)

Ulkoiset tai sisäiset rajoitukset estävät syrjäytymisvaarassa olevaa nuorta selviämään elämän haastavista tilanteista. Ulkoiset rajoitukset johtuvat usein fyysisistä puutteista tai käytössä olevista resursseista. Sisäiset rajoitukset ilmenevät psyykkisinä rajoituksina, esimerkiksi kyvyttömyytenä hallita tunteita. Lisäksi on myös sosiaalinen kyvyttömyys, mikä estää nuorta selviytymästä yhteisössä ja yhteiskunnassa. Syrjäytymisen riskiä lisää myös erilaiset perheen kokonaisvaltaiseen tilanteeseen liittyvät ongelmat, kuten työttömyys, päihteiden käyttö ja mielenterveysongelmat. Syrjäytyminen viittaa aina huono-osaisuuteen ja yksilölle kasaantuviin ongelmiin. (Lämsä 2009, 38.)

Nuoren ongelmat voivat liittyä kotiin ja suhteisiin vanhempien kanssa, kouluun tai vapaa-aikaan. Koulussa nuorelle merkitsee paljon oma asema, ihmissuhteet sekä koulunkäynnin sujuvuus. Vapaa-ajalla riskinä ovat liian positiiviset mielikuvat päihteiden käytöstä, seksuaalisista seurustelusuhteista sekä rikollisuudesta. (Lämsä 1999, 54.) Helminen tuo esille Veivon näkemyksen, että yleensä nuoren selviytymistä tarkastellessa nämä kolme asiaa, koti, koulu ja vapaa-aika, kulkevat käsi kädessä. Nuoruusikään sisältyy siis paljon muutosvaiheita, jotka voivat altistaa syrjäytymiselle. Koti, koulu ja vapaa-aika vaikuttavat nuoren ulkoiseen elämänhallintaan, mutta käsitys omasta itsestään vaikuttaa sisäiseen elämänhallintaan. Jatkuvat epäonnistumiset sekä heikko itsetunto ajavat negatiiviseen ajatteluun itsestä ja ympäröivästä maailmasta. (Helminen 2005, 21–22.)

Syrjäytymisessä on kysymys yksilön toimintamahdollisuuksista. Ratkaisevaa on, kuinka nuori voi olla osallisena ja vaikuttaa omiin asioihinsa niin perheessä, koulussa, töissä, sosiaalisissa suhteissa kuin yhteiskunnan jäsenenä (Helminen 2005, 23.) Osallisuus ylipäätään tarkoittaa vastavuoroista suhdetta kuulua johonkin ja saada vaikuttaa siinä, mutta myös muut täytyy huomioida. Osallisuus pitää sisällään oikeuden saada tietoa itsestään koskevista asioista ja vaikuttaa niihin tulemalla kuulluksi. (Oranen 2008, 9.)

Lasten ja nuorten osallisuus on ollut sosiaali- ja kasvatustieteiden keskustelussa viime vuosina vahvasti esillä. Nivala kertoo sen perustuvan YK:n säätämään yleissopimukseen lapsen ihmisoikeuksista joka on hyväksytty 1989. Suomen nykyinen lainsäädäntö takaa myös samantasoiset oikeudet. Lasten ja nuorten oikeudet ovat perusta osallisuuden toteutumiselle. Lastensuojelulaki säätelee, että julkisen vallan tehtävänä on turvata lapsen oikeudet. Ensisijaisesti vanhempia tuetaan lapsen oikeuksien toteutumisessa esimerkiksi päivähoiton ja lastensuojelun avohuollon kautta. Jos tämä ei kuitenkaan riitä, on julkinen valta viime kädessä vastuussa ja vaihtoehtoina on sijoitus kodin ulkopuolelle tai adoptio. (Tanskanen & Timonen-Kallio 2010, 18, 24–25.) Näin lapselle taataan oikeus tasapainoiseen iänmukaiseen kasvuun ja kehitykseen.

Lasten ajattelun olevan sitä enemmän osallisia, mitä enemmän he voivat vaikuttaa päätöksiin. Konkreettisesti osallistuminen tarkoittaa lapsille ja nuorille sitä, että he kokevat tulleensa kuulluiksi, että heidän ajatuksensa ja mielipiteensä ovat arvokkaita ja tärkeitä. Lastensuojelun asiakkaina olevilla lapsilla voi valitettavasti olla kokemuksia siitä, että asiat vain tapahtuvat ja he ovat sen armoilla, mitä muut päättävät. Tämän vuoksi juuri heille on merkityksellistä se, että he voivat olla osallisia. (Oranen 2008,16.)

3.3 Nuoret lastensuojelun asiakkaina

Nuoret joutuvat lastensuojelun piiriin yleensä, kun yhteiskunnan perustukitoimet, kuten koulu, eivät enää riitä. Lastensuojelussa nuoren asiakkuus merkitsee joko avohuollon tukitoimia, huostaanottoa tai jälkihuoltoa. Asiantuntijat ja ammattihenkilöt usein kuvaavat, että nuoret asiakkaat ovat perhetaustan vuoksi vailla turvaa tai he ovat omalla toiminnallaan aiheuttaneet ongelmansa. Lastensuojelun asiakkaina olevat nuoret useimmiten itse tiedostavat syyt, miksi he ovat asiakkaita, olivatpa syyt sitten perheessä tai omassa käytöksessä tai kummassakin. Nuoret myös paikantavat sen kohdan elämässä, jolloin he alkavat mieltää itsensä asiakkaiksi. (Bardy 2009, 168.)

Lehto-Salo (2011) on tutkinut sijoitettujen nuorten ongelmia ja todennut, että sijoitetuista nuorista 40–100%:lla on todettu olevan mielialahäiriöitä. Mielialahäiriöitä voivat olla käytös-, ahdistuneisuus-, tarkkaavaisuus- ja yleisimpänä päihdehäiriöt. Myös itsemurha-ajatukset ja -yritykset lasketaan mielialahäiriöiden piiriin ja niitä ilmenee myös sijoitetuilla nuorilla. Lehto-Salo korostaa, että aggressio-oireita on sijoitetuilla nuorilla myös, mutta ne liittyvät varhaisen huolenpidon riittämättömyyden tai traumaattisiin kokemuksiin. Myös seksuaaliset hyväksikäytöt tuovat osansa sijoitettujen nuorten psyykkisiin oireisiin. Tutkimuksen mukaan sijoitetut nuoret ovat tehneet rikoksia suhteessa enemmän kuin ei-sijoitetut. (Lehto-Salo 2011, 16.)

Sijoitetuilla nuorilla on havaittu kognitiivisista kyvyistä erityisesti kielellisten kykyjen heikkoutta enemmän kuin muilla. Näihin ongelmiin liittyvät usein kouluongelmat sekä isot poissaolot. Kouluongelmat ovat yksi keskeinen syy kodin ulkopuoliseen sijoitukseen. (Lehto-Salo 2011, 16.) Anna-Liisa Lämsä (2009, 101.) esittää, että 13-17 -vuotiaiden nuorten ongelmia yleensä ovat myös rikokset ja päihteiden käyttö.

Työntekijöiden ja nuoren välinen suhde eroaa työntekijän ja pienen lapsen suhteen luomisesta. Nuorten on vaikeampi, tai he ovat haluttomampia luomaan uutta kiintymyssuhdetta kuin pienet lapset. Pienempien lasten on helpompi luoda uusi turvallinen vuorovaikutussuhde. (Sinkkonen 2010b, 9.) Sinkkonen painottaa myös, että nuoruusiässä ei ole aikuisten mielipiteillä läheskään yhtä suuri vaikutus kuin toisilla nuorilla/kavereilla. Sinkkonen on tutkiessaan nuoria saanut selville sen, ettei nuoret välttämättä halua jakaa samoja asioita aikuisten kanssa kuin kaverien. (Sinkkonen 2010a, 57).

Nuoren tilanteessa lyhyt sijoitus voi usein olla hyödyksi, sillä vanhemmat saavat tukea sijoituksesta, jos heidän voimavaransa ovat vähissä tai loppuneet. Nuori taas voi tarvita hetkellisen sijoituksen, jotta hänen vuorokausirytmensä palautuisi raiteilleen, koulunkäynti käynnistyisi uudelleen tai jokin riippuvuus kuten päihteet saataisiin hallintaan. (Sinkkonen & Kalland 2011, 209–210.)

4 KIINTYMYSSUHDE JA VUOROVAIKUTUS SIJAISHUOLLOSSA

Kiintymyssuhteella ja vuorovaikutuksella on suuri merkitys ihmisen elämänkaareissa. Varhaisessa vaiheessa turvaa ja kiintymyssuhdetta vaille jääminen vaikuttaa siihen, millaisia suhteita lapsi pystyy luomaan tulevaisuudessa. Kiintymyssuhteen saavuttamisella on oma merkitys myös sijaishuollossa. Tässä luvussa perehdyn kiintymyssuhteen sekä vuorovaikutuksen merkitykseen.

4.1 Kiintymyssuhteen merkitys ihmisen elämässä

Kiintymyssuhdeteorian on kehittänyt John Bowlby 1940-luvulla. Kiintymyssuhdeteorian tarkoituksena on ymmärtää varhaisten ihmissuhteiden vaikutusta myöhempään kehitykseen. (Rautio 2005, 29; Sinkkonen 2001, 24–25.) Sinkkonen kertoo, että kiintymyssuhde alkaa rakentua jo raskausaikana ja kiinnittyminen on melko sokeaa ja valikoimatonta syntymän alkuvaiheessa. Kiintymyssuhteen motiivi vauvoilla on hengissä säilyminen, sillä ilman aikuista he eivät selviäisi hengissä. Läheisyyden ja turvallisuuden tunteen tarve ovat kiintymyssuhteen perusta. Pienen vauvan käytössä on vain itku, millä ilmaista aikuiselle, että jokin on hätänä. Aikuinen yleensä reagoi itkuun välittömästi ja menee tarkistamaan mikä vauvalla on hätänä. Lapsi kasvaa ja kiintymyssuhde muuttuu, leikkiikäinen lapsi pystyy jo itse konttaamaan tai kävelemään äidin luo ja voi näin tankata läheisyyttä äidiltä. (Sinkkonen 2001, 31-33.)

Vuorovaikutus ja kiintymyssuhde kulkevat rinnakkain. Vuorovaikutus kehittyy jo varhaislapsuudessa. Ensimmäisiä suhteita on äidin ja vauvan välinen vuorovaikutussuhde. (Sinkkonen 2010a, 90.) Lapsi oppii puhumaan ja sitä kautta olemaan sosiaalisessa vuorovaikutuksessa. Vuorovaikutus ei kuitenkaan ole pelkkää kielellistä toimintaa, vaan ihmiset viestittävät myös eleillä ja ilmeillä monenlaisia asioita. Kaikki vuorovaikutus ei myöskään ole tietoista viestintää, vaan vuorovaikutuksessa välittyy paljon tietoa, jota osapuolet eivät lähetä tai tarkkaile

tietoisesti. Vuorovaikutus on kaiken perusta ja se ilmenee jo varhaisissa kiintymyssuhteissa. (Launonen 2007, 17, 19.)

Kiintymyssuhdeteorian tärkeimpiä anteja suojelemisen ja turvallisuuden lisäksi ovat lapsen tarpeiden tunnistaminen ja kunnioittaminen. Äiti oppii yleensä vuorovaikutuksessa vauvan kanssa tunnistamaan ja tiedostamaan lapsen tarpeita. Vauva kuitenkin kiintyy aina hoivaajaansa, vaikka hoiva olisikin puutteellista tai kaltoin kohtelua, jopa pahoinpitelyä. Vauvalla ei ole vaihtoehtoja vaan vähäinkin hoiva on otettava vastaan hengissä selviytymiseksi. Lapsi kuitenkin saattaa tulla kaltoin kohdelluksi ja tällöin itku voi merkitä päinvastaista eli turvattomuutta ja pelkoa. (Sinkkonen 2001, 31-33.) Kiintymyssuhdeteoria on todettu hyödylliseksi varsinkin tutkittaessa vaarallisissa ja turvattomissa oloissa kasvaneita lapsia tai lapsia joiden kiintymyssuhteet ovat syystä tai toisesta katkenneet. (Rautio 2005, 31.)

Lapsuudessa vakiintuneiden kiintymisen mallien luomat odotukset muiden ihmisten toiminnasta ohjaavat lapsen havaintoja sekä oman käyttäytymisensä kautta, mutta myös aikuisen käyttäytymistä suuntaan, joka vahvistaa lapsen sisäistä oletusmallia. Oletusmallien vahvistuessa ne vakiintuvat sisäisiksi mielikuviksi ihmissuhteiden merkityksestä ja niitä säätelevistä lainalaisuuksista. Tämän vuoksi usein yhden vuoden iässä tehty arvio lapsen kiinnittymiskäyttäytymisestä vastaa hänen murrosiässä kuvaamaa oletusmallia läheisistä ihmissuhteista. Aivojen, ennen kaikkea oikean aivopuoliskon emotionaalisen havaintokeskuksen muokkautuminen antaa mahdollisuuden muutokseen. Tämän vuoksi korjaavat ihmissuhteet antavat mahdollisuuden vaikuttaa toiminnan ja kokemisen tapaan ja seuraukset ovat laajakantoisia ja positiivisia. Intensiivinen korjaava kokemus auttaa lasta eheyttämään sisäistä toimintaansa ja tämä toiminta ajan kanssa rakentaa hermostoverkkoja, jotka vahvistavat lasta yhä eheämpään suuntaan ja positiiviseen käsitykseen itsestään. (Sinkkonen 2006, 41-42.)

Olennainen piirre ihmisen kehityksessä on Sinkkosen (2006) mukaan joustavuus ja kyky sopeutua mitä erilaisimpiin kasvuolosuhteisiin. Turvaton kiintymyssuhde voi olla keino saada tietystä ihmissuhteesta huomiota, vastavuoroisuutta

ja hoivaa. Turvaton kiintymyssuhde on silloin pulmallinen, jos sen rinnalla ei ole yhtään suojaavaa ja turvaa tuottavaa ihmissuhdetta. Pienellä lapsella ja aikuisella on kuitenkin mahdollisuus elämän varrella luoda useampi kiintymyssuhde ja niistä jokainen toimii menneisyyden ihmissuhteita jäsentävänä ja korjaavana sekä tulevaisuuden uusien ihmissuhteiden rakentamisen välineenä. (Sinkkonen 2006, 76.) Paula Rautio (2005) on samoilla linjoilla, sillä hän kirjoittaa, että kiintymyskäyttäytyminen on ilmeisintä varhaislapsuudessa, mutta se esiintyy ihmisen käyttäytymisessä koko elämän. Ihmisen tietäessä, että kiintymyskohde on saatavilla, on tunne turvallinen. Viime vuosina onkin alettu korostaa sitä, että kiintymyssuhde tulisi käsittää koko elämän mittaiseksi, sillä ihminen käy läpi muutoksia koko elämänsä ajan. (Rautio 2005, 30–31.)

Koko elämän kaaren ajan ihminen pyrkii säilyttämään hinnalla millä hyvänsä itselleen välttämättömät kiintymyssuhteet. Kysymys on tärkeimmästä perustarpeesta, eli tarpeesta olla toisen ihmisen lähellä. Mielellään vielä vahvemman ja osaavamman ihmisen kuin itse on. Nuoren itsenäistyminen ei siis tarkoita kiintymyssuhteen katkeamista vaan nimenomaan normaalissa kiintymyssuhteessa nuori alkaa rakentaa uudet suhteensa entisten varaan. Nuoren suhde aikuiseen muuttuu ja mutkistuu, mutta missään tapauksessa se ei katoa. Tilanne on toinen, jos lapsuudessa ei ole saanut kokemusta johdonmukaisesta aikuisen toiminnasta. Silloin itsenäistyminen ja irrottautuminen vaikeutuvat ja vuorovaikutustilanteita hallitsee molemminpuolinen negatiivinen tunneilmaisu. (Sinkkonen 2010, 92–94.)

4.2 Sijaishuolto ja kiintymyssuhde

Lapsuuden kiintymyssuhde luo perusturvallisuuden. Sijaishuoltoon tulevilla nuorilla on syystä tai toisesta varhaislapsuudessa puutteita tai vaurioita kiintymyssuhteissa tai ne ovat jotenkin vaurioituneet. (Rautio 2005, 31.) Mirjam Kalland (2011) on sitä mieltä, että usein lapsilla on jo vaikea tausta ja häiriö kiintymyssuhteissa ennen sijoitusta. Sijoitus itsessään on jo omiaan aiheuttamaan lapselle kiintymyssuhdehäiriön. Turvallisissa olosuhteissa elänyt lapsi saattaa reagoi-

da sijoitukseen voimakkaasti, mutta vielä vaikeampaa se on lapselle, jonka kokemukset kiintymyssuhteesta ovat valmiiksi kielteiset. (Sinkkonen & Kalland 2011, 208.)

Sijoituksessa kiintymyssuhdeteoreettinen lähtökohta pitäisikin olla Kallandin (2011) mukaan erityisesti pysyvyyden kannalta, sillä lapsi todennäköisesti ei hyödy lyhyistä sijoituksista vieraaseen ympäristöön vaan ne usein aiheuttavat lisäuhkaa lapsen kehityksen kannalta. Useat sijoitukset vaikuttavat kielteisesti lapsen kehitykseen. Kallandin mukaan lapsi oireilee eri tavalla, jos hän tietää, että sijoitus ei ole pysyvä. Jos lapsi arvelee sijoituksen olevan lyhyt, hän saattaa omalla toiminnallaan aiheuttaa sen minkä hän odottaakin tapahtuvan, eli sijoituksen purkamisen. Kiintymyssuhdeteoreettisesta näkökulmasta katsottuna sijoitus on siis kyseenalaista, ellei pysyvyydestä huolehdita ja sitoutumista lapsen ja sijaisperheen tai sijaishuollon aikuisten välillä tapahdu. (Sinkkonen & Kalland 2011, 208–209, 212.)

Lastensuojelussa, varsinkin sijaishuollossa nousee ongelmaksi se, ettei kiintymyssuhdeteorian korostamaa pysyvyyttä ja turvallisuutta voida aina yhdistää sijoitukseen. (Puonti, Saarnio & Hujala 2004, 135–136.) Kuitenkin sijoituksessa tulisi ottaa huomioon pysyvyys, sillä se on lapsen edun mukaista. Lapselle tai nuorelle annetaan mahdollisuus turvalliseen ja pysyvään tunnesuhteeseen. Laki edellyttää, että sijoituksen tarve kartoitetaan tietyin väliajoin, ja jos tilanne on muuttunut perheessä, on kotiin paluu mahdollinen. (Sinkkonen & Kalland 2011, 208–209, 212.)

Kiintymyssuhdeteoriassa korostetaan varhaisten hoivakokemusten merkitystä ja korjaavien ja korvaavien kokemusten merkitystä. Ihmisen elämänkaareissa on lukuisia mahdollisuuksia korvaaviin kokemuksiin. Korjaavia kokemuksia voi antaa niin opettaja koulussa, valmentaja harrastuksessa kuin myös ohjaajat lastensuojelulaitoksissa. Näin ollen korjaavien kokemusten luominen nuorelle on oleellinen osa omaohjaajan työn kuvaa. Lapsen kehityksen kannalta onkin suuri merkitys sillä, millaiseen ympäristöön hänet sijoitetaan. Lapsen kannalta laitossijoitus on aina huonompi vaihtoehto, sillä laitospäristössä ei kyetä takaamaan pysyvää kiintymyssuhdetta vaikka pyritäänkin nimeämään omaohjaaja.

Silti laitos on turvallisempi kasvuympäristö kuin kaltoin kohtelevien vanhempien hoiva. (Puonti ym. 2004, 136)

Kiintymyssuhteessa vaurioitunut lapsi ei aina kykene hyödyntämään hyvää kasvuympäristöään ja turvallista vuorovaikutusmallia automaattisesti. Lapselle itselleen käsittelemättömien negatiivisten asioiden vuoksi kasaantuneet tunnemyrskyt kuormittavat ja vaurioittavat hänen vuorovaikutussuhteitaan. Tällaista lasta ympäröivät aikuiset saavat omansa myös lapsen tunne-elämän myllerryksestä ja se aiheuttaa aikuisille voimattomuutta, pettymyksiä sekä suuttumusta. Tämä on ”noidan kehä”, sillä nämä reaktiot vahvistavat entisestään lapsen vääränlaisia toimintamallia. (Sinkkonen & Kalland 2011, 213.)

Paula Rautio (2005) on tehnyt Kyllä se varmaan silleen välittää, kiintymyssuhdehaastattelu välineenä sijoitetun lapsen kuulemisessa – tutkimuksen, missä hän kartoittaa näkemystä lapsen subjektiivisesta kokemuksesta omassa elämässään kiintymyssuhdehaastattelun kautta. Jari Sinkkonen on kirjoittanut tutkimuksen alkusanat, jossa hän korostaa tutkimuksen merkityksellisyyttä, koska lasten kuulemisessa on käytetty kiintymyssuhdeteoriaan pohjautuvaa menetelmää. Raution tutkimuksen keskeiset kysymykset liittyvät lapsen kokemuksiin itsestään sekä suhteista häntä hoitaviin aikuisiin. Kiintymyssuhdehaastattelu tuo näkökulman siihen, miten turvallisuutta tai turvattomuutta kiintymyssuhteissa kokenut lapsi ilmaisee itseään ja mitä tietoa siitä saadaan lapsen ja perheen tukemiseksi. Yhtenä osana hän tutkii lasten vuorovaikutussuhteita. Raution mukaan tällä tutkimuksella on kyetty osoittamaan, että monet lapsista tarvitsevat enemmän tukea voidakseen tukeutua sijaisaikuihin sekä kyetäkseen ilmaista tunteitaan erilaisten kiintymyssuhde-episodien yhteydessä. (Rautio 2005, 7-9, 92.)

4.3 Vaihtuvat aikuiset sijaishuollossa

Maritta Törrösen (1999) mukaan aikuisten merkitys lasten arjessa on merkittävä. Pitkän laitoshoidon aikana niin lapset kuin aikuisetkin solmivat vuorovaikutussuhteita, joista toiset ovat toimivampia kuin toiset. Laitosten arkea rytmittävät aikataulujen ja rutiinien lisäksi henkilökunnan vuorotyö. Lapset oppivat suunnittelemaan ajankäyttöään, kun he odottavat työvuoroon heille tärkeitä aikuisia. Vuorotyö vaikuttaa tähän ajankäyttöön pitkällä välillä. Lapsi saattaa toivoa esimerkiksi, että tärkeä työntekijä on töissä tiettyinä juhlapyhänä. Toive toteutuu vain silloin, jos työntekijällä on työvuoro. Usein lapset osoittavat mieltään aikuiselle, jos heidän toiveensa ei toteudu. Aikuiset eivät jaa yhtäjaksoisesti lasten arkea vaan he joutuvat turvautumaan muiden aikuisten suullisiin ja kirjallisiin viesteihin. Muut lapset ovat yhtäjaksoisemmin läsnä laitoksissa kuin aikuiset. (Törrönen 1999, 103–104.) Perhekodeissa asia on toinen, sillä perhekotivanhemmat ovat aina läsnä ja vaihtuvuutta ei ole. Tämän näkökulman mukaan lapselle olisi parempi vaihtoehto t perhekoti kuin laitoshoido.

Lapsella on laitoksessa valittuna usein työntekijä, josta hän pitää eniten, sekä mieluisimmat lapset, joiden kanssa hän haluaa viettää aikaa ja joille hän pystyy puhumaan. Lapsi tarvitsee kiintymyssuhteen edes yhteen aikuiseen, että hän kykenee ja oppii ilmaisemaan tunteitaan. Lapsi hakeutuu tämän työntekijän luo ja kyselee muilta työntekijän liikkeistä. Työntekijä on usein omaohjaaja, mutta ei aina. Useimmiten lapsi kyselee yhden tai kahden työntekijän perään. Kaikkien lasten ja työntekijöiden suhteet ovat yksilöllisiä ja persoonakohtaisia. (Törrönen 1999, 104.)

Törrönen (1999) kirjoittaa, että lastenkodissa hetket työntekijän kanssa saattavat olla pieniä ja tavanomaisia, mutta lapsi odottaa näitä kovasti. Hetket saattavat pitää sisällään yhteisen kävelyn tai juttutuokion. Jos lapsen toivoma yhteinen aika on onnistunut, sen näkee lapsen myönteisestä ilmeestä ja tyytyväisestä olost. Lapset tuntevat yhdessäolon tärkeäksi, sillä he tuntevat tulleen kuulluksi. Ne ovat myös leikkisiä hetkiä, joista jää hyvä mieli ja niitä sitoo yh-

teen tietty työntekijä, aika ja paikka. Lapsi mittaa omaa arvoaan hänelle annetun myönteisen huomion kautta. (Törrönen 1999, 109–110.)

Laitoksissa on melkein aina vakinaisen henkilökunnan lisäksi lyhytaikaisia työntekijöitä. Lyhytaikainen työntekijä voi olla sijainen tai opiskelija. Törrönen esittää näkemyksen, etteivät lapset usein viitsi tutustua tähän/näihin ihmiseen sen syvemmin vaan he ennemminkin ”kaveeraavat” hänen kanssaan. Eikä se ole ihme, sillä lapset näkevät lukuisia sijaisia laitoksessa. (Törrönen 1999, 112.)

Aikuisten vaihtuvuus näkyy myös yksikössä, jossa itse työskentelen. Eritoten näkyy se, että nuori odottaa työntekijöitä, joista pitää eniten. Nuoret käyvät paljon, koska tietty työntekijä tulee työvuoroon. Välillä yksikössä on ollut taulu, mihin on kirjoitettu seuraavan päivän työntekijät, että nuoret tietävät kuka on tulossa herättämään heitä, kuka viettämään iltaa heidän kanssaan ja kuka on rauhoittamassa nukkumaan. Toiset nuoret tarvitsevat tätä tietoa enemmän kuin toiset omien taustojen mukana tuoman turvattomuuden vuoksi.

5 OMAOHJAAJUUS TYÖMENETELMÄNÄ

Lastensuojelulaitoksissa työskentelevillä työntekijöillä on useanlaisia teorioihin perustuvia ammatillisia työmenetelmiä, omaohjaajatyömenetelmä on niistä yksi. Omaohjaajamalli on käytössä monissa laitoksissa ja siitä voidaan käyttää eri nimityksiä kuten omaohjaaja, omahoitaja tai oma-aikuinen. Käsitteellä tarkoitetaan lastensuojelulaitoksissa lapsen tai nuoren omaa aikuista, joka on nimetty lapsen suunnitelmalliseen ja pitkäjänteiseen ohjaamiseen, tukemiseen ja kasvattamiseen. Tässä opinnäytetyössä käytetään omaohjaaja nimitystä, sillä se on käytössä sijaishuoltoyksikkö Auringossa ja se vastaa käsitystäni ohjaavasta suhteesta aikuisen ja lapsen tai nuoren välillä.

5.1 Omaohjaajan merkitys nuorelle/lapselle

Useissa lastensuojelulaitoksissa käytetään omaohjaajaa eli lapselle nimetään saapumisvaiheessa omaohjaaja/-t, jotka ovat päävastuussa lapsen asioista. Omaohjaajan tehtävänä on tukea lasta kotiutumaan laitokseen, luoda kokonaiskuvaa lapsen sen hetkisestä ja aikaisemmasta elämästä ja kasvuympäristöstä, pitää yhteyttä läheisiin ja viranomaisverkostoihin sekä rakentaa lapsen arkea laitoksessa. (sosiaaliportti, 2012.) Toisin sanoen omaohjaajamenetelmän tarkoituksena on vastata lapsen yksilöllisiin tarpeisiin. (Kyrönseppä, Rautiainen & Airio 1990,7.)

Kyrönsepän ja Rautiaisen (1993) määritelmän mukaan omaohjaajuus tarkoittaa nuoren ja työntekijän välistä terapeutista suhdetta. Suhde alkaa aina nuoren sijoituksen alkaessa ja loppuu sijoituksen päättyessä. Omaohjaajan tehtävänä on opastaa nuorta hänen ikätasoaan vastaavassa kasvussa ja kehityksessä. Nuoren yksilölliset tarpeet ohjaavat omaohjaajaa korjaamaan mahdollisia tunne-elämän vaurioita. Omaohjaaja tukee myös nuoren identiteetin kehittymistä ja antaa palautetta nuoren omissa valinnoissa. Työmenetelmä tapahtuu suunnitelmallisena ohjauksena. (Kyrönseppä & Rautiainen 1993, 7,101.)

Omaohjaajatyömenetelmällä pyritään turvaamaan ainakin yksi henkilökohtainen aikuissuhde lapselle. Omaohjaajasuhde on terapeutin sen vuoksi, koska se on henkilökohtainen vuorovaikutussuhde ja sillä on lapsen tunne-elämän vaurioita korjaava merkitys. Omaohjaajan täytyy tuntea lapsi kyetäkseen vastaamaan hänen tarpeisiinsa, tämä on onnistuneen suhteen perusta. Nykyään omaohjaajasuhteessa korostuu lapsen ja koko perheen tilanteeseen perehtyminen. (Elo-Kuru 2003, 10.) Tämän kautta on suurempi mahdollisuus oppia tuntemaan lapsi ja ymmärtää hänen tilanteensa taustojen kautta.

Omaohjaajasuhde on molemminpuolinen ja vastavuoroinen suhde joka lähtee lapsen tarpeesta. Suhde on henkilökohtainen ja terapeutin. Aikuisen tehtävä on antaa lapselle kokemuksia huolenpidosta, luotettavuudesta, turvallisuudesta sekä jatkuvuudesta. Aikuisen tehtävänä on myös luoda nuoreen hyvä luottamussuhde. Kun luottamussuhde on syntynyt, on mahdollisuus korjaaviin tunne-elämän kokemuksiin. Lopulta sijoituksen päättyessä aikuinen tekee erotyöskentelyä nuoren kanssa sekä auttaa ja ohjaa häntä itsenäistä elämää kohti. (Sinkkonen 2006, 52.) Nämä kokemukset ovat lapselle tärkeitä, sillä sijoitetulla on usein jäänyt varhaisvaiheen kehitystarpeet täyttämättä. (Elo-Kuru 2003, 10.)

Lapsen ja nuoren persoonallisuuden eheytymisprosessia henkilökohtaisessa korjaavassa suhteessa voidaan kuvata nelivaiheisesti. Lapsi tarvitsee aluksi omaohjaajalta todellisia, hyviä ja korjaavia kokemuksia sekä rajoja käyttäytymiselleen (itsekontrollia) ja perustarpeiden tyydytystä, kuten ruokaa sekä läsnäoloa ja lohdutusta. Toiseksi lapsi tarvitsee toisen ihmisen jakamaan ja todistamaan kokemuksia, että hän ymmärtää niiden tapahtuneen juuri hänelle itselleen. Kolmanneksi lapsi tarvitsee näille kokemuksilleen symboleita (leikki), että hän voi sisäistää kokemuksensa, tähän lapsi tarvitsee aikuista. Neljäntenä lapsi tarvitsee sanoitusta ja käsitteitä. Tätä kautta mahdollistuu lapsen kokemusten ja ajatusten kertominen toiselle ihmiselle. (Tervonen-Arnkil 2000, 15.)

Omaohjaajan ja lapsen suhde on hoitoprosessissa merkittävä. Suhde mahdollisesti jollain tavalla jatkuu vielä sijoituksen jälkeenkin, varsinkin nuoren itsenäisyydessä omaan asuntoon. Sijoituksen alun ja lopun väliin mahtuu paljon. Aika pitää sisällään perinteisen arjen elämisen lisäksi monia hoidollisia ja kasvatuk-

sellisia tilanteita sekä useita neuvotteluja ja palavereita nuoren asioissa. (Elo-Kuru 2003, 10.)

5.2 Omaohjaajatyömenetelmä työntekijänäkökulmasta

Ammatillisessa hoito- ja kasvatustyössä suurin työväline on työntekijän oma persoona ja työnkuvaan kuuluu itsensä altistaminen. (Elo-Kuru 2003, 17.) Käytännön ohjausinterventiot, filosofiset lähtökohdat ja teoreettinen tietämys vaikuttavat siihen, millaisen ohjausstrategian ohjaaja itselleen luo. Keskeinen asia ohjaajan työssä on ammatillinen kasvu. Ammatillinen kasvu voidaan jakaa kolmeen osaan. Näitä ovat itsetuntemuksen lisääminen, reflektoinnin taito sekä yhteiskunnan kehityksen seuraaminen. Reflektiotaitoa korostetaan, sillä ohjaaja on oman työnsä tutkija. (Pekkari 2009, 130–131.)

Ohjaajalta edellytetään myös, että hän tuntee itsensä hyvin sekä tietää omat arvonsa, asenteensa ja uskomuksensa. Oleellista on, että näiden piirteiden vaikutuksen ymmärtää omassa ohjaustyössään. (Pekkari 2009, 130–131.) Hyvän ammattitaidon omaava kykenee suhtautumaan kriittisesti tietoon, arvioimaan osaamistaan, osaa itsenäisen ongelmanratkaisukyvyyn sekä ymmärtää jatkuvan oppimisen ja kehityksen hyödyntäen niiden tuomia kokemuksia työssään. (Elo-Kuru 2003, 26.)

Lastensuojelutyö sijaishuoltoyksikössä on pitkäjänteistä kasvatus-, hoito-, ja vuorovaikutussuhteiden tarjoamista asiakkaalle. Samalla asiakkaalle, lapselle tarjotaan koti ja työtehtävien tarkoitus on turvata arkielämän jatkuvuus. Ohjaajan työ pitää sisällään tavallista elämää lapsen kanssa, kuten koulunkäynnin ja harrastusten tukemista sekä vaatehuoltoa. Lapsen hoito vaatii myös kykyä vastata erityistarpeisiin, joita lapsen elämänhistoria tuo mukanaan. Ohjaajan työ ei siis rajaudu vain arjen jakamiseen, vaan se pitää sisällään elämistä lasten hankalien elämäntilanteiden kanssa sekä mahdollisten psyykkisten ja sosiaalisten vaikeuksien kanssa. (Elo-Kuru 2003, 16–17.)

Ohjaajalta vaaditaan enemmän taitoja, kun lasten ja nuorten oireilu on vaikeutunut ja lisääntynyt. Kun ongelmat suurenevat, sitä enemmän yksilöllistä läsnäoloa ja huomiointia lapsi tarvitsee kehittyäkseen. Elo-Kuru (2003, 17) painottaa, että oleellisin osa lapsen kehitystä eteenpäin vievää kasvatusta on luoda kantava kontakti aikuiseen. Lapsi kykenee vähitellen liittymään ryhmään kantavaksi jäseneksi, jolloin hoito- ja kasvatusta voi muuttua enemmän yhteisölliseksi.

Omaohjaaja suhde on vuorovaikutuksellinen suhde lapsen ja aikuisen välillä. Lapsi saa paljon aikuiselta, niin kuin kasvatussuhteessa kuuluukin. Omaohjaajalta odotetaan paljon, sillä työ ei ole kovin yksiselitteistä eikä helppoa. Omaohjaajalta sekä muulta henkilökunnalta edellytetään pitkäjänteisyyttä työssä. Heiltä edellytetään myös kykyä kiinnittää huomio lapsen positiivisiin ominaisuuksiin, kykyä olla luotettava aikuinen, valmiutta estää tuhoavaa käyttäytymistä, kykyä antaa lapsen tulla lähelle, luoda ja pitää yllä kontakti lapseen ja kannustaa tätä. Omaohjaajalta edellytetään myös työntekijänä ja ihmisenä halua kehittää itseään. (Elo-Kuru 2003, 10.)

Omaohjaajan tärkein tehtävä on kyetä kestäämään nuoren oireilu sekä vastustaa omaa vihamielistä, rankaisevaa tai hylkäävää käytöstä, sillä lapsi ei osaa itse käsitellä ahdistusta ja kärsimystä, vaan hän käy ne läpi aikuisen kautta. Aikuisen on myös osallistuttava lapsen sisäiseen kipuiluun. Omaohjaajatyölle on ominaista, että aikuinen kokee nuoren tuskan kautta kiukkua, avuttomuutta ja syyllisyyttä. Itsekunnioituksen ja kestävyuden säilyttäminen on haastavaa ja se vaatii voimia. Tämän vuoksi omaohjaajan uupuminen on usein hyvin lähellä. Lapsi tai nuori ei kykene antamaan jaksamisen kannalta tarvittavaa palautetta kuin mahdollisesti vasta pitkällä viiveellä, sen vuoksi työryhmän tuki on äärettömän tärkeää ja välttämätöntä. (Karppinen 2000, 19.)

Päävastuu lapsen asioissa on aina nimetyllä omaohjaajalla, mutta hän ei työskentele yksin vaan yhteistyössä niin muun työryhmän kuin kyseisen lapsen hoidossa tarvitsemiensa yhteistyötahojen asiantuntijoiden kanssa. Lapsen hoidosta ja kasvatuksesta ovat vastuussa myös muutkin ohjaajat olemalla arjessa mukana sekä tiiviissä vuorovaikutuksessa. Lastensuojelulaitoksessa ohjaajilla on vahva kasvattajan rooli, sillä he asettavat rajoja, tukevat nuorta valinnoissa sekä

ohjaavat elämässä. He ovat myös läsnä ja takaavat nuorelle riittävän huolenpidon. (Kyrönseppä & Rautiainen 1993, 101.)

Hannele Elo-Kuru (2003) on tehnyt pro gradu –tutkielman aiheesta; Omaohjaja – kaiken korjaa? Lastensuojelulaitoksen lähikasvattajan työssä tarvittava ammatillinen osaaminen. Elo-Kuru kirjoittaa tutkimuksen tarkoituksen olleen selvittää lastensuojelulaitoksessa työskentelevän lähikasvattajan osaamista nyt sekä osaamistarpeita tulevaisuudessa. Tutkimus lähtee nimenomaan työntekijänäkökulmasta ja siitä, mitä ammatillista osaamista erityisesti omaohjaajatyössä tarvitaan. Keskeisinä tuloksina Elo-Kuru nostaa esille lastensuojelulaitoksen perustehtävän selkeyttämisen, jolloin henkilöstön osaamisvaatimukset tarkentuisivat myös. Yksi ammatillisen osaamisen kehittämisen keinona on mentorointi. Omista kokemuksistaan kertomalla kokenut työntekijä voi auttaa uudempaa työntekijää työssään ja työssä jaksamisessa, näin turvataan myös hiljaisen tiedon siirtyminen. Elo-Kurun mielestä on keskeistä, että lasten ja työntekijöiden edunmukaista on, että lastensuojelulaitos voisi olla lapselle ensisijainen koti, jossa hänen ”aikuisen nälkään” pystytään vastaamaan. Elo-Kurun mielestään lähikasvattajan osaamisen suhteen voitaisiin hieman ”höllätä” ja keskittyä siihen mikä on yksi tärkeimmistä asioista lasten kanssa tehtävässä työssä, eli kohdata lapsi ja luoda vuorovaikutuksellinen suhde hänen kanssaan. (Elo-Kuru 2003, 2,111-112.)

5.3 Omaohjaajamenetelmä sijaishuoltoyksikkö Auringossa

Omaohjaajatyömenetelmä on murroksessa sijaishuoltoyksikkö Auringossa. Nuorten palaute omaohjaajuudesta on huolestuttavaa, koska he kokevat etteivät ole omaohjaajasuhteessa tasa-arvoisessa asemassa sillä toiset omaohjaajat ovat aktiivisempia kohtaamaan oman nuoren kuin toiset. Näiden asioiden vuoksi päädyimme työntekijöiden kesken siihen tulokseen, että lähden tekemään opinnäytetyötä omaohjaajuudesta.

Sijaishuoltoyksikkö Auringossa on paikalla aamuisin vastaavaohjaaja ja ohjaaja, illassa on yleensä kaksi ohjaajaa, joskus voi olla kolme ja yövuorossa on yksi ohjaaja. Päivisin nuoret ovat koulussa, työkokeilussa tai muussa vastaavassa päivätoiminnassa, joten varsinaisen arjen eläminen nuorten kanssa tapahtuu iltavuoron työntekijöiden kanssa. Nuoria on seitsemän ja kahden aikuisen huomio täytyisi jakaantua heille kaikille tasaisesti. Oman haasteensa tähän voi tuoda se, että esimerkiksi joku nuori voi aiheuttaa tilanteen, jossa tarvitaan aikuista ja tämän koko huomiota. Tällöin muut nuoret jäävät vähemmälle huomiolle. Uskon, että tämä on muidenkin sijaishuoltoyksiköiden haaste, sillä kaikissa yksiköissä on keskimäärin sama määrä nuoria sekä työntekijöitä.

Nykyisen sijaishuoltoyksikön entinen perhekotitausta tuo omaa haastetta arkeen. Perhekotivanhemmilla on ollut kaikki tieto ja pääasiallinen kasvatusvastuu koko vuorokauden ympäri. Nyt vastuu jakautuu vuorossa oleville ohjaajille. Sijaishuoltoyksikkö Auringossa tehdään töitä nyt kolmivuorossa, ja tämä tarkoittaa nuoren näkökulmasta sitä, että vuorokauden sisällä aikuiset vaihtuvat usein. Tämä tuo työntekijän näkökulmasta sen haasteen, että miten arjessa työvuorojen puitteissa pystytään keskittymään ja pysähtymään kuuntelemaan aidosti nuorta? Miten olla läsnä yhdelle nuorelle, kun arjen rutiinit vie mennessään? Kuinka luoda luottamuksellinen suhde nuoreen, kun aika on kortilla?

Auringon muututtua perhekodista sijaishuoltoyksiköksi, on omahoitajuuden merkitys ja työnkuva alkanut kehittyä. Omaohjaajan työnkuvaan ei ole ennen sisältynyt paljoa, vain ihan satunnaisia omaohjaajahetkiä. Aiemmin omaohjaaja on ollut nimetty ohjaaja, joka on harvakseltaan pitänyt omaohjaajahetken nuoren kanssa, mutta perhekotivanhemmat ovat vastanneet kaikista muista nuorten asioista. Nykyään omaohjaajalla on suurempi rooli, kun hän osallistuu palaveriin ja pitää yhteyttä vanhempain sekä muihin yhteistyötahoihin. Omaohjaaja toimii myös oman nuorensa perhetyössä perhetyöntekijän työparina. Omaohjaaja tekee joka kuukausi raportin sosiaalityöntekijälle.

Keväällä 2010 työryhmässä lisättiin omaohjaajan työnkuvaan enemmän sisältöä. Yhteisesti sovittiin, että kaikkien omaohjaajien täytyy tehdä vähintään kaksi kertaa kuukaudessa jotain omaohjattavansa kanssa. Tämä päätös tehtiin siksi,

koska nuoret toivat ilmi epätasa-arvoa siinä, että toiset nuoret pääsevät tekemään ja viettämään aikaa omaohjaajan kanssa, mutta toiset eivät. Jostain syystä tämä kehittäminen ei ole tuonut toivottavaa tulosta ja palaute on vieläkin samaa. Sen vuoksi nyt omaohjaajatyömenetelmälle luodaan uusi prosessinkuvaus.

Omaohjaajan tärkein tehtävä olisi luoda lämmin ja kiinteä ihmissuhde nuoreen. Omaohjaajatyö parhaimmillaan on sitä, että omaohjaaja on nuoren asioiden paras asiantuntija ja hänen täytyisi olla myös tiiviissä yhteydessä nuoren verkostoon ja yhteistyötahoihin. Omaohjaajahetket nuoren kanssa sekä yksikön työn kehittäminen ovat arkityön lisäksi osa omaohjaajan työtä. Keskellä arjen toimintoja nämä tavoitteet eivät kuitenkaan kaikkien nuorten kohdalla aina täyty. Tämän vuoksi työmenetelmän sisältöä ja toimivuutta täytyy pysähtyä miettimään yhdessä henkilökunnan ja nuorten kanssa.

6 OMAOHJAAJATYÖMENETELMÄÄ KEHITTÄMÄSSÄ

Tässä kappaleessa kerron omaohjaajatyömenetelmän kehittämistyön taustan ja vaiheet. Kappale sisältää myös tutkimuskysymykset sekä kehittämistyön lähtökohdan esittelyn. Omaohjaajamenetelmän kehittämistyö sisältää tutkimuksen: nuorten asiakkaiden haastattelun. Tutkimusaineiston hankinta ja menetelmät sekä tutkimuksen toteutus ja aineiston analyysi sisältyvät tähän kappaleeseen. Lopuksi kuvaan kehittämistyön toteutuksen.

6.1 Kehittämistyön lähtökohdat

Tämä opinnäytetyö on kehittämistyö ja se perustuu sijaishuoltoyksikkö Auringon työmenetelmän kehittämiseen. Kehittämistyössä pääajatus on omaohjaajatyöskentelyn kehittäminen lähemmäs asiakastyytyvää. Omaohjaajatyöskentelyä kehitetään asiakkaiden haastattelujen pohjalta asiakaslähtoisemmäksi.

Tutkimus ja kehittäminen ovat tätä päivää. Lastensuojelua kehitetään jatkuvasti. Esimerkiksi Terveiden ja hyvinvoinnin laitos toimii vahvana kehittämis- ja tutkimusosaamisalueen edelläkävijänä. Yhteiskunta on muuttunut paljon viimeisten vuosikymmenien aikana ja myös tiedon lastensuojelusta täytyy pysyä ajan hollilla. Lastensuojeluun vaikuttavat niin monet asiat, kuten kulttuurisuus, perherakenteiden muutokset, niin 1990-luvun alkupuolen lama kuin 2009 vuoden uusi lievätkö lama, moniongelmaisuus sekä myös se, ettei lapsille ja nuorille ole tarjolla selkeitä roolimalleja enää.

Asioiden huono sujuminen kertoo aina kehittämistarpeesta. Kehittämistoiminta on yksi keskeisiä avainsanoja suomalaisessa 2000-luvun työelämässä. Kehittäminen ulottuu aina yksittäisistä työtehtävistä yhteiskunnallisiin rakenteisiin saakka. (Rantanen & Toikko 2009, 7.) Vallitseva organisaatiokulttuuri on jatkuvan kehittämisen ajatusta tukeva ja jatkuva toiminnan kehittäminen on aktiivista ongelmien ratkomista ja oppimista. (Borgman & Packalén 2002, 22.)

Tarve tutkimuksen tekemiseen lähti asiakkaiden palautteesta omaohjaajatyökentelyä kohtaan. Arjessa saimme kuulla kommentteja siitä, miten eriarvoiseen asemaan nuoret joutuvat, kun toiset omaohjaajat ovat läsnä ja tekevät nuorten kanssa paljon enemmän asioita kuin toiset. Syynä tähän voi olla joko nuoruusiikään kuuluva vertaaminen ja kateus, tai vastaavasti aikuisten motivaatio työn tekemisessä. Sama asia oli mietityttänyt myös työntekijöitä: miksi kaikilla ei ole omaohjaajahetkiä? Itsessään koko omaohjaajatyömenetelmän sisältö on puhuttanut, siltä osin, että vastaako se todella nuorten tarpeita ja onko toimintaohje tiedossa ja selkeä kaikille ohjaajille. Tästä syystä valitsin omaohjaajuuden kehittämisen aiheekseni tähän opinnäytetyöhön.

Kehittäminen on yleensä konkreettista toimintaa ja sen päämääränä on saavuttaa muutos, joka on jotain parempaa tai tehokkaampaa kuin aikaisemmat toimintatavat tai – rakenteet. Kehittämistoiminta voi kohdistua työntekijöihin tai heidän ammatilliseen osaamiseensa. Työntekijöiden rooli työn kehittäjinä korostuu erityisesti asiantuntija-ammateissa sekä korkeaa osaamistasoa edellyttävissä tehtävissä. (Rantanen & Toikko 2009, 14, 16–17.)

Työtä voi siis kehittää kahdella tapaa. Joko niin, että kehitetään yksilön yksittäisen työtehtävän sisältöä tai niin, että kehitetään työorganisaatiota eli sosiaalista vuorovaikutusta ja johtamista. Työryhmissä tehtävä työ tuo esille sen, että näiden raja hämärtyy. Usein ne kehittyvätkin rinnakkain mutta kehittäminen painotetaan toiseen. (Lindström 1994, 14.)

Rantanen ja Toikko jakavat kehittämisprosessin viiteen vaiheeseen. Kehittämis-toiminta lähtee siitä, että jostain nousee esille tarve kehittää vanhaa toimintaa. Toinen vaihe vaatii organisointia, kuka tekee mitäkin. Kolmas vaihe on itse kehittämis-toimintaa. Neljäntenä vaiheena ovat kehittämis-toiminnan tulokset. työmenetelmän uudet tulokset. Viidentenä on tulosten ja tuotoksen levittäminen. (Rantanen & Toikko 2009, 56–57.) Arviointi on kuitenkin myös oleellinen osa kehittämistä.

Viime vuosina yksi tyypillisimmistä työelämän kehittämisen kohteista ovat olleet työprosessit. Käytännössä työprosessien kehittäminen kytkeytyy työn organisoimiseen, työmenetelmien ja esimiestyön muutoksiin. Toimintaympäristön muuttuessa kyvystä vastata asiakkaiden toiveisiin ja odotuksiin yksilöllisemmin, on tullut entistä tärkeämpää. Kaiken tämän takana on lisääntynyt huomion kiinnittäminen joustavuusvaatimuksiin. (Alasoini 2011, 45.)

Sosiaalisten laitosten tavoitteet sekä tulos täytyy määritellä asiakkaiden tarpeiden mukaan, ei pelkästään laitokselle laaditun toiminta-ajatuksen perusteella. Keskustelua on Puttosen mukaan käyty siitä, että tulostavastuuseen keskittyminen aiheuttaa sen, että järjestelmä keskittyy vain palvelemaan sen sijaan, että määrittäisi asiakkaiden tarpeita. (Puttonen 1993,12.)

Lastensuojelutyöhön kohdistuu paljon odotuksia ja vaatimuksia. Näitä ovat esittämässä niin lasten läheiset, lastensuojelun työntekijät kuin muut yhteistyökumppanit aina veronmaksajiin saakka. Ehtonsa asettaa myös lainsäädäntö ja muut normit. Lastensuojelun laadukkaaseen kehittämiseen odotetaan tukea tutkimustiedolta ja arvioinnilta, sekä eritoten työmenetelmien vaikuttavuudesta toivotaan tietoa. (Pölkki 2004, 272–273.)

Lastensuojelua kehitettäessä tulisi miettiä, kenen tai mitkä odotukset ja vaatimukset on erityisesti täytettävä. Lapsen tai nuoren tarpeet sekä odotukset hyvästä laadusta erityisesti vaikuttavat hyvään lastensuojelukäytäntöön. On kuitenkin otettava huomioon myös palvelun tilaajan, ostajan sekä rahoittajan ajatukset ja toiveet hyvästä lastensuojelukäytännöstä. Ajatukset hyvästä voivat poiketa eri ammattikuntien sekä myös asiakkaan näkemyksen kanssa. Tutkimustieto tulisi ottaa osaltaan huomioon, sen esteenä kuitenkin voi olla, ettei tutkimuksia ole tehty. (Pölkki 2004, 302.)

6.2 Tutkimusaineisto ja menetelmä

Tutkimuksen tekemiseen ryhdytään usein siksi, että tarvitaan uutta tietoa, joka auttaa ymmärtämään ja ratkaisemaan ongelmien luonnetta ja löytämään keinoja ongelmista selviämiseen. Niin sanotusta soveltavasta tutkimuksesta on kysymys, sillä siinä pyritään johonkin käytännön tavoitteeseen. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2007, 19.) Tämän tutkimuksen kohteena oli saada käsitys miten omaohjaajatyö koetaan tällä hetkellä ja mitä odotuksia ja toiveita omaohjaajatyötä kohtaan on ja sitä kautta parantaa työmenetelmää. Opinnäytetyö on kehittämistyö joka pitää sisällään tutkimuksen. Lastensuojelun keskeisiä tiedonlähteitä ovat tilastot, tutkimukset, arvioinnit, selvitykset sekä kokeilu- ja kehittämishankkeet. Tutkimustiedon on todettu auttavan lastensuojelutyötä tekeviä kohdentamaan paremmin, asiakaslähtöisemmin ja tehokkaammin työtä. (Pölkki 2004, 276, 300; Raunio 2009, 122.)

Arjessa ilmi tulleiden asiakkaiden puheiden myötä tulin siihen tulokseen, että haluan kuulla suoran palautteen ja mielipiteen kaikilta asiakkailta. Paras keino tietää mitä nuori omaohjaajaltaan haluaa, on kysyä sitä suoraan nuorelta itseltä. Lasten ja nuorten osallisuuden korostaminen ja äänen kuuleminen ovat tärkeitä ja ne halutaan huomioida nykyään myös tutkimusten toteutuksessa. (Lagström, Pösö, Rutanen & Vehkalahti 2010, 14–15.) Hirsjärvi ym. kirjoittavat, että aina kannattaa käyttää hyväksi ihmisten omia kertomuksia ja tietoa itsestään (Hirsjärvi ym. 2007, 199).

Työssäni asiakkaina ovat nuoret ja heidän itsensä osallisuutta tutkimukseen on pohdittu paljon. Tutkimuseettisissä keskusteluissa on nykyään tavallista nähdä lapset kykenevinä sosiaalisina toimijoina, jotka voivat tehdä omista tilanteistaan ja kokemuksistaan selkoa. Tämän muuttuneen ajattelun myötä näkemys lasten kyvystä sekä oikeuksista vaikuttaa ja osallistua itseään koskeviin asioihin ja elinympäristöihin on vahvistunut. (Strandell 2010, 93.)

Mietimme työryhmässä, mitä halusimme tietää omaohjaajuuteen liittyen. Tämän pohjalta kokosin teemahaastattelun rungon (Liite 2). Näistä rakensin kol-

miosaisen teemahaastattelun, jonka avulla haastattelin asiakkaita. Haastattelin asiakkaitamme heidän kokemuksistaan omaohjaajatyöskentelystä sijaishuoltoyksikkö Auringossa, sillä heillä on luotettava tieto siitä, miten he ovat työskentelyn kokeneet, sekä siitä mikä on ollut omaohjaajasuhteessa hyvää ja mitä he ovat jääneet suhteelta kaipaamaan.

Laadullinen tutkimus voidaan rinnastaa termeihin ihmistutkimus, ymmärtävä sekä pehmeä. Teemahaastattelun tarkoituksena on edetä etukäteen valittujen teemojen mukaan. Teemahaastattelun kysymykset täytyy miettiä tarkkaan, sillä haastattelussa aina pyritään löytämään merkityksellisiä vastauksia tutkimusongelman mukaisesti. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 23, 77–78.) Puolistrukturoitu haastattelu on haastattelu, jossa kaikille on olemassa samat kysymykset mutta haastattelija vastaa itse omin sanoin. (Aaltola & Valli 2010, 28)

Aineiston keräsin puolistrukturoidun teemahaastattelun avulla. (Hirsjärvi & Hurme 2000, 47.) Teemahaastattelu on suosituin tapa kerätä laadullista aineistoa ja sen idea on hyvin yksinkertainen, saada kysymällä tietoa siitä asiasta mistä haluaa tietää. Teemahaastattelu on keskustelu, joka tapahtuu tutkijan aloitteesta. Tutkija pyrkii vuorovaikutuksessa saamaan selville haastateltavalta ne asiat, jotka häntä kiinnostavat. Kiinnostavat asiat liittyvät tutkimuksen aihepiiriin. Nykyään haastattelut ovat pikemminkin keskusteluja kysymys-vastaus haastattelutilanteen sijaan. (Aaltola & Valli 2010, 26; Hirsjärvi & Hurme 2000, 34.)

Tutkimuksen eettisyys perustuu informointiin, suostumukseen, luottamuksellisuuteen, yksityisyyteen sekä seurauksiin. (Hirsjärvi & Hurme 2000, 20.) Olen kertonut haastateltavilleni mitä tutkimus pitää sisältää ja että haluamme kehittää omaohjaajatyötä haastattelun avulla. Haastateltavat ovat suostuneet tutkimukseen. Säilytän aineistoa luottamuksellisesti sekä suojelen kaikkien yksityisyyttä, ettei kenenkään henkilöllisyys tule tutkimuksessani esille. Hävitän aineiston saatuaani tutkimuksen valmiiksi. Tieto tulee suoraan asiakkailta, jotka saavat palvelun, joten heidän mielipiteensä on aitoa ja luotettavaa.

Tieteellisen tiedon keskeinen tunnusmerkki on luotettavuus. Luotettavuuden kysymys kohdistuu tutkimusmenetelmiin, tutkimusprosessiin sekä tutkimustuloksiin. Laadullisessa tutkimusorientaatiossa usein käytetään vakuuttavuus – käsitettä. Kehittämistoiminnassa luotettavuus kuitenkin tarkoittaa käyttökelpoisuutta. Ei siis riitä, että kehittämistoiminnan yhteydessä syntynyt tieto on todennukaista, vaan sen täytyy olla myös hyödyllistä. On olemassa kuitenkin kolme luotettavuuden näkökulmaa ja niitä kaikkia voidaan soveltaa kehittämistoimintaan. *Validiteetti* käsite eli pätevyys viittaa siihen, että tutkimuksessa mitataan sitä, mitä on tarkoituskin. On myös olennaista, että tehdyt tulkinnat vastaavat aineistoa. *Reliabiliteetti* eli luotettavuus liittyy tutkimusasetelmien sekä mittarien toimivuuteen. *Toistettavuus* on keskeinen osa reliabiliteettia ja tieteelliseltä tulokselta edellytetään, että toinen tutkija voi toistaa tutkimuksen samoin tuloksien. Kehittämistoiminnassa se ei kuitenkaan ole itsestään selvyyttä, sillä samanlaisen ryhmäprosessin aikaan saaminen uudella ryhmällä ei ole aina mahdollista yksilöllisistä, yhteisöllisistä sekä kulttuurisista tekijöistä johtuen. Validiteetti ja Reliabiliteetti on pyritty laadullisessa tutkimuksessa korvaamaan vakuuttavuudella, sillä tutkijan täytyy vakuuttaa tiedeyhteisö tekemällä tutkimusta koskevat valinnat ja tulkinnat näkyviksi. Aineisto ja siihen perustuva argumentaatio on näytettävä mahdollisimman avoimesti, että voi vakuuttaa tiedeyhteisön tutkimuksensa pätevydestä. Vakuuttavuus perustuu uskottavuuteen sekä johdonmukaisuuteen ja ne ovat luotettavuuden keskeisiä kriteerejä. (Rantanen & Toikko 121–124.)

6.3 Tutkimuskysymykset ja kehittämistyön tavoite

Osana kehittämishanketta tutkin nuorten kokemuksia omaohjaajatyömenetelmän toimivuudesta. Haastattelin nuoria aiheesta ja tutkimuskysymykset ovat:

- Miten nuori on kokenut lastensuojeluyksikköön tulovaiheen ja omaohjaajatyöskentelyn aloituksen?
- Miten nuori kokee tällä hetkellä omaohjaajasuhteen ja toiminnan?

- Miten nuori haluaa kehittää suhdetta omaohjaajan kanssa ja millaista toimintaa hän toivoisi tulevaisuudessa?

Haastattelu on teemahaastattelu ja esitin nuorille näihin yllämainittuihin teemoihin liittyen kysymyksiä, joilla pyrin saamaan vastauksia omaohjaajatyömenetelmän toimivuuteen.

Kehittämistyön tavoitteena on luoda omaohjaajatyömenetelmälle uusi prosessinkuvaus. Tavoite omaohjaajatyömenetelmän prosessinkuvaukselle:

- Omaohjaajatyömenetelmän kehittäminen vastaamaan lähemmäs asiakkaiden toiveita ja tarpeita

6.4 Tutkimuksen toteutus ja aineiston analyysi

Haastattelun runko suunniteltiin yhdessä työryhmässä. Suunniteltaessa päädyimme työntekijöiden kesken siihen, että on hyvä tietää ne kohdat, jotka ovat jo hyvin. Kunnossa olevaa ja positiivista palautetta saavaa on turha kehittää. Halusimme kuitenkin tietää, mistä negatiivinen palaute työmenetelmää kohtaan johtuu. Tärkeää oli myös saada kuulla, miten nuoret kehittäisivät työtä. Päädyimme näiden pohdintojen myötä kolmeen teemaan, menneisyys, nykyhetki ja tulevaisuus.

Odotin, että menneisyys -osion kertovan, miten nuorten sijaishuoltoyksikköön tulovaihe on onnistunut sekä sen, mitä puutteita on ollut. Nykyhetkessä oli sama ajatus. Heinonen ja Metsälä kirjoittavat, että lastensuojelussa olevan perusosaamisen vahvistaminen edellyttää nykytilan kartoitusta. (Heinonen & Metsälä, 23.) Tulevaisuus kohdalla halusin saada tietää mitä nuoret odottavat/haluavat enemmän tai mihin halutaan muutosta. Haastattelulla yleisesti ottaen halusin kartoittaa nuoren, eli asiakkaan kokemuksia siitä, miten omaohjaaja työ on tähän mennessä toiminut ja mitä mahdollista kehitettävää työmenetelmässä olisi.

Yksikössä haastatteluja toteutettaessa oli seitsemän nuorta, eli kaikki sijaishuoltoyksikön asiakaspaikat olivat täynnä. Kaikki asiakkaat olivat sattumalta tyttöjä. Nuoret olivat olleet yksikössä eripituisia aikoja. Suurin osa nuorista oli ollut yli vuoden sijoitettuna mutta kaikkien haastateltavien sijoitusaika sijoittuu aikavälille kahdesta kuukaudesta kahteen vuoteen.

Pyysin seitsemältä nuorelta sekä heidän vanhemmilta luvan haastatella nuorta omaohjaajuudesta teemahaastattelulla. Lähetin kaikkien kotiin haastattelulupa anomuksen (Liite 1). Kaikista seitsemästä perheestä tuli vastaus takaisin. Viisi seitsemästä vanhemmasta antoi luvan, että heidän nuortaan voi haastatella aiheesta. Odotin että kuusi seitsemästä olisi antanut luvan haastattelulle, mutta sain viisi. Tämä määrä kuitenkin riitti tutkimuksen suorittamiseksi. Olin varautunut siihen, etten saa suostumusta kaikilta, niin kuin haastattelijan kuuluukin varautua. (Hirsjärvi & Hurme 2000, 87.)

Haastattelin viittä nuorta. Nuorilta sai kattavamman ja selkeämmän vastauksen kysymyksiin omaohjaajuudesta haastatteleamalla heitä, sillä He ovat asiakkaina ja tietävät parhaiten miten omaohjaajuus on toiminut sekä mitä haluaisivat toiminnassa kehittää. Haastattelu on joustava menetelmä ja se sopii erilaisiin tutkimustarkoituksiin. Tieto tulee suoraan tutkittavalta ja samalla on mahdollisuus havainnoida ja sitä kautta ymmärtää paremmin vastauksia. Tutkijan tehtävänä on välittää ja kuvata tutkittavan ajatuksia, kokemuksia sekä tunteita. Yleisin tapa on kysyä ihmiseltä suoraa asioista. (Hirsjärvi & Hurme 2000, 34, 41.)

Haastattelijana selitin haastattelun tarkoituksen ja menetelmän nuorille. Nuoret ymmärsivät tarkoituksen ja melkein kaikki halusivat osallistua. Ainoastaan yksi nuori ei halunnut osallistua, mutta se ei muuttanut haastattelujen määrää, sillä hänen vanhempansakaan eivät antaneet lupaa haastattelulle. Lasta tutkittaessa asiakkaana, nousee esiin keskeisiä kysymyksiä, kuten onko hänelle annettu kehitystason mukainen tieto tutkimuksen tarkoituksesta ja menetelmistä sekä tieto siitä että tutkimuksesta on mahdollisuus kieltäytyä. (Pölkki 2004, 281.)

Haastattelin nuoria puolistrukturoidulla teemahaastattelulla. Haastattelin nuoria siitä, miten he kokevat omaohjaajuuden ja tärkeän ihmissuhteen. Olennainen

osa haastattelua oli myös saada haastattelujen avulla selville, miten nuoret haluaisivat kehittää omaohjaajatyötä sijaishuoltoyksikkö Auringossa. Teemahaastattelusta sanotaankin, että haastateltavalle tarjoutuu kolme mahdollisuutta joista yksi on mahdollisuus saada oma mielipide kuuluviin. Toisena ja kolmantena mahdollisuutena ovat narsistisesta näkökulmasta käsin oman kokemuksen esiin tuominen tai empatian kautta halutaan omalla tarinalla auttaa muita. (Aaltola & Valli 2010, 27–28.)

Haastattelut toteutin toukokuulla 2011. Toteutin haastattelut perättäisinä päivinä 22–23.5 siten, että haastattelin kaksi nuorta 22.5 ja kolme nuorta 23.5. Valitsin haastattelutilaksi yksikkömme neuvottelutilan. Haastattelijan on hyvä miettiä haastateltavan kannalta sopiva tila (Aaltola & Valli 2010, 29.) Tämä tila on nuorille tuttu ja turvallinen tila, missä usein päästään asioissa hyvin lopputuloksiin. Sen vuoksi se oli luontaisin tila, minkä valitsin haastattelulle. Tila on myös puolueeton niin tutkijan kuin haastateltavan kannalta.

Haastattelun on hyvä aloittaa yleensä luomalla rento tunnelma. Toin nuorille keksiä ja juomaa, joilla pyrin luomaan miellyttävän tunnelman. Haastattelua aloittaessa täytyy välttää heti menemästä itse asiaan vaan kannattaa luoda vapautunut tunnelma (Aaltola & Valli 2010, 32.), sen vuoksi juttelin jokaisen nuoren kanssa aluksi muista, heidän elämänsä koskevista kivoista asioista ennen itse haastattelun aloittamista. Tämä muista asioista puhuminen oli minulle helppoa, sillä toimin ohjaajana sijaishuoltoyksikössä kaikille näille nuorille. Tuttuuden myötä osasin myös puhua jokaiselle nuorille yksilönä, heidän omalla tavallaan.

Haastattelut toteutin jokaisen nuoren kannalta sopivana ajankohtana. Sain jokaiselta nuorelta luvan laittaa nauhurin päälle. Painotin vielä sitä, että vaikka minä ohjaajana haastattelen heitä, ei heidän vastauksensa tule muiden yksikkömme ohjaajien tietoon, muuta kuin yhteisten vastausten kautta, eli kukaan ei ole tunnistettavissa. Etenin kysymys kerrallaan aina menneisyydestä tulevaisuuteen saakka. Haastatteluihin olen tyytyväinen, sillä kaikki viisi nuorta olivat tosissaan mukana ja vastasivat asiallisesti ja rehellisesti kysymyksiin. Jokaisen kanssa sain luotua rauhallisen ja luontaisen ilmapiirin toteuttaa haastattelu.

Seuraavaksi litteroin haastattelut, eli kirjoitin nauhalta tarkan keskustelun kuvauksen. Litteroitua tekstiä tuli 22 sivua. Aineiston määrä johtuu mielestäni kysymysten asettelusta, joihin on selkeä ja helppo vastata, sillä ylimääräistä asiaa ja juttua aiheen sivusta ei tullut paljoa. Myös se vaikutti litteroidun tekstin määrään, että haastateltavia oli seitsemän nuoren sijasta viisi.

Litterointi on mahdollista toteuttaa kahdella tavalla, joko kirjoittamalla koko aineisto tekstiksi tai sen voi tehdä valikoiden, esimerkiksi vain teema-alueista tai haastateltavan puheesta. Toteutin litteroinnin tämän jälkimmäisen vaihtoehdon perusteella kuuntelemalla aineistoa ja keräämällä haastateltujen puheesta vastaukset teema-alueisiin. Aineistosta voi koodata päätelmät suoraan, ja minä toimin näin, että koodasin suoraan ääninauhalta. (Hirsjärvi & Hurme 2000, 138.) Muutin haastateltavien tunnistetiedot koodeiksi. Ensimmäinen haastattelu sai koodin H1, toinen H2 ja näin etenin aina viimeiseen kodiin asti joka oli H5. Tämän jälkeen vertailin ja analysoin haastattelujen tuloksia keskenään.

Aluksi suunnittelin, että käyn jokaisen nuoren kanssa tulokset läpi, varmistaakseni, että olen saanut oikean käsityksen heidän mielipiteistään ja toiveistaan. Tulokset olivat kuitenkin niin selkeitä ja suoraviivaisia (katso tutkimustulokset - osio), että jätin tämän vaiheen väliin. Luotan omaan päättelykykyyni tässä asiassa ja tulosten analysoinnissa. Nuorten kanssa kävin kuitenkin läpi uuden omaohjaajuuden työnkuvan ja he ottivat sen hyvillä mielillä vastaan.

6.5 Kehittämistyön toteutus

Ajatus ja tarve tälle kehittämistyölle syntyivät asiakkaiden palautteen perusteella. Työryhmän kanssa päätimme että opinnäytetyöni kautta lähdemme työstämään kehittämisideaa. Päätimme, että haastattelen nuoria heidän kokemuksistaan tämän hetkisistä toimintatavoista sekä mahdollisista haaveista tulevaisuudessa. Haastattelujen jälkeen kehittäisimme yhdessä omaohjaajatyömenetelmää käyttäen hyväksi nuorten haastatteluista saatua aineistoa.

Ensiksi pohdimme työryhmän kanssa pohjaa teemahaastattelulle. Tutkimuksen suunnittelu on ensiarvoisen tärkeässä asemassa, jotta saadaan hahmotettua tutkimuksen päälinjat. Mitä huolellisemmin suunnittelu on hoidettu, sen todennäköisemmin vältytään jälkipuinnilta. (Hirsjärvi & Hurme 2000, 66.) Pohdimme työryhmässä yhdessä mitä haluamme tietää omaohjaajuudesta sekä ihmissuh-teista. Toin esille teemat menneisyys, nykyisyys ja tulevaisuus ja näiden alle pohdimme yhdessä kysymyksiä. Kokosin pohdinnat teemahaastattelu rungoksi. Halusimme työmenetelmän kehittämistä varten saada kokonaisvaltaisen käsi-tystä siitä, miten nuoret ovat kokeneet omaohjaajatyöskentelyn ja mitä he toi-voisivat tulevalta.

Itse työn kehittäminen tapahtui haastattelujen ja aineiston analyysin jälkeen. Työryhmässä kehitimme omaohjaaja työmenetelmän sisältöä tutkimustulosten ja omien kokemuksen pohjalta. Kaivola kertoo, että hienot teoriat ja asiantun-tijakeskeisyys vievät usein kehittämisen kauas todellisuudesta, sen vuoksi työ-yhteisön jäseniltä yleensä löytyy paras asiantuntijuus. (Kaivola 2003, 165.) An-noin aineiston luettavaksi ohjaajille ennen palaveria, että he saivat rauhassa perehtyä tuloksiin.

Järjestin työryhmällemme kehittämispalaverin 30.8.2011. Aluksi esittelin nuor-ten haastatteluista tulleet tulokset ja sen pohjalta lähdimme kehittämään oma-ohjaajatyötä yksikössämme. Teimme omaohjaajatyöstä prosessikuvauksen, eli mitä kaikkea työmenetelmä pitää sisällään niin nuoren tulovaiheesta aina sijoi-tuksen päättymiseen saakka. Mukana palaverissa oli kuusi ohjaajaa, eli vain yksi ohjaaja puuttui. Toimin kirjurina sekä palaverin vetäjänä, nauhoitin myös palaverin. Kirjattujen asioiden sekä nauhoitetun aineiston perusteella kokosin uuden rungon omaohjaajatyömenetelmälle. Työmenetelmässä on nyt huomioitu asioita, jotka nousivat nuorten haastatteluista keskeisinä esille.

Omaohjaajalla on myös tehtäviä, jotka eivät suoranaisesti liity nuoren kanssa olemiseen. Kokosin myös nämä tehtävät omaohjaajan työnkuvaan. Prosessin-kuvauksen tarkoitus on myös toimia ohjeena työntekijöille. Tämä ohjeistus aut-taa uusia työntekijöitä niin, että he tietävät mitä omaohjaajalta odotetaan, kuten

yhteyden pito kotiin ja verkostoihin sekä palaveriinkin osallistuminen. Proses-
sinkuvaus selkeyttää myös vanhoille työntekijöille mitä omaohjaajan täytyy teh-
dä. Kun kaikilla työntekijöillä on sama toimintamalli, niin myös nuorilla on mah-
dollisuus saada tasa-arvoista kohtelua. Nauhoitin kehittämispäivän keskustelun.
Sitä tukena käyttäen kokosin lopullisen prosessikuvauksen ja toimintaohjeen
omaohjaajatyölle (Liite 3) sen perusteella.

7 NUORTEN KOKEMUS OMAOHJAAJUDESTA

Tutkimustuloksissa etenen tutkimuskysymysten mukaisesti, eli aluksi käsittelen teemaa menneisyys, sitten nykyisyys ja lopuksi tulevaisuus. Menneisyys teeman alla esitetyt kysymykset antavat käsityksen siitä, minkälainen kokemus nuorille on jäänyt yksikköön tulosta sekä omaohjaajasta. Nykyhetki teema korottaa taas sitä, millaiseksi nuoret kokevat omaohjaajatyön tällä hetkellä. Tulevaisuuskohta antaa kehittämismahdollisuuksia, toiveita ja ehdotuksia nuorten näkemyksistä. Viimeisessä luvussa tarkastelen tutkimustuloksia.

7.1 Tulovaiheen jännitystä ja hyviä muistoja

Haastattelu alkoi menneisyys – teemalla. Ensiksi kysyin haastateltavilta heidän alkuvaiheistaan sijaishuoltoyksikkö Auringossa. Kolme nuorta oli jännittänyt tai pelottanut tulla Aurinkoon, tähän oli vaikuttanut se, että kyseessä oli vieras paikka ja vieraita ihmisiä. Kaksi nuorista taas muisteli tulopäiväänsä aika tarkasti, mitä olivat tehneet ja ketä oli ollut paikalla. Kaikki viisi kuitenkin kertoivat, että Aurinkoon oli ollut hyvä tulla, kunhan alkujännitys oli ollut ohi.

”Aika jännittävää, kaikki oli vierasta mut kyl siihen pysty sit tottuun ...” (H4)

”Ketään nuorii ei ollu paikalla kun tulin. En mä tiä miten meni, ihan jees ...” (H5)

Toisena kysyin miten haastateltavien mielestä aikuiset olivat ottaneet heidät vastaan sijaishuoltoyksikköön tullessa? Kaikkien viiden haastateltavan mielestä aikuiset olivat ottaneet heidät hyvin vastaan. Aikuiset olivat olleet mukavia ja auttavaisia haastateltavien saapuessa sijaishuoltoyksikköön.

”Kaikki ohjaajat autto, tuli jutteleen ja oli vaik kui mukavii verrattuna edelliseen sijoituspaikkaan.” (H1)

”Kyl ne aika hyvin otti vastaan, sai kaikkee mitä tarvitsi ja oli mukavia.” (H2)

”Ne oli ystävällisiä ja iloosia ja sellasia pirteitä, oli mukava tulla. Hyvä henki talossa.” (H3)

Viimeisenä kysymyksenä menneisyydestä pyysin haastateltavia kertomaan, miten omaohjaajatyöskentely heidän mielestään lähti käyntiin? Kaikkien viiden haastateltavan mielestä omaohjaajatyöskentely oli lähtenyt hyvin käyntiin. Omaohjaaja oli tehnyt asioita nuoren kanssa ja ollut nuoren tilanteessa kiinni, mikä oli haastateltavien mielestä hyvä asia. Yksi nuori kertoi, ettei ollut pitänyt alkuhaastattelun liian henkilökohtaisista kysymyksistä, mutta myös hänen mielestään työskentely omaohjaajan kanssa oli alkanut hyvin.

”Sillon se oli niin.. aika hyvin käyntiin omaohjaajan kaa ku aluks paljonki tehti kaikkee yhes” (H1)

”Hyvin se lähti. Aluksi oltiin mun asiois niin paljon kii, pidettiin kaikkii palaverii ja omaohjaaja hetkii.” (H3)

”Ihan hyvin alko mut mä en tykänny kaikista kysymyksistä, vaikka ne oli tarpeellisia niin mä en tykänny ihan kaikista mitä omaohjaaja kyseli alkuhaastattelus. Omaohjaaja oli ok käytiin syömäs ja sellasta ...” (H5)

7.2 Vuorovaikutus, läsnäolo ja luottamus tärkeitä

Toisena teemana olivat nykyhetki ja miten haastateltavat kokevat juuri nyt omaohjaajatyöskentelyn. Aluksi pyysin haastateltavia kertomaan, mitä hyvää omaohjaajasuhteessasi on? Kaikki viisi haastateltavaa antoivat positiivista palautetta omaohjaajasuhteesta. Kaikki kokevat suhteen jotenkin ainutlaatuiseksi. Joko omaohjaajalle pystyy puhumaan enemmän kun muille, tai tulee paremmin ymmärretyksi tai opitaan tuntemaan paremmin, kun ollaan enemmän kahdestaan tekemisissä.

”Voin kertoa omaohjaajalle mitä vaan se auttaa mua joka asias ja vähä niinku työntää mua eteenpäin ...” (H1)

”Tuntuu et tulee paremmin kuulluksi kun juttelee ihan kahden kesken ja viettää aikaa. Tulee paljon paremmin ymmärretyksi silloin ...” (H3)

Toisena kysymyksenä pyysin haastateltavia kertomaan, miten omaohjaaja tukee häntä? Kaikista vastauksista löytyy elementtejä eri sanoin, että omaohjaajat kuuntelevat, tukevat, tsemppaavat, kannustavat ja rohkaisevat nuoria.

”Tsempattiin ja kuunneltiin ja lohdutettiin ja neuvottiin ja sain apua jos tarvin” (H3)

”Kannustaa kaikkes, koulus ja harrastuksis ja muutenki” (H5)

Kolmantena tiedustelin haastateltavilta onko omaohjaajalla riittävästi aikaa hänelle? Tähän kohtaan miltei kaikki haastateltavat vastasivat, että nykyään omaohjaajalla ei tunnu olevan aikaa. Haastateltavat kuitenkin toivoisivat että omaohjaajalla olisi aikaa yhtä paljon kuin sijoituksien alussa. Yksi kertoi uskovansa että niitä on ihan ok määrä.

”No joo.. vähä vähemmän nykyään, ei olla paljoo tehty yhes, omaohjaajahetki ollu pitkää aikaa. Paitsi nyt ollaan menos.. mut sitä ennen käytii joskus sairaan kauan sitten. Paljon harvemmin nykyään niitä, ois kiva ku ois niitä niin ku eneneki” (H1)

”Ei silleen kauheesti, toivois silleen et ois ollu enemmänki, Mut ku ei ohjaajat oo silleen aina töiskään” (H4)

Neljäntenä nykyhetki – teeman alla kysyin haastateltavilta siitä, miten he tulevat toimeen omaohjaajansa kanssa? Poikkeuksetta kaikki kertoivat tulevansa hyvin toimeen omaohjaajansa kanssa. Parilla nuorella oli pari kertaa omaohjaaja vaihtunut, niin he kertoivat, ettei ollut kaikkien kanssa tullut yhtä hyvin juttuun.

”Hyvin, ei meil oo mitään ongelmii omaohjaajan kanssa.” (H1)

”Hyvin tullu juttuun, en toki jonkun kans yhtä hyvin mut muuten suht hyvin.” (H3)

Viidentenä kysyin, että miten omaohjaajasuhde eroaa muista aikuissuhteistasi? Neljä haastateltavaa löysi selkeitä eroja omaohjaajan ja muiden ohjaajien välillä. Haastateltavat kokivat, että tutustuminen omaohjaajaan on ollut parempaa

kuin muihin ohjaajiin ja tätä kautta on syntynyt luottamus. Yksi haastateltava kertoi, ettei ohjaajien välillä ole suurta eroa.

”Luottaa enemmän ja tohtii kertoa. Helpompi puhua sille vaik muutkin ohjaajat saa tietää sit myöhemmin.” (H3)

”Omaohjaaja yrittää enemmän olla, niinku jutella ja kaikkee. Tulee silleen vietettyä enemmän aikaa ja enemmän tutustuttuakin” (H4)

Kuudentena ja viimeisenä kysymyksenä nykyhetki – teemasta kysyin, mitä olet jäänyt kaipaamaan omaohjaajasuhteelta? Neljässä vastauksessa tuli selkeästi esille omaohjaajan ja nuoren yhteisen ajan puute. Toiset haastateltavat kertoivat että haluavat tehdä yhdessä asioita, toisille riittäisi pelkkä yhdessä olo ja ajan antaminen. Yksi haastateltava kertoi, ettei ole vielä ainakaan jäänyt kaipaamaan mitään.

”Varmaan just sitä et oltais vähä enemmän tehty kaikkee. Ei väliä mitä kun ois ollu aikaa.” (H1)

”Varmaan niitä hetkiä enempi ois ollu kiva. Kahdenkeskisiä hetkiä, oltais tehty jotain yhes, juteltu.” (H3)

”Ehkä enemmän niitä omaohjaajahetkiä.” (H5)

7.3 Toiveena yhdessäoloa

Tulevaisuus –teema sisältää kehittämisen ajatuksen. Kysymykset on muotoiltu siten, että nuoret voivat itse miettiä millaista omaohjaajatyöskentelyä tulevaisuudessa haluaisivat. Ensimmäisessä kysymyksessä pyydänkin haastateltavaa kertomaan, mitä toiveita hänellä on tulevaisuudessa omaohjaajasuhteelle? Kaikki viisi haastateltavaa toivoivat tulevaisuudessa lisää aikaa omaohjaajalta, aikaa juttelulle ja yhdessä tekemiselle. Yksi nuori toivoi myös enemmän itsenäistymissuunnittelua yhdessä sekä sitä, että suhde jatkuisi myös sijoituksen loputtua.

”No et meil ois enemmän aikaa silleen niinku tehä just yhes jotai.” (H1)

Toisena kysymyksenä tulevaisuus – teeman alla pyysin haastateltavia kerto-
maan mitä hyvä omaohjaaja suhde pitää mielestäsi sisällään? Haastateltavien
vastauksista ilmenee samoja elementtejä. Omaohjaaja suhde pitää sisällään
ennen kaikkea luottamusta, mutta myös kuuntelemista, ymmärtämistä sekä
avoimuutta että pystyy kertomaan/puhumaan asioista.

”Tullaan toimeen keskenämme, kuunnellaan toisiamme ja annetaan toisen pu-
hua. On luottamusta ja tällästä siinä suhteessa” (H3)

”... ehkä se että ymmärtää toista ...” (H5)

Kolmantena tiedustelin haastateltavilta että miten omaohjaajan ja nuoren välistä
suhdetta voisi mielestäsi parantaa? Poikkeuksetta myös tähän kysymykseen
vastatessaan kaikki viisi haastateltavaa olivat samaa mieltä. Yhteistä aikaa täy-
tyisi lisätä eli olla enemmän omaohjaajahetkiä. Eräs nuori lähti myös miettimään
nuorten omaa asennetta tässä kohtaa siltä kannalta että saisi myös he olla ak-
tiivisempia.

”No et ois vähä tiiviimmin yhes” (H1)

”Varmaan enemmän omaohjaaja hetkiä” (H2)

”Enemmän aikaa ... Nuoret itekin vois tietysti muuttaa sitä asennetta et ois
enemmän yhteistyökykyisiä. Vois parantua jo sillä et pääsis –ei kiinnosta asen-
teesta.” (H3)

Neljäs kysymys kuului - miten suhdetta voisi mielestäsi kehittää? Toivomuksina
mainittiin niin normaali juttelu, enemmän yhdessäoloa ja yhteinen tekeminen.
Tähän kohtaa tuli myös konkreettisia esimerkkejä, joita olivat yhteiset ajeluhet-
ket, puhuminen, pelaaminen ja jonnekin yhdessä lähteminen kuten elokuviin.
Aina ei tarvinnut olla mitään kallista tekemistä tai ruokailua vaan toivottiin ihan
lyhyttäkin hetkeä yhdessäololle, sekä normaalia juttelua.

”Ihan vaa vaik lähtee ajeleen tai jotain kahdestaan ... kunhan vaan ollaan yhes. Puhumista ja yhdessäoloa ei tarvi olla pitkii hetkii ees.” (H1)

”Enemmän sitä sellasta normaalia juttelua, ei aina vakavista asioista.” (H5)

Viides ja viimeinen kysymys oli oikeastaan pikemminkin toiveosio. Pyysin haastateltavaa kertomaan kolme tärkeää/toivetta omaohjaajalle? Yhteenvetona luottamus, yhteinen aika ja tekeminen nousi vastauksista. Haastattelussa esiin tulleet toiveet:

”Enemmän yhdessäoloa vaik elokuviin”

”Hauskaa”

”Enempi yhdes oloa”

”Pyöräilyä yhdes”

”Mä saan puhua ja mua kuunnellaan”

”Enemmän omaohjaajahetkiä”

”Kahdenkeskisii salaisuuksii joita muut ohjaajat ei tietäs, ni luottamus”

”Se et jutellaan”

”tärkeetä et lähetään jonnekin”

”Enempi aikaa puhua”

”nuorta rohkaistaan”

”Enemmän omaohjaajahetkii”

”luottamus”

”se et ymmärtää”

7.4 Mitä tulokset kertovat?

Tulokset on eriteltyinä kolmeen kategoriaan, menneisyyteen, nykyhetkeen sekä tulevaisuuteen. Positiivisin palaute saatiin tulovaiheesta. Nykyhetki ei saanut yhtä hyvää palautetta. Tulevaisuusosion vastaukset kertoivat myös nykyhetken puutteista ja siitä muutoksesta mitä toivottiin. Tutkimustulosten perusteella keskeiseksi kehittämisen aiheeksi nousee tarve vastata nykyhetki – osion palautteeseen ajan puutteesta. Onkin syytä lähteä miettimään, miksei tulovaiheen positiivinen alkua, yhdessäolo ja luottamus kehitykään pysyväksi toimintamalliksi.

Nuorten laitokseen tulovaihe sai positiivista palautetta ja nuorten vastauksista näkyy selkeästi se, että nuorelle on koko ajan oltu läsnä, kuunneltu ja häntä on tuettu. Nuorilla on kokemus, että heidän asioihin oli paneuduttu. Tulovaihe koettiin jännittävänä niin kuin uudet tilanteet aina. Kaiken kaikkiaan kuitenkin nuorille on jäänyt positiivisia muistoja. Reinikainen kertoo omassa tutkimuksessaan että tulovaiheen täytyisikin olla lämminhenkinen ja turvallinen kokemus. Reinikaisen omassa tutkimuksessa kaikki eivät ole saaneet yhtä hyvää vastaanottoa, joten monenlaisia käytäntöjä on olemassa (Reinikainen, 2009, 52–53.) Sijaishuoltoyksikkö Auringossa voidaan tulovaiheeseen ja miten se on tapahtunut kunkin nuoren kohdalla, olla tyytyväisiä.

Hyvän suhteen luominen edellyttää hyviä vuorovaikutustaitoja. Elo-Kuru on myös sitä mieltä että onnistuneen omaohjaajasuhteen luomisessa korostuu vuorovaikutustaitojen merkitys. (Elo-Kuru, 2003, 79.) Haastattelujen tuloksista voi päätellä, että aluksi vuorovaikutus on lähtenyt hyvin käyntiin ja nuoret ovat saaneet jakamatonta aikaa ja heidän tilanteeseensa on paneuduttu. Heitä on myös pysähdytty kuuntelemaan aidosti sekä tehty yhdessä muitakin mukavia asioita.

Isoimmaksi kysymykseksi nousee se, miten tulovaiheen positiivinen kokemus saadaan säilytettyä nuorilla nykypäivään saakka. Tutkimustulosten perusteella voisi esittää kysymyksen: miksi vuorovaikutussuhdetta ei pystytä pitämään yllä vaikka hyvä alku ja pohja on saatu luotua? Vaikka vuorovaikutus on lähtenyt hyvin käyntiin, vastaukset nykyhetkestä kuitenkin kertovat nuoren ja aikuisen välisestä ajan puutteesta. Nuori ei koe tulleensa kuulluksi, ymmärretyksi ja tätä kautta ei luottamussuhde synny. Elo-Kuru (2003) toteaa tutkimuksessaan, että suhteen syntymiselle täytyy antaa aikaa. Tämä mielestäni tarkoittaa yksikösämme sitä, että aikaa ei ehkä ole annettu tarpeeksi, että tuttavuus oikeasti olisi kehittynyt suhteeksi.

Nuoret ovat yksilöinä kovin erilaisia ja ilmaisevat mieltään eri tavalla. (Cacciatore 2009, 43.) Tämän tutkimuksen tulokset kertovat, että ei ole kysymys yksittäisen henkilön mielihiteestä ajan, vaan jokainen haastatteluun vastannut on tuo-

nut esille omaohjaajan ajan puutteen ja toivomuksen siitä, että aikaa vietettäisiin enemmän yhdessä tehden tavallisia asioita.

Nuoruuteen kuuluu se, että nuori hakee omaa paikkaansa. Aikuiset ovat välillä raivostuttavia ja yrittävät liikaa hallita nuorta, joka haluaisi jo enemmän oikeuksia. Kuitenkin samaan aikaan nuori vielä usein taantuu lapseksi ja haluaa aikuisilta sen mukaista kohtelua. (Rantanen 2005, 46-47.) Tämä näkemys saattaa tulla ilmi tuloksissa, sillä vastauksista nousi keskeisesti esille suuri halu viettää aikaa aikuisen kanssa, mutta omakohtaisen kokemuksen perusteella arjessa on useasti tapahtunut niin, että nuori itse on perunut suunnitellun yhteisen hetken, koska on halunnut mennä kavereiden kanssa.

Nuoruus itsessään tuo haasteellisen asetelman luoda myös uusi kiintymyssuhde aikuisen ja nuoren välille, sillä Rantasen (2005) mukaan nuoruuden kasvuvaiheeseen kuuluu nimenomaan aikuisesta/vanhemmasta irrottautuminen. (Rantanen 2005, 47.) Lisähaastetta tuo myös se, että sijoitettujen nuorten valmius kiinnittyä ohjaajiin sekä sijoituspaikkaan on vähäisempää kuin pienemmillä lapsilla. (Sinkkonen, 2010b, 9.) Nuoren ja vanhemman välinen suhde siis muuttuu normaalistikin tässä ikävaiheessa. Nuorelle olisi äärettömän tärkeää saada käydä läpi tämä vaihe turvallisten aikuisten kanssa, joita yleensä ovat omat vanhemmat. Myös kiintymyssuhdeteorian mukaan yleensä vanhempaan on luotu turvallinen suhde, jolloin nuori uskaltaa tehdä irrottautumisen turvallisesti. Haasteellista sijaishuoltoyksiköissä on samaan aikaan luoda kiintymyssuhdetta nuoreen, mutta samalla antaa hänen kehitysvaiheeseen kuuluen irrottautua aikuisesta. Tulosten keskeiseksi noussut ajan puute voi näkyä myös sen vuoksi, ettei nuori itse tiedä mitä haluaa, tai onko hän vielä lapsi ja riippuvainen aikuisista vai nuori aikuinen joka haluaa pärjätä omillaan.

Haastatteluissa eräs nuori vastasi, että olisi hyvä muuttaa omaakin asennetta. Tämän voi nähdä joko siten, että nuori vastustaa aikuista niin kuin Sinkkonen (2010, 56) kirjoittaa, että nuoruusikään kuuluukin. Toinen vaihtoehto on, että kaltoin kohdellun ihmisen on vaikea ottaa hyvää vastaan. Tämä jälkimmäinen voi olla selitys myös sille, miksi lastensuojelussa ei kaikesta resursoinnista ja avusta huolimatta saada aikaan muutosta. (Rautio, 2004, 34.)

Ajan puute voi johtua myös työntekijöiden kiireestä tai siitä, että nuoria ylipäättään kiinnostaa enemmän viettää aikaa kavereiden kanssa. Itse uskon, että kysymys on niin aikuisten ajan käytöstä, kuin nuorten halusta luoda ja ylläpitää uusia sosiaalisia suhteita. Myös Sinkkonen kertoo, että nuoret tarvitsevat kumpaakin. (Sinkkonen, 2010a, 50.) Tämän en usko olevan tässä tutkimuksessa oikea lähtökohta, koska nuoret kuitenkin antoivat yleisesti positiivista palautetta omaohjaajista, mikä kertoo siitä että he ovat tärkeitä aikuisia nuorille. Kiintymyssuhteen on täytynyt ainakin jollain tasolla muodostua.

Näkemyksiä voi olla monia. Tulokset kuitenkin kertovat sen, että nuoret kaipaavat enemmän kahdenkeskistä aikaa omaohjaajan kanssa. Karppisen (2000, 16) mukaan ainoastaan turvallisessa ja pysyvässä hoitosuhteessa voi kiinnittää tarpeeksi huomiota yksilöllisiin tarpeisiin, sekä vaillinaisuuksiin. Toisin sanoen siten vasta, kun vietetään aikaa yhdessä ja nuori kokee tulleen kuulluksi, luottamus kasvaa. Tätä kautta nuori saa korjaavia kokemuksia jotka kannattelevat elämässä pitkälle. Lisäksi aikuinen saa paremman ymmärryksen siitä, kuka nuori on.

Nuoruuden tuomien haasteiden sekä kiintymyssuhdevaurioiden näkökulmasta, nuoren elämä sijaishuoltoyksikössä on haasteellista niin nuorelle itselle kuin aikuisille. On löydettävä oikeanlainen ”sävel” olla ja elää niissä puitteissa. Ihminen on kuitenkin onneksi tehty joustamaan ja sopeutumaan mitä erilaisimpiin kasvuoloihin. (Sinkkonen 2006, 76.) Tämän vuoksi uskon, että on mahdollista saavuttaa nuoren ja aikuisen välille hyvä ja kiinteä vuorovaikutussuhde myös sijaishuoltoyksikössä. Törrönen (1999) nostaa esiin tärkeän asian esille kirjoittamalla, että arjen parhaimpia hetkiä ovat ne pienet hetket, jolloin kohdataan aidosti ja se tunne välittyy niin nuorille kuin aikuisille. Hetkistä huokuu välittäminen ja läsnäolo kasvatuksen sijaan. (Törrönen, 1999, 89.) Tämä on oleellinen asia pohdittavaksi työryhmälle. Uskon, että yksikössämme omaohjaajahetket perustuvat enemmän kasvatuksellisiin menetelmiin. Myös Elo-Kuru (2003) on tullut samaan johtopäätökseen tutkiessaan omaohjaajatyöskentelyä työntekijän näkökulmasta. Hän sanookin, että työntekijöille voisi antaa ”synninpäästön” häneltä vaadittavan osaamisen suhteen ja keskittyä siihen mikä on tärkein asia

lapsen kanssa työtä tehtäessä; kohdata lapsi oikein ja luoda luottamuksellinen vuorovaikutussuhde häneen. (Elo-Kuru, 2004,)

Mielenkiintoista tuloksissa on jo yllä mainitsemani seikka siitä, että nuoret puhuvat hienosti myös nykyhetket osiossa omaohjaajasta, ainoastaan ajan puutetta ja huomioimista kritisoidaan. Tulokset kuvastavat sitä, että omaohjaaja on kuitenkin muodostunut heille tärkeäksi aikuiseksi ja negatiivinen palaute johtuu siitä, että he haluaisivat enemmän kahdenkeskistä aikaa. Reinikainen (2009) on omassa tutkimuksessaan tullut siihen tulokseen, että tunnetasolla tärkeiden ihmisten merkitys osoittautuu äärettömän keskeiseksi. Hän kirjoittaa myös että läheisten suhteiden merkitys sijaishuoltoyksikössä asuvalle on tärkeä nuorten hyvinvoinnin edistäjä. Nuorelle on myös erittäin tärkeää, että hänen yksilölliset tarpeensa huomioidaan. Positiiviset välit työntekijän kanssa tukevat sitä, että nuori kokee tulleeensa huomioiduksi yksilöllisesti ja siitä jää positiivinen muisto. (Reinikainen, 2009, 152, 156-157.) Sillä on siis suuri merkitys miten työntekijät käyttävät aikansa työpäivän sisällä ja kuinka he kohtaavat nuoren.

Tulevaisuus-osion vastaukset kertovat siitä, mitä nuoret toivovat. Nuoret toivovat arkisia yhdessä olemisen muotoja, normaalia jutustelua ja yhdessä tekemistä. Reinikainen (2009) on todennut tutkimuksessaan sen, että yhteenkuulumisen tarpeen ja tätä kautta omien tarpeiden täytyttyä, nuori saa positiivisen kokemuksen sijoituksesta. (Reinikainen, 2009, 152.) Tätä kohti on myös sijaishuoltoyksikkö Auringon toiminnan muututtava. Arkisen yhdessä olemisen kautta saadaan yhteenkuuluvuuden tunnetta aikuisten ja nuorten välille, ja sitä kautta saadaan positiivisempaa palautetta nuorilta.

Tulevaisuus-osion vastauksissa tulee esille luottamuksen ja kuulluksi tulemisen merkitys. Orasen (2008, 16) mukaan kun nuori kokee tulleeensa kuulluksi, hän voi tuntea olevansa osallinen. Uskon, että nuoren osallistamisen ja kuulemisen myötä luottamus kasvaa itsestään. Herää kysymys, miksei nuori koe tulleeensa kuulluksi. Eivätkö työntekijät ehdi aidosti pysähtyä kuulemaan nuorta? Onko tässä se lastensuojeluyksiköiden pulma, ettei aika oikeasti vain riitä pysähtymään tarpeeksi joka nuoren kohdalle? Onko työntekijäresurssi liian pieni takaamaan läsnäoloa nuorille? Sijoitetut nuoret tarvitsisivat äärettömän paljon

pysyvyyttä ja turvallista aikuista rinnalleen. (Sinkkonen & Kalland, 2011, 208-209.) Perhekodissa tähän tarpeeseen kyetään vastaamaan, toisin kuin sijais-huoltoyksikössä, missä työntekijät vaihtuvat vuorosta toiseen.

On ollut tärkeää kuulla, että nuorten mielestä yhteinen tekeminen voi olla arkisia asioita, kuten pyöräilyä yhdessä. Työntekijänäkökulmasta voisin päätellä, että aikuisten ja nuorten ajatukset eivät ole kohdanneet. Oman päätelmäni mukaan, työntekijät ovat saattaneet olettaa, että nuoret haluavat aina jotain isoa ja hienoa tekemistä. Työntekijöiden ajalliset ja rahalliset resurssit eivät useinkaan riitä toteuttamaan usein tällaisia isompia hetkiä yksikön arjen keskellä. Nuoret puolestaan ovat odottaneet pelkästään yhteistä aikaa eivätkä mitään hienouksia. Tutkimuksen tärkein hyöty on ollut oivaltaa tämä asia.

Tuloksista voi kertoa yhteenvetona yhden päätelmän: nuoren tarve saada omaa aikaa omaohjaajalta. Kolme asiaa, luottamus, aika ja läsnäolo, kietoutuvat vahvasti toisiinsa. Nuorille ei tunnu olevan väliä, miten aika omaohjaajan kanssa käytetään, kunhan vain hän saa aikaa ja omaohjaaja kohtaa nuoren aidosti ja on vuorovaikutuksessa hänen kanssaan.

8 KEHITTÄMISTYÖN TULOKSENA MUUTTUNUT OMAOHJAAJUUS

Seuraavassa kerron kehittämistyön tuloksista kehittämispalaverissa käymiemme pohdintojen kautta. Pohdinnat antavat selkeyttä sille, miksi erilaisiin johtopäätöksiin on tultu. Kehittämispalaverin seurauksena kokosin pohdintojen ja keskustelujen perusteella omaohjaajatyömenetelmälle prosessinkuvauksen (Liite 3) mistä näkyy sen sisältö kokonaisuutena.

8.1 Nuorelle aikaa tutustua, omaohjaajalle aikaa läsnäoloon

Kerroin aluksi, että tulovaiheesta ja alkuajasta yksikkö sai positiivista palautetta. Lähdimme miettimään sen jälkeen prosessin vaiheita, mitä tulovaiheeseen liittyy. Prosessikuvaus lähti liikkeelle ihan alusta, eli siitä kun yhteydenotto sijoituksesta on tehty ja omaohjaaja valittu. Alkuvaiheen toiminnasta emme halunneet muuttaa mitään, vaan lisätä tutustumista tukevaa toimintaa varmistamalla ohjaajan läsnäolon ja sitä kautta lisätä luottamussuhteeseen pyrkivän hyvän alun.

Mietimme paljon ensikontaktin tärkeyttä luottamussuhteen syntymiseen sekä hyvän yhteistyön alkamiseen. Tulimmekin siihen tulokseen että vielä entistä enemmän on panostettava tähän vaiheeseen ja pyrittävä siihen, että omaohjaaja olisi työvuoroissa ja tiiviisti nuoren kanssa. Mielestämme se, että omaohjaaja on mukana tulopalaverissa, joka pidetään ennen itse sijoituspaikkaan muuttamista, on tärkeää. Tärkeää on myös, että omaohjaaja olisi töissä nuorten muuttaessa. He saisivat heti alkaa luoda suhdetta toisiinsa ihan arjen ja rutiinien opettelujen lomassa. Kuten ohjaajat sanoivat omaohjaajan näkökulmasta:

”Ne on niitä ensi kontaktien luomisia...se on niin ku omaohjaajalta pois, jos ei oo ite ollu siinä näkemäs ja olemas ja kohtaamas mitä ne on ollu sen tunteet ja ajatukset. Ne on kuitenkin niin tärkeitä ne ensihetket.”

”Se tukee sitä luottamussuhteen syntymistä mitä tuolla tuloksis toivottiinkin”

Alkuvaiheeseen sisällytettiin myös jo olemassa olevat talon ja sääntöjen esitte-
lyt, nuoren tutustuttamisen muihin talon väkeen, niin muihin nuoriin kuin aikui-
siin. Alkupäivien aikana nuoren kanssa aloitetaan työstämään myös alkuhaas-
tattelua, millä kartoitetaan nuoren kokonaisvaltaista tilannetta. Tulovaiheeseen
ei haluttu enempää ohjeistusta nuoren kanssa tekemiseen, sillä eräs ohjaaja
totesi hyvin:

”siihen alkuun ei varmaan yhtään enempää, koska mä oon sitä kokenu että nuori
on jo niin ku päästänsä pyörällä kun säännöt on käyny sen kanssa läpi. Niinku
kaikki, uus ympäristö ja uudet ihmiset. Siinä on jo opettelemista.”

Ohjaajilla on alkuvaiheessa työtehtäviä enemmän. Omaohjaajan tehtäviin kirjat-
tiin nuorten tuloa varten valmisteltavat asiat, kuten varata tarvittavat paperit,
huomioida, että on hygieniatarvikkeita sekä tehdä nuoren huoneesta lämmin-
henkisen näköinen (esimerkiksi petaamalla sänky). Omaohjaajalle kuuluu alku-
vaiheessa kontaktin luominen muiden nuoren yhteistyötahojen kanssa. Nimen-
omaan vanhempien kanssa on mahdollisuus tässä kohtaa saada hyvä alku,
joten siihen kannattaa panostaa. Perusasioina nuoren perustiedot täytyy kirjata
käyttöjärjestelmään ja ottaa valokuva nuoresta. Ohjaajan täytyy tutustuttaa nuo-
ri uuteen ympäristöön, opastaa reitti mahdolliseen koulumatkaan, terapiaan ja
muihin tarpeellisiin paikkoihin. Tärkein tehtävä omaohjaajalle tulovaiheessa,
varsinkin ensimmäisinä päivinä on, että hän on nuorelle läsnä koko ajan.

8.2 Nykyhetken pohdintaa ja tulevaisuuden toiveisiin vastaamista

Keskeisenä asiana tutkimustuloksista nousi se, että nuoret haluavat enemmän
aikaa omaohjaajansa kanssa. Tulosten pohjalta näkyi se, että tulovaiheessa
nuoret ovat saaneet enemmän yhdessäoloa kuin myöhemmässä vaiheessa,
elämän tasoituessa yksikössä. Nuoret halusivat kehittää toimintaa siten, että
omaohjaaja antaisi enemmän aikaa ohjattavalle. Tulosten pohjalta aloimme

luoda selkeää prosessikuvausta omaohjaajan työstä, miettien mikä sijoituksen jatkuessa muuttuu alkuvaiheesta, kun nuoret nostavat yhteisen ajan puutteen vallitsevaksi tilaksi nykyhetkessä sekä kehittämistavoitteeksi.

Löysimme kohdan, minkä ajattelemme vaikuttavan tähän palautteeseen. Alkuvaiheessa omaohjaaja varmisteleee enemmän koko ajan sitä, että nuoren on hyvä ja turvallinen olla. Ohjaaja kyselee vähän väliä onko kaikki niin kuin pitääkin ja onko nuorella kaikki tarpeellinen. Myös alkuhaastattelu ja ylipäätään nuoren elämän tilanteen kartoitus tuo mukanaan sen, että kontaktissa ollaan tiiviisti. Nuori alkaa asettua taloksi ja oppia asioita ympäristöstään ja kanssaihmisistään. Tämä on se kohta, kun ohjaajien käytös nuorta kohtaan muuttuu. Muutos tapahtuu, kun ohjaaja alkaa luottamaan nuoreen ja siihen että nuori pärjää yhteisön jäsenenä. Enää ei tule niin usein kysyttyä, että pärjäätkö ja onhan sinulla nyt varmasti kaikki tarvittava. Nuoret osoittavat sen kokemuksemme perusteella itse, että he oppivat ja uskaltavat pyytää, jos jokin puuttuu. Oli äärettömän tärkeää työryhmän pohdintojen kautta tiedostaa kohta, missä muutos tapahtuu.

”Siinä vaiheessa kun sille nuorelle tulee niin kun rutiiniksi kuinka täällä ollaan, niin sen jälkeen ne alun omaohjaajatuokiotkin vähenee.”

”Ne ei niinku tavallaan ees oo omaohjaaja hetkiä, vaan sä oot siinä aluks niin ku enemmän hollilla sen nuoren kaas. Sitten ku se muuttuu virallisesti niiksi omaohjaajahetkiksi nii sitte niitä on vähä”

Aluksi ihmetytti paljon se, mistä saataisiin aikaa omaohjaajahetkiin, kun arjessa on selkeät rutiinit ja työvuorossa yleensä vain kaksi työntekijää kerrallaan.

”Se tutkimustuloksiin vastaaminen on se juttu, että mistä sitä aikaa lähtee repimään noihin omaohjaajahetkiin ettei se käy taakaksi toiselle ohjaajalle joka jää yksin pyörittään arkee, eikä oo pois toisilta nuorilta. Mut et se on joku hetki, joku hetki jossakin kohtaa.”

Keskustelimme pitkään siitä, mikä se hetki voisi olla. Monia hyviä ajatuksia tuli, kuten se, että sen ei tarvitse olla poissa yksiköstä, vaan se voi olla kahdenkeskinen hetki sohvalla, joka pitää sisällään naurua ja hyvää mieltä. Hetken ei tarvitse kestää aiemmin ohjeistuksessa ollutta tuntia, vaan sen verran, kun nuori

haluaa asettua siinä olemaan, se voi olla yhteinen automatka hakemaan toista nuorta jostain, se voi olla myös biljardin pelaamista. Mahdollisuuksia on monia, aika voi pitää sisällä myös lautapeliä pelaamista yksikössä, tai se voi olla vaatteiden hakureissu keskustaan. Ihan mitä vaan, arkista, mutta mukavaa yhdessäoloa, jutustelua.

Omaohjaajatyötä perusarjessa mietittiin edellisten pohdintojen kautta, miten arjessa pystytään vastaamaan tähän tarpeeseen. Tultiin siihen tulokseen, että kerran viikossa pystytään varaamaan yhden hetken omaohjattavalle. Antamaan tilan sille, että ollaan vaan kahdestaan ja omaohjaaja on sen hetken ainoastaan omaa nuorta varten. Aika ei tarvitse olla määriteltynä, eikä sisältö, mutta aika on oltava olemassa.

Omaohjaaja hetki ei tarkoita sitä, että omaohjaaja olisi ainoastaan tämän ajan läsnä omalle nuorelle. Omaohjaajahetki on yhteisesti sovittu aika, josta molemmat osapuolet ovat tietoisia. Uskomme, että se tieto jo itsessään on nuorelle tärkeä, että aikuinen työvuorojensa puitteissa varaa kerran viikossa sitä niin kutsuttua laatuaikaa nuorelle, sillä nuoret eivät ehkä sisäistä arjen keskellä käyttäjä juttutuokiota omaohjaaja hetkiksi. Omaohjaaja myös pystyy keskittymään oikeasti vain ja ainoastaan ohjattavansa asioihin, puheisiin ja tunteisiin sekä sitä kautta ymmärtämään nuorta paremmin. Ymmärryksen kautta luottamus ja yhteenkuuluvuus lisääntyvät, jotka taasen antavat mahdollisuuden nuoren eheytymiselle ja korjaaville kokemuksille.

Omaohjaajan työtä haluttiin muokata olemaan vielä enemmän mukana nuoren arkisissa asioissa. Nuoren kanssa yhdessä vaateostosten tekeminen sekä hygieniastosten ostaminen ja muu vastaava toiminta tukevat normaalia aikuisen ja nuoren välistä suhdetta ja ne toimivat samalla opetustilanteina myöhempää itsenäistymistä varten. Nuoren elämässä myös juhlahetket kuten syntymäpäivä tai valmistujaiset peruskoulusta ovat isoja ja tärkeitä asioita. Halusimme kirjata kaikki nämä myös omaohjaajan työn kuvaan, sillä ajattelimme omien kokemus-temme kautta, että nuorelle on tärkeää, kun omaohjaaja on jakamassa arkea ja kokemuksia niin huonompina hetkinä kuin elämän tähtihetkinä.

Omaohjaajan perustehtävät koottiin kaikki yhteen ja saimme aikaan selkeän ohjeistuksen siitä, mitä kaikkea se pitää sisällään. Yllä mainittu nuoren ja omaohjaajan välisen yhteisen ajan lisääminen oli selkein kehittämisen kohta. Omaohjaajan perustehtävään kuuluu kuitenkin muutakin. Yhteistyötahojen, varsinkin perheen kanssa tehtävä yhteistyö on tärkeää. Aikuisten on tärkeää ”puhaltaa samaan hiileen” nuoren kasvatuksellisissa asioissa.

Vanhemmuutta tuetaan tiiviillä yhteistyöllä sekä perhetyöllä. Sovimme, että omaohjaaja on vähintään viikoittain yhteydessä kotiin ja aina ensisijainen yhteyden ottaja, niin lomien sovittaessa, kuin akuuttien tapahtumien yhteydessä. Puheluissa vanhempien kanssa olisi hyvä tuoda esiin myös positiivisia asioita niin, että myös vanhempi saa tunteen, että hänen lapsensa pärjää. Tällainen huomio tehtiin yhteisessä kokoontumisessa;

”Ajatelkaa nyt jos teidän lapsista aina vaan soitettais teille et se on tehnyt nyt sitä ja nyt tätä.. aina vaan jotain pahaa”

Myös muut yhteistyötahojen yhteydenpidot ja palaverit ovat yhtä tärkeitä, sillä jos nuorella ilmenee jotain ongelmia, pystytään niihin puuttumaan ja miettimään ratkaisuja heti yhdessä. Tästä esimerkkinä muun muassa koulussa ilmenevät vaikeudet, kiusaaminen, poissaolot tai muu vastaava. Asiakassuunnitelmapalaverissa pöydän ympärille kokoontuvat kaikki yhteistyötahot perheen lisäksi. Raportointi sosiaalityöntekijälle on osa yhteistyötä, se on myös osa laadukasta työtä.

Nuoren sijoitus päättyy jossain vaiheessa. Kyseessä on aina ero joka vaatii erotyöskentelyä. Halusimme luoda omaohjaajalle raameja myös hyvään erotyöskentelyyn. Erotyöskentely kannattaa aloittaa noin kuukautta ennen nuoren pois lähtöä. Omaohjaajalla on vastuu ohjata nuorta suunnitellusti itsenäistymään tai saattaa hänet kohti kotia tai uutta sijoituspaikkaa. Sijoituksen päätyttyä, omaohjaajan tehtävänä on kerätä palaute sijoituksesta sosiaalityöntekijöiltä, vanhemmilta sekä nuorelta itseltään. Omaohjaaja poistaa myös nuoren tiedot tietojär-

jestelmästä ja hoitaa sijoituksen aikana kertyneet paperit ja asiakirjat sosiaalityöntekijälle.

8.3 Kehittämisestä tiedon levittämiseen

Kehittämistoiminnassa korostetaan käsitystä todellisuudesta, jolloin keskeistä on tiedon käyttökelpoisuus. Tiedon käyttöarvio määritellään siten, että tieto on tosi, jos se on käyttökelpoista. Kehittämistulosten kannalta käyttökelpoisuus tarkoittaa kehittämisprosessin seurauksena syntyneiden tulosten hyödynnettävyyttä käytännössä. Olennaista onkin tutkimustulosten yleistyminen käytännön toiminnassa ja leviäminen toimintajärjestelmässä. (Rantanen & Toikko , 124–125)

Kirjasin muistiinpanoista prosessinkuvauksen omaohjaajan työstä (LIITE 3). Kuuntelin myös nauhan läpi varmistaakseni, että kaikki palaverissa esiin nousseet ajatukset ja ideat tulivat varmasti prosessikuvaukseen. Sain mielestäni koottua napakan ja hyvin informaatiota sisällään pitävän prosessinkuvauksen omaohjaajatyömenetelmälle. Kiitos siitä työryhmälle hyvistä ajatuksista ja oivalluksista ja innostuneesta työotteesta omaohjaajatyömenetelmää kohtaan.

Vein työryhmämme palaveriin tekemäni prosessin kuvauksen ja katsoimme vielä kertaalleen yhdessä, että se pitää sisällään kaiken, mitä me haluamme omaohjaajan työnkuvalta. Varmistin samalla sen, että prosessinkuvauksessa on nyt myös pyritty vastaamaan nuorten haastattelusta esille nousseeseen tarpeeseen saada yhteistä aikaa omaohjaajan kanssa. Työryhmän jäsenet olivat tyytyväisiä prosessinkuvaukseen ja se päätettiin ottaa työmenetelmäksi.

Omaohjaajan työnkuvan muutokset julkaistiin nuorille kerran viikossa järjestettävässä nuorten omassa palaverissa. Tulimme siihen tulokseen, että esittelemme koko prosessinkuvauksen nuorille. Näin he saivat myös konkreettisen käsityksen siitä, kuinka paljon omaohjaaja on kiinni heidän asioissaan ja tiedon siitä, että heidän äänensä on tullut esille ja huomioitua. Muutokset saivat positiivisen

vastaanoton ja niitä on noudatettu lokakuun 2011 alusta. Nuorten näkökulmasta katsottuna omaohjaajatyömenetelmän kehittäminen oli positiivinen asia, ja nyt he voivat kokea, että ovat haastattelujen myötä kyenneet vaikuttamaan omiin asioihinsa.

Omaohjaajatyömenetelmän prosessikuvaus selkeyttää myös työntekijöille mitkä heidän työtehtävänsä ovat. Nyt yksikössämme on selkeä ohjeistus siitä, mitä omaohjaajan työnkuvaan kuuluu. Tämä tukee niin vanhojen työntekijöiden työntekoa ja lisää tasa-arvoa myös ohjaajien keskuudessa, kun kaikille on nyt selvää, mitä työnkuva pitää sisällään. Se on tärkeää, sillä omaohjaajatyömenetelmä on keskeisin työmenetelmä mitä ohjaajat käyttävät. Uusi ohjeistus palvelee myös perehdyttämiskansiossa uusia työntekijöitä ja antaa heille kattavan käsityksen siitä, mitä työmenetelmä pitää sisällään.

9 YHTEENVETOA JA POHDINTAA

Omaohjaajatyömenetelmän kehittäminen lähti työryhmän ja asiakkaiden palautteesta. Opinnäytetyöni tekeminen olikin tästä syystä yksikössämme ajankohtainen ja otin mielelläni päävastuun asiasta. Oma motivaationi omaohjaajatyömenetelmän kehittämiseen oli hyvä, sillä olin moneen kertaan niin mielessäni kuin ääneen pohtinut sitä, miksei omaohjaajatyömenetelmä kokonaisuudessaan toimi niin kuin pitää. Suurimmaksi pohdinnan aiheeksi nousi se, että mistä negatiivinen palaute johtuu. Opinnäytetyön tarkoitus oli kehittää omaohjaajatyömenetelmää ja tässä mielestäni onnistuttiin hyvin.

Kehittämistyö piti sisällään tutkimuksen nuorten mielipiteistä omaohjaajatyömenetelmää kohtaan. Tuloksista nousi vahvasti esiin, että nuoret haluavat enemmän aikaa omaohjaajan kanssa. Tätä kautta he kokevat myös tulevansa kuuluksi ja ymmärretyksi paremmin. Oli tärkeä saada kuulla nuorten asiakkaiden mielipiteitä suhteesta omaan aikuiseensa. Omaohjaaja suhde tulisi olla ohjaava vuorovaikutus suhde nuoren ja aikuisen välillä ja sen täytyisi olla turvallinen suhde nuorelle. Omaohjaajatyömenetelmän kehittäminen on ollut tästä syystä erittäin tärkeää.

Itselleni oli heti selvää, että haluan kuulla nuorten mielipiteen miksi omaohjaajatyö ei toimi. Kun työntekijöiden kesken olimme puhuneet siitä, että työmenetelmää olisi kehitettävä, ehdotin että haastattelisin nuoria. Kuulisimme myös heidän näkemyksensä asiasta, mikä mielestäni oli tärkeää. Ensiksi täytyy kuulla nuorilta, mikä on heidän mielestään pielessä, ennen kuin kannattaa lähteä parantamaan työmenetelmää. Uudestaan työn aloittaessani, ottaisin myös toisen sijaishuoltoyksikön nuorten haastattelut lisänä työhön. Se antaisi enemmän näkökulmaa siitä, onko tuloksissa kysymys vain meidän yksiköstä, vai onko ongelma laajempi.

Jossain kohtaa mietin, että olisiko parempi ohjeistaa ulkopuolinen, vieras haastattelija haastattelemaan nuoria omaohjaajuudesta, sillä itse olin heidän kasvatustehtävissään paljon kiinni. Pohdittuani asiaa tulin kuitenkin siihen tulokseen,

että olen kasvattanut tietynlaisen luottamuksen kaikkiin haastateltaviin nuoriin ja koin, että siitä voi olla hyötyä haastatteluissa. Olin oikeassa, sillä nuoret vastasivat todella rohkeasti ja suoraan kysymyksiin. Sain hyviä ja aitoja vastauksia. Uskon tuttuuden vaikuttaneen myös omalta osaltansa haastattelun positiiviseen ilmapiiriin.

Joudun myöntämään, että kaikki haastattelun tulokset eivät tulleet minulle yllätyksenä. Tulovaiheesta ja tulevaisuudesta sain uusia hyviä ahaa-elämyksiä ja ymmärrystä enemmän siihen mitä oli ollut ja mitä haluttiin, mutta itse nykyhetken vastaukset uskoin olevan tämän kaltaisia, että ajan puutetta kritisoitaisiin. Sen sijaan nuorten toiveet yhdessäolon muodoista yllättivät. Nuoret halusivat aikaa vievien ja kalliiden asioiden sijasta normaalia juttelua sekä arkisia puuhasteluja, kuten pyöräily yhdessä. Ainoastaan sillä oli merkitystä, että aikuinen on aidosti läsnä ja antaa aikaa heille. Oli tärkeä kuulla nuorilta, että he pitivät omaohjaajaansa ajanpuutteesta huolimatta tärkeänä. Yllätyksenä vastaus ajan puutteesta ei tullut minulle sen vuoksi, koska juuri tämä oli mietityttänyt niin minua, kuin myös muita työntekijöitä.

Tulin matkan varrella samaan tulokseen kuin Törrönen (1999) ja Elo-Kuru (2003) miettiessäni, onko meidän arjessa nuoria kasvattavien ja ohjaavien aikuisten laadukas työ ollenkaan eri menetelmien kehittämisen arvoista, vaan pitäisikö se joltain osin lopettaa ja käyttää aika turvallisen arjen kulkuun, rajojen asettamiseen ja aidosti läsnä olemiseen? Tulisiko sillä parhaat tulokset ja korjaavimmat kokemukset, kun ei tehtäisi kaikesta niin sanotusti liian hienoa ja ammattimaista, vaan voitaisiin olla vaan, vähän niin kuin kotona? Tätä kohti muutimme omaohjaajahetkien sisältöä kehittäessämme omaohjaajatyömenetelmää.

Yleisellä tasolla lasten ja nuorten osallistaminen ja heidän äänen ja mielipiteiden esiin tuominen on erittäin tärkeä osa lastensuojelun tutkimusta. Heillä on paras tieto ja kokemus asiakkaan näkökulmasta. Tutkimus asiakkaan näkökulmasta on erittäin tärkeää sekä lastensuojelun tietoa rikastuttavaa, joten toivoisi että tutkimusta tästä näkökulmasta tehtäisiin paljon enemmän. Myös omaohjaajuuutta voi tutkia lisää ja miettiä parhaita mahdollisia menetelmiä ja niiden toimi-

vuotta arjessa, sillä aiheesta on ainakin ylemmällä tasolla tehty vähän tutkimuksia. Omaohjaajatyöskentelyn toimivuus näkyy pitkälle tulevaisuuteen kantavana voimavarana, jos on toimittu hyvin ja menetelty oikein. Näistä lapsista ja nuorista kasvatetaan yhteiskuntakelpoisia kansalaisia ja sen vuoksi toivoisi niin yksilön, yhteisön kuin yhteiskunnan tasolla, että asiaan paneuduttaisiin ja työ tehtäisiin hyvin, niin lopputuloskin voisi olla kaikille mieluisa.

Työn kehittäminen palvelee asiakkaan laadukkaan palvelun lisäksi myös tasa-vertaisuutta työntekijöiden keskuudessa mikä lisää työyhteisön työhyvinvointia. Työni on pieneen yksikköön tehty oman työn kehittämistyö. Kehittämistyö ei ole siis iso, laaja eikä mainetta julkisesti keräävä työ, mutta Borgman ja Packalén kertovat, että jatkuva kehittäminen on enemmän arkista puurtamista kuin suuria sankaritekoja, joissa pantaisiin kaikki uusiin puihin. (Borgman & Packalén 2003,)

Jos nyt tekisin työn alusta, ottaisin siihen lisäksi myös työntekijöiden haastattelun. Vaikka yhdessä ja innostuneina kehitimme työtä omista kokemuksista sekä haastattelujen tuloksista käsin, haluaisin kuulla yksittäin jokaisen työntekijän näkemyksiä siitä, mikä on riittävän hyvää omaohjaajatyöskentelyä. Tähän ajatukseen päädyin sen vuoksi, koska vaikka kaikki työntekijät olivat innolla kehittämässä omaohjaajatyömenetelmää, joudun silti miettimään onko eri työntekijöiden lähtökohdat ja näkökulmat kuinka lähellä toisiaan. Esimerkiksi sitä onko kaikkien motivaatio työtä kohtaan kuitenkin sama ja onko kaikilla samat tavoitteet? Työntekijällä täytyy olla motivaatio kohdillaan. Tämä on ohjaajan työssä mielestäni yksi keskeisimmistä seikoista, sillä jos työntekijä ei sitoudu tekemään työtä sitä vaaditulla tavalla, ei voi nuorikaan saada tarvitsemaansa ja ansaitsemaansa kokonaisvaltaista huolenpitoa. Tämä aiheuttaa ristiriitaa myös työntekijöiden välillä ja huonontaa näin ollen myös työyhteisön ilmapiiriä. Haastattelella kaikkia työntekijöitä erikseen, ja tuoden myös tulokset niistä kehittämispaiveriin, olisimme saaneet paremmin käsityksen siitä, ovatko meidän työntekijöiden mielipiteet ja ajatukset omaohjaaja työmenetelmästä keskenään linjassa ja vastaavatko ne nuorten toiveita.

Kehittämispäivä itsessään oli mielenkiintoinen ja antoisa. Saimme yhteisen mukavan ja innostusta sisällään pitäneen hetken työntekijöiden kesken, mikä on itsestään tärkeää vuorotyössä, mutta parempana antina saimme mielestämme kattavan prosessikuvauksen omaohjaajatyömenetelmästä. Prosessikuvaus palvelee nyt meitä työntekijöitä selkeyttämään sitä, mitä työ pitää sisällään ja mitä sen kuuluisi olla, että se palvelisi paremmin asiakkaiden tarpeita. Uusi ohjeistus palvelee myös uusia työntekijöitä, että heidän on helpompi tietää ja sisäistää se, mitä omaohjaajalta odotetaan.

Olin todella tyytyväinen keskusteluun omaohjaajatyömenetelmän sisällöstä. Huomasin tulosten palautteen ja keskustelujemme seurauksena, että joskus vähemmän on enemmän. Ei tarvitse olla hienoja menetelmiä ja suunniteltua ohjelmaa pitääkseen omaohjaajahetkiä, vaan läsnäoloon puutteeseen voi vastata vain olemalla läsnä.

Opinnäytetyön tekovaiheesta jäi hyvä mieli, sillä se toi positiivista henkeä yksiköömme. Nuoret saivat osallistua kehittämistoimintaan haastattelujen kautta ja he saivat kokemuksen tulla kuulluksi ja että heidän mielipiteellään on merkitystä. Työntekijäryhmä työsti kehittämispäivässä motivoituneena omaohjaajatyömenetelmää ja tämä yhdisti työntekijöitä pyrkimään kohti samaa tavoitetta.

Kehittämiseen kuuluu oleellisena osana kehitetyn työn arviointi, eli onko kehittämisen myötä saatu toivottuja tuloksia aikaan. Se ei kuitenkaan sisältynyt minun työhöni, sillä aika oli rajallinen. Arviointi olisi täytynyt tapahtua vasta jonkin ajan kuluttua, kun uudistettu työmenetelmä on ollut käytössä ja siitä on saatu kokemuksia ja mielipiteitä. Arviointi siitä, miten uusi omaohjaajatyömenetelmä on lähtenyt käyntiin, ja minkälaisia mielipiteitä se herättää, kiinnostaa kyllä kovasti myös minua. Sen vuoksi koenkin, että tämä tutkimus omaohjaajuudesta antaa mahdollisuuden jatkotutkimukselle. Nyt kehittämäämme omaohjaajuutta voisi esimerkiksi vuoden kuluttua tutkia uudelleen, että miten muutokset ovat vaikuttaneet työskentelyyn ja nuorten kokemuksiin omaohjaajuudesta. Työ toimisi tämän työn kehittämisen arviointiosuutena. Kuten totesin, arviointi ei tähän työhön kuulu. Kuitenkin monella muulla itseni lisäksi varmasti myös herää kiinnostus siihen, onko kehittämishanke tuottanut tulosta. Välivuoden jälkeen olen

palannut töihin keväällä 2013 ja sen osaan kertoa, että samanlaista palautetta en ole nuorilta enää arjessa kuullut. Kukaan ei ole ainakaan toistaiseksi tullut sanomaan, että omaohjaajatyössä jokin olisi pielessä.

Kokonaisuudessaan tämän kehittämistyön työstäminen on ollut antoisa. Vuonna 2011 tekemäni haastattelut sekä pitämäni kehittämispäivä olivat mielenkiintoisia ja innostavia. Nuorten palaute omaohjaajatyömenetelmästä antoi koko sijais-
huollossa työskentelyyn ajateltavaa itselle. Työ antoi mahdollisuuden pysähtyä miettimään ja kuulemaan asiakasta toisella tavalla. Olen ottanut uutta kodin omaisempaa lähestymistapaa työhöni ja tämä näkökulma on tuotu omaohjaajatyömenetelmän prosessinkuvaukseen mukaan. Perehtyminen kiintymyssuhde-
teorian on myös antanut toisenlaista näkökulmaa. Opinnäytetyön loppuun saattaminen väli vuoden vuoksi on vaatinut voimavaroja hieman enemmän, mutta sain sen lopulta tehtyä kunnialla loppuun.

LÄHTEET

- Aaltonen, Kimmo 2011. Nuorten hyvinvointi ja monialainen yhteistyö. Helsinki: Tietosanoma.
- Alasoini, Tuomo. 2011. Hyvinvointia työstä –Kuinka työelämää voi kehittää kestäväällä tavalla? Helsinki: Tykes.
- Bardy, Marjatta 2009. Lapsuus, aikuisuus ja yhteiskunta. Teoksessa: Bardy, Marjatta (toim.). Lastensuojelun ytimissä. Helsinki: Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos. 17–39.
- Borgman, Merja & Parkalén, Esa. 2003. Parhaat käytännöt työyhteisön kehittämiseen. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Cacciatore, Raisa. 2009. Kapinakirja –Aggressiokasvattajan käsikirja - koululaisesta aikuiseksi. Helsinki: Väestöliitto.
- Dunderfelt, Tony. 1996. Elämänkaaripsykologia. Porvoo: WSOY.
- Elo-Kuru, Hannele. 2003. Omahoitaja - kaiken korjaa? Lastensuojelulaitoksen lähikasvattajan työssä tarvittava ammatillinen osaaminen. Turku: Turun yliopisto.
- Ensi- ja turvakotien liitto. Ensi- ja turvakotien kotisivut. Viitattu 10.11.2012. Saatavissa:
http://www.ensijaturvakotienliitto.fi/asiaa_lastensuojelusta/mita_lastensuojelu_on/
- Eronen, Tuija. 2012. Lastenkoti osana elämäntarinaa – narratiivinen tutkimus lastenkodissa asuneiden kertomuksista. Tampere : Tampere University Press.

- Eskola, Jari & Vastamäki, Jaana. 2010. Teemahaastattelu: opit ja opetukset. Teoksess: Aaltola, Juhani & Valli, Raine (toim.). Ikkunoita tutkimusmetodeihin –metodin valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. Juva: PS-kustannus.
- Heino, Tarja. 2009. Lastensuojelun tilastot, asiakkaat ja palvelut. Teoksessa: Brady, Marjatta (toim.). Lastensuojelun ytimissä. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Helsinki. 52–69.
- Helminen, Jari. 2005. Nuoruuden huuma ja psykososiaalinen työ nuorten kanssa. Teoksessa: Helminen, Jari (Toim.). Kiintopisteitä nuoruusikaan –Psykososiaalinen tuki ja työ nuorten kanssa toimittaessa. Diakonia-ammattikorkeakoulu. Helsinki. 13–33.
- Hietala, Tarja, Kaltiainen, Tiina, Metsärinne, Ulla ja Vanhala, Erja. 2010. Nuori ja mieli –koulu mielenterveyden tukena. Latvia: Tekijät ja Kustannusyhtiö Tammi.
- Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena. 2000. Tutkimushaastattelu – teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press.
- Hirsjärvi, Sirkka, Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula. 2007. Tutki ja kirjoita. 13., osin uusittu painos. Keuruu: Kirjayhtymä Oy.
- Kalland, Mirjam. 2004. Vauvan ja lapsen kehityksellisten tarpeiden huomioiminen lastensuojelussa. Teoksessa: Puonti, Annamaija, Saarnio, Tuula & Hujala, Anne (toim.). Lastensuojelu tänään. Helsinki: Kirjoittajat ja Kustannusosakeyhtiö Tammi. 119–139.
- Kalland, Mirjam & Sinkkonen, Jari. 2011. Varhaislapsuuden tunnesiteet ja niiden suojeleminen. Helsinki: WSOYpro Oy.

- Kyrönseppä, Ulla, Rautiainen, Juha-Matti & Airio, Tuomo. 1990. Omaohjaajamenetelmä. 3. Lastensuojelun laitoshuollon neuvottelukunnan julkaisu. Helsinki: Painopörssi Oy.
- Kyrönseppä, Ulla & Rautiainen, Juha-Matti. 1993. Lapsi laitoksessa. Porvoo: WSOY.
- Lastensuojelun Keskusliitto. Valtakunnalliset sijaishuollon laatukriteerit. 2004. Sijaishuollon neuvottelukunnan julkaisuja 18. Helsinki: Lastensuojelun Keskusliitto ry.
- Launonen, Kaisa. 2007. Vuorovaikutus: kehitys, riskit ja tukeminen kuntoutuksen keinoin. Helsinki: Kehitysvammaliitto
- Lehto-Salo, Pirkko. 2011. Koulu-kotisijoitus – Nuoren toinen mahdollisuus? Mielen terveydenhäiriöiden, oppimisvaikeuksien ja perheongelmien kirjo kehittämishaasteena. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Lindström, Kari (Toim.). 1994. Terve työyhteisö: Kehittämisen malleja ja menetelmiä. Helsinki: Työterveyslaitos.
- Lämsä, Anna-Liisa. 2009. Tuhat tarinaa lasten ja nuorten syrjäytymisestä – Lasten ja nuorten syrjäytyminen sosiaalihuollon asiakirjojen valossa. Oulu: Oulu University Press.
- Miller, Patricia. 1996. Theories of developmental psychology. United States of America: W.H. Freeman and Company.
- Mikkola, Matti. 2004. Lastensuojelulain tausta. Teoksessa: Puonti, Annamajja, Saarnio, Tuula & Hujala, Anne (toim.). Lastensuojelu tänään. Helsinki: Kirjoittajat ja Kustannusosakeyhtiö Tammi. 77–84.
- Pekkari Mervi 2009. Tavoitteellinen ohjauskeskustelu. Helsinki: Tammi.
- Puttonen, Martti. 1993. Työyhteisön kehittäminen. Juva: WSOY.

- Pölkki, Pirja. 2004. Lastensuojelutyön tutkimus ja kehittämistoiminta. Teoksessa: Puonti, Annamaija, Saarnio, Tuula & Hujala, Anne (toim.). 2004. Lastensuojelu tänään. Kirjoittajat ja Kustannusosakeyhtiö Tammi. Helsinki.
- Pösö, Tarja. 2004. Kasvatustyö sijaishuollossa Teoksessa: Puonti, Annamaija, Saarnio, Tuula & Hujala, Anne (toim.). Lastensuojelu tänään. Helsinki: Kirjoittajat ja Kustannusosakeyhtiö Tammi. 202–212.
- Rantanen, Päivi. 2004. Nuoruusikä. Teoksessa: Moilanen, Irma, Räsänen, Eila, Tamminen, Tuula, Almqvist, Fredrik, Pihla, Jorma & Kumpulainen, Kirsti (toim.) Lasten- ja nuorisopsykiatria. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim. 46–49.
- Raunio, Kyösti. 2009. Olennainen sosiaalityössä. Helsinki: University Press.
- Rautio, Paula. 2005. ”Kyllä se varmaan välittää...” – Kiintymyssuhdehaastattelu välineenä sijoitetun lapsen kuulemisessa. Helsinki: Pelastakaa lapset.
- Reinikainen, Sarianna. 2009. Nuorisokodista maailmalle – Kokemuksia nuorisokodissa elämisestä ja aikuisiässä selviytymisestä. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Räty, Tapio. 2007. Uusi lastensuojelulaki. Helsinki: Edita Publishing Oy.
- Saastamoinen, Kati. 2008. Lapsen asema sijaishuollossa –Käsikirja arjen toimintaan. Helsinki: Edita Publishing Oy.
- Sinkkonen, Jari. 2001. Lapsen puolesta. Juva: WSOY.
- Sinkkonen, Jari (Toim.). 2006. Pesästä Lentoon –Kirja lapsen kehityksestä kasvattajalle. Vantaa: WSOY.
- Sinkkonen, Jari. 2010a. Nuoruusikä. Juva: WSOY.

- Sinkkonen, Jari. 2010b. Mikä lastenkodin arjessa hoitaa? Teoksessa: Iskä, äiskä, omahoitsu ja mä siltaa rakentamassa –Käsikirja sijaishuollon ammattilaisille. Helsinki: Pelastakaa Lapset Ry. 9-11.
- Sosiaaliportti. 2010 Sosiaaliportin kotisivut Viitattu 29.8.2010. Saatavissa: <http://www.sosiaaliportti.fi/Page/1eb4dae7-21ae-430a-9268568a7d8ab71c.aspx>
- Strandell, Harriet. 2010. Etnografinen kenttätyö: lasten kohtaamisen eettisiä ulottuvuuksia. Teoksessa: Lagström Hanna, Pösö Tarja, Rautanen Niina & Vehkalahti Kaisa (toim.) 2010. Lasten ja nuorten tutkimuksen etikka. Helsinki: Nuorisotutkimusseura. 92-112
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. 2012. Tilastoraportti 26/2012, 27.11.2012 Suomen virallinen tilasto, Sosiaaliturva 2012. THL. Viitattu 19.12.2012. Saatavissa: http://www.thl.fi/fi_FI/web/fi/tilastot/aiheittain/lasten_sosiaalipalvelut/lastensuojelu
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. 2012. Lastensuojelun käsikirja. THL. Viitattu 3.1.2013. Saatavissa: <http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/lastensuojelunkasikirja/tyoprosessi/huostaanotto/arviointi/>
- Toikko, Timo & Rantanen, Teemu. 2009. Tutkimuksellinen kehittämistoiminta. Tampere: Tampere University Press.
- Törrönen, Maritta. 1999. Lasten arki laitoksessa. Helsinki: University Press.
- Työterveyslaitos. Duunitalkoot; kehittämisprosessi – miten se etenee ja mitä vaatii?. Viitattu 18.9.2011. Saatavissa: http://www.ttl.fi/duunitalkoot/kehittajat_s0_2.html

Liite 1

Yksikkö _____ Nuoren nimi _____

TUTKIMUSLUPA-ANOMUS HUOLTAJALLE**Hyvä Vanhempi/Huoltaja,**

Olen XXX ohjaaja ja opiskelen samalla sosionomi ylempi AMK tutkintoa Helsingissä Diakonia-ammattikorkeakoulussa. Opintoihin kuuluu opinnäytetyö, jonka kautta kehitetään oman työpaikan toimintaa. Tämän opinnäytetyön avulla kehitämme toimintaa ja olen valinnut aiheeksi omaohjaajuuden kehittämisen. Tarkoitukseni on haastatella XXX olevia nuoria siitä, mitä he haluvat ja odottavat omaohjaaja –suhteelta. Haastattelutulosten kautta kehitämme kaikki ohjaajat yhdessä XXX kehittämispäivänä omaohjaajatyöskentelyn sisältöä, jotta nuoret saisivat parasta mahdollista tukea omaohjaajaltaan.

Anon Teiltä mitä kohteliaimmin lupaa kerätä tietoa lapseltanne liittyen omaohjaajatyöskentelyyn ja sen kehittämiseen vastaamaan parhaiten nuorten tarpeita.

Kerään tietoa haastattelun avulla. Haastattelulla kerään tietoa siitä, miten voisimme XXX kehittää omaohjaajatyötä. Haastattelu toteutetaan keväällä 2011.

Saatavaa tietoa hyödyntämällä pyrimme kehittämään palveluidemme sisältöä ja laatua vastamaan entistä paremmin asiakkaidemme tarpeita.

Kaikkia kerättäviä tietoja käsitellään täysin luottamuksellisesti. Lapsen, perheenjäsenten tai muiden läheisten henkilöllisyys ja asuinpaikka eivät ole aineistosta tunnistettavissa. Aineistoa kerätään ja käsitellään Henkilötietolain ja Julkisuuslain säädösten ja asetusten mukaisesti.

Tulen hävittämään haastatteluiden nauhat ja litteroidun tekstin heti, kun opinnäytetyö on hyväksytty valmis.

Kunnioittaen,

Maria Korkka
Ohjaaja/XXX
XXX
Lastensuojelupalvelut

Kyllä, annan tutkimusluvan lapsellemme suoritettavaan haastatteluun omaohjaajuudesta.

Ei, en anna tutkimuslupaa lapsellemme suoritettavaan haastatteluun omaohjaajuudesta.

Huoltajan/huoltajien allekirjoitus ja nimenselvennys

Paikka _____ Pvm ____/____/____

(xxx = yksikön nimi sensuroitu opinnäytetyön liitteeseen)

Liite 2

Teemahaastattelun runko

Menneisyys:

Kerro alkuvaiheistasi sijaishuoltoyksikkö xxx?

Kerro miten aikuiset ottivat sinut vastaan?

Kerro miten omaohjaajatyöskentely lähti mielestäsi käyntiin?

Nykyhetki:

Kerro mitä hyvää omaohjaaja suhteessasi on?

Kerro miten omaohjaaja tukee sinua?

Onko omaohjaajalla mielestäsi riittävästi aikaa sinulle?

Kerro miten tulet toimeen omaohjaajan kanssa?

Miten omaohjaajasuhde eroaa muista aikuissuhteistasi?

Mitä olet jäänyt kaipaamaan omaohjaajasuhteelta?

Tulevaisuus:

Kerro mitä toiveita sinulla on tulevaisuudessa omaohjaajasuhteelle?

Kerro mitä hyvä omaohjaaja suhde pitää mielestäsi sisällään?

Miten omaohjaajan ja nuoren välistä suhdetta voisi mielestäsi parantaa?

Miten suhdetta voisi mielestäsi kehittää?

Kerro kolme tärkeitä asiaa/toivetta omaohjaajalle?

(xxx = yksikön nimi sensuroitu opinnäytetyön liitteeseen)

Liite 3

Omaohjaajan työnkuva

Tutustumiskäynti ja alkuvaihe/yksikköön muutto (0–3pv):

- Uutta nuorta ollaan sijoittamassa yksikköön ja Hänelle valitaan omaohjaaja.
- Omaohjaaja on mahdollisuuksien mukaan mukana niin nuoren tutustumiskäynnillä, kuin ensimmäisinä päivinä sijoituksen alkaessa. Ensikontakti on suhteen luomisessa nuoreen sekä perheeseen tärkeää.
- Omaohjaaja tutustuu ja perehtyy nuoren ja perheen esitietoihin ja muihin asiakirjoihin.
- Omaohjaaja valmistelee nuoren huoneen ja huolehtii tilaa ja tarvikkeita koskevista järjestelyistä.
- Tutustumispäivänä käydään säännöt läpi sekä esitellään fyysiset tilat. Omaohjaaja kertoo työnkuvansa nuorelle. Nuoren sijoituksen ensimmäisenä päivänä on hyvä käydä samat asiat läpi omaohjattavan kanssa.
- Omaohjaaja käy nuoren kanssa läpi käytännöt, viikko-ohjelman ja muita arjen asioita.
- Omaohjaaja tukee nuoren tutustumista muihin yksikön asukkaisiin sekä työntekijöihin.
- Omaohjaaja käy nuoren kanssa läpi sijoituksen perusteet ja tavoitteet.
- Omaohjaaja yhdessä nuoren kanssa katsoo perustarvikkeet nuorelle esim. hygieniatarvikkeet.
- Omaohjaaja pyrkii muutenkin olemaan saatavilla koko ajan ensimmäisinä päivinä.
- Nuoren kanssa käydään heti aluksi perustietolomake sekä tulohaastattelu läpi (lomakkeet ja haastattelupohja ovat olemassa valmiina konsernin puolesta.)
- Omaohjaaja kirjaa nuoren tiedot ja ottaa valokuvan Nappula tietojärjestelmään ja huolehtii niiden ajantasaisuudesta

- Omaohjaaja tekee vaate- ja omaisuuslistan. Omaohjaaja selvittää mahdolliset ruoka-aine allergiat ja tarvittavan lääkityksen. Omaohjaaja tekee mahdolliset tarvittavat toimintaohjeet esim. vaikeaan allergiaan.
- Nuoren tullessa taloon otetaan ylös myös hänen pituus, paino ja verenpaine. Omaohjaaja varaa tarvittaessa ajan terveystarkastukseen (koulu-terveydenhuollon kautta ensisijainen reitti).
- Työnantaja pyrkii järjestämään työvuorot omaohjaajalle kyseisiin tilanteisiin, myös työntekijä voi joustaa työajoissaan hyvän alkuvaiheen ja suhteen luomiseksi.

Sijoituksen ensimmäiset kuukaudet (0-3kk).

- Omaohjaaja kartoittaa nuoren kokonaistilannetta sekä verkostoja.
- Omaohjaaja on yhteydessä yhteistyötahoihin sekä osallistuu tarvittaviin yhteistyöpalaveriin, esim. koulupalaveriin.
- Omaohjaaja osallistuu ensimmäiseen asiakassuunnitelmanneuvottelu (mukana myös sosiaalityöntekijä, nuori, perhe, yksikön edustus sekä muut mahdolliset tarvittavat yhteistyötahot), joka pidetään ensimmäisen kuukauden aikana ja jossa luodaan kartoituksen pohjalta selkeät kasvatusavoitteet ja jatkosuunnitelma.
- Omaohjaaja valmistele kartoituksen nuoren tilanteesta, jonka esittelee talon sisäisessä kasvatustiimissä. Tiimissä yhdessä mietitään nuoren erikoistarpeet mitä voidaan tarjota.
- Omaohjaaja opastaa nuorelle uuden asuinympäristöä sekä reittejä tarpeellisiin paikkoihin.

Omaohjaajatyö perusarjessa.

- Omaohjaajan tärkein tehtävä on luoda nuoreen luottamuksellinen suhde, hoitaa nuoren asioita ja antaa aikaa nuorelle. Omaohjaaja vastaa

muun työryhmän kanssa siitä että arjessa nuoren kasvatustavoitteet toteutuvat.

- Tukee koulunkäynnissä, arkiaskareissa ja huolehtii riittävän levon saamisesta, ravinnon saamisesta sekä asian mukaisesta vaatetuksesta.
- Omaohjaajatuokiot pidetään kerran viikossa. Viikoittaisten tuokioiden pääpaino pitää sisällään pääasiassa keskusteluja, menetelmiä, yhdessä harrastamista ja tekemistä yksikön lähipiirissä (nuoren tarpeen mukaan). Ruokailut, elokuvat ym. satunnaisesti.
- Omaohjaaja suunnittelee nuoren kanssa arjen asioiden opetteluun, mikä pitää sisällään vaatteiden hankinnan yhdessä, koulutarvikkeiden hankkimisen yhdessä hygieniatarvikkeiden oston opetteluun yhdessä sekä muita tavallisia arkeen kuuluvia asioita.
- Omaohjaaja suunnittelee nuoren kanssa yhdessä nuorelle tärkeitä asioita, kuten syntymäpäivät, valmistujaiset, läksiäiset sekä muut vastaavat.
- Omaohjaaja tukee ja kannustaa nuorta harrastuksen pariin. Tarvittaessa hän myös auttaa nuorta löytämään harrastuksen.
- Omaohjaajan tehtävänä on soittaa vähintään kerran viikossa kotiin arjen kuulumisia. Positiivisten asioiden kertominen vanhemmille omasta nuorestaan on tärkeää.
- Ensisijaisesti omaohjaaja pitää yhteyden kotiin, ilmoittaa akuutit tapahtumat ja muut ajankohtaiset asiat. Omaohjaaja sopii myös lomat, tekee tarvittaessa lomasopimuksen sekä kysyy lomakuulumiset. Hän myös sopii vanhempien vierailut yksikköön.
- Omaohjaaja pitää yhteyttä säännöllisesti eri yhteistyötahoihin, esim. koulu.
- Omaohjaaja on perhetyöntekijän työparina perheeseen järjestettävässä perhetyössä. Tapaamiset ovat perheen tarpeen mukaan, yleensä noin kerran kuukaudessa.
- Omaohjaaja raportoi kirjallisesti kerran kuukaudessa arjen kuulumisia sosiaalityöntekijälle ja käy nuoren kanssa läpi tämän raportin ennen

sen lähettämistä. Nuori voi ilmaista eriävän mielipiteen joka tulee kirjata ohjaajan mielipiteen lisäksi raporttiin. Lisäksi raportin läpikäyminen avaa mahdollisuuden kehittäväälle keskustelulle nuoren ja omaohjaajan välillä.

- Omaohjaajan tehtävänä on pitää oman nuoren Nappula tietojärjestelmän tietoja ajan tasalla.
- Omaohjaaja tiedottaa koko tiimiä nuorta koskevista asioista.
- Asiakassuunnitelmaneuvoitteluihin sekä muihin palavereihin osallistuminen on osa omaohjaajan työnkuvaa.
- Nuori ja omaohjaaja osallistuvat konsernin tekemään vaikuttavuuden arviointiin koko sijoitusprosessin ajan. Arvio täytetään joka toinen kuukausi.

Lähtövaihe.

- Omaohjaaja ohjaa nuoren itsenäistymistyöskentelyä suunnitellusti.
- Omaohjaaja käynnistää erotyöskentelyn noin kuukautta ennen nuoren siirtymistä toisaalle.
- Mahdollisuuksien mukaan ja riippuen siitä mihin nuori siirtyy, asiakkuus saatetaan uudelle taholle (Esim. toinen sijoitusyksikkö, itsenäistymis-/tukiasunto, koti).
- Läksiäiset ovat tärkeitä nuorelle, kun ollaan päättämässä yhtä merkittävää vaihetta elämässä. Omaohjaaja suunnittelee ne yhdessä nuoren kanssa.
- Nuoren lähdettyä lähetetään palautekyselyt sosiaalityöntekijälle, vanhemmille sekä nuorelle itselle. Lomakkeet ovat olemassa valmiina konsernin puolesta.
- Nuoren tiedot poistetaan ohjeiden mukaan nappula tietojärjestelmästä ja tarvittavat dokumentit lähetetään sosiaalityöntekijälle kirjattuna (ks. erillinen ohje).